MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
ADMINISTRACINĖS TEISĖS IR PROCESO KATEDRA

JOLITA BATURA
Administracinės teisės studijų programa
62401S109

TEISMINIO PRECEDENTO TAIKYMO TEORINIAI IR PRAKTINIAI YPATUMAI ADMINISTRACINĖSE BYLOSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Lekt. R. Kalašnykas

_____
(parašas)

Mokslinis konsultantas –
Prof. dr. A. Bakaveckas

_____
(parašas)

VILNIUS, 2010

TURINYS

ĮVADAS 4
1. TEISMINIO PRECEDENTO, KAIP ADMINISTRACINIO PROCESO TEISĖS ŠALTINIO, SAMPRATA 9
1.1. Teisminio precedento sąvoka 9
1.2. Teisminio precedento reikšmė anglosaksų teisinėje sistemoje 12
1.3. Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje 16
1.3.1 Teisminio precedento reikšmė Lietuvos teisinėje sistemoje 19
2. TEISMINIO PRECEDENTO TAIKYMO PROCESAS 26
2.1. Teisminio precedento taikymo taisyklės administracinėse bylose 26
2.2. Administracinių teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimas) 35
2.3. Užsienio šalių patirtis teisminio precedento taikymo administracinėse bylose aspektu 40
2.3.1. Prancūzijos patirtis teisminio precedento taikymo aspektu 40
2.3.2. Vokietijos Federacinės Respublikos patirtis teisminio precedento taikymo aspektu 47
2.3.3. Lenkijos patirtis teisminio precedento taikymo aspektu 53
3. TEISMINIO PRECEDENTO TAIKYMĄ ADMINISTRACINĖSE BYLOSE SĄLYGOJANTYS VEIKSNIAI 57
3.1. Teismo sprendimo (teisminio precedento) argumentavimo kokybė 57
3.2. *Ratio decidendi*, kaip privalomos teisės taikymo ir aiškinimo taisyklės, identifikavimas 60
3.3. Kiti veiksniai, turintys įtakos teisminio precedento taikymui (*Teisminių precedentų viešumas/prieinamumas ir aiškumas; Skirtingų teismų sistemų praktikos išsiskyrimas*) 65
IŠVADOS 79
REKOMENDACIJOS 81
LITERATŪRA 83
SANTRAUKA 88
SUMMARY 90

SANTRUMPOS

Administracinė byla – a. b.

Administracinių bylų teisenos įstatymas – ABTĮ

Civilinė byla – c. b.

Europos Sąjunga – ES

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas – ESTT

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas – LAT

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas – LVAT

Teismų įstatymas – TĮ

ĮVADAS

Probleminė situacija. Ilgą laiką Lietuvos teisės aktai neįtvirtino aiškios teisminio precedento, kaip administracinio proceso teisės šaltinio, pozicijos bei privalomo pobūdžio, tačiau mokslinėje doktrinoje vis plačiau buvo kalbama apie teisminio precedento privalomumo formalizavimą, kuris leistų neginčytinai pripažinti jį administracinio proceso teisės šaltiniu ir padėtų išspręsti ne vieną nūdienos teisėje susiklosčiusią keblią situaciją. Taip pat buvo nurodoma, kad teisminio precedento privalomumo įtvirtinimas teisės aktuose atitiktų administracinių teismų veikloje susiklosčiusią praktiką. Ir tik 2006 m. kovo 28 d. nutarime[1] Konstitucinio Teismo suformuluota teisminio precedento doktrina (šios doktrinos nuostatos buvo pakartotos ir išplėtotos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime[2], 2006 m. rugpjūčio 8 d[3]. ir 2006 m. lapkričio 21 d[4]. sprendimuose, 2007 m. spalio 24 d. nutarime[5]) Lietuvos teisinę sistemą pasuko teisminio precedento privalomumo įtvirtinimo teisės aktuose link. 2008 m. liepos 3 d. įstatymų leidėjas papildė Teismų įstatymo 33 straipsnį, reglamentuojantį bylų nagrinėjimo teisės šaltinius, 4 dalimi[6] (įsigaliojo 2008 m. rugsėjo 1 d.), kurioje galutinai pagal Konstitucinio Teismo suformuluotą doktriną pozityviojoje teisėje oficialiai įtvirtino teisminį precedentą kaip privalomą teisės šaltinį nagrinėjant administracines bylas (sąvoka „precedentas“ įstatymo tekste nevartojama). Tiesa, dar iki oficialios konstitucinės teisminio precedento doktrinos susiformavimo, administracinio proceso teisėje galima buvo įžvelgti tam tikrų precedentinės teisės bruožų. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 13 straipsnio 2 dalies nuostatos iš esmės įteisino teisminį precedentą, tačiau tam tikri precedento požymiai suteikiami tik Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje „Administracinių teismų praktika“ publikuotai šio teismo praktikai, kurią Lietuvos administracinio proceso teisės mokslininkai priskirdavo *antriniams administracinio proceso teisės šaltiniams*. Tuo tarpu viešai nepublikuoti Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo priimti aktai buvo pripažįstami kaip *neprivalomi administracinio proceso teisės šaltiniai*.

Teisminio precedento privalomumo situacija buvo iš esmės pakeista po 2006 m. kovo 28 d. Konstitucinio Teismo išsakytos idėjos, kurią įstatymų leidėjas ilgai netruko paversti įstatymo raide, reiškiančia, kad administracinėje byloje nustačius, jog ankstesnio teisminio precedento ir vėlesnės administracinės bylos, kurioje sprendžiamas tas pats ginčas dėl teisės, faktinės bylos aplinkybės yra analogiškos ar iš esmės panašios, toks administracinio teismo sprendimas turi būti ne tik priemone,

[1] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 36-1292.
[2] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 51-1894.
[3] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 88–3475.
[4] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 127-4849
5 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2007, Nr.: 111-4549
[6] Teismų įstatymo 33, 34, 36, 38, 39, 42, 43, 47, 51, 55[1], 57, 61, 63, 64, 69[1], 81 straipsnių, IX skyriaus pavadinimo, 83, 84, 85, 86, 90, 98, 101, 103 straipsnių, XII skyriaus antrojo skirsnio pavadinimo, 106, 107, 108, 119, 120, 122, 124, 127, 128, 129 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 89, 109, 110, 111, 112, 125 straipsnių pripažinimo netekusiais galios ir įstatymo papildymo 53[1], 53[2] straipsniai ir IX skyriaus trečiuoju skirsniu įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 81 – 3186.

suteikiančią *galimybę remtis* šiuo sprendimu vėlesnėje administracinėje byloje, bet jame suformuluota teisės taikymo ir aiškinimo taisykle, *privalomai taikoma* vėlesnėje administracinėje byloje[7]. Teisminio precedento privalomumo formalizavimas, be jokios abejonės, yra susijęs su siekiu užtikrinti administracinių teismų praktikos tęstinumą, stabilumą ir prognozuotumą, kaip pagrindines maksimas, garantuojančias teisinės valstybės, grindžiamos teisiniu saugumu ir teisės subjektų lygybės idėja, principo tinkamą įgyvendinimą administracinių teismų sistemoje ir administraciniams teismams vykdant teisingumą konkrečioje administracinėje byloje. Tačiau kyla **klausimas** – ar teisminio precedento vien tik privalomumo formalizavimas gali garantuoti teisminio precedento taikymo administracinėse bylose efektyvumą, siekiant užtikrinti vienodą (nuoseklią, neprieštaringą) administracinių teismų praktiką, taigi ir visaverčio teisingumo vykdymą? Ar vien tik įstatymu įtvirtinus horizontalųjį ir vertikalųjį administracinio teismo sprendimo (teisminio precedento) veikimo modelį Lietuvoje gali būti užtikrintas realus jo įgyvendinimas? Įvertinus esamą padėtį, vis dėlto kyla pagrįstų abejonių ar vien tik įstatymų leidėjo žingsnis, t. y. Teismų įstatyme imperatyvo laikytis ankstesniuose administracinių teismų sprendimuose (teisminiuose precedentuose) suformuluotų teisės taikymo ir aiškinimo taisyklių įtvirtinimas, nesiejant šio žingsnio su kitais veiksniais, gali garantuoti teisminio precedento taikymo administracinėse bylose efektyvumą, siekiant užtikrinti vienodą ir prognozuojamą administracinių teismų praktiką. Ir nors precedento instituto įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje, t. y. tai, kad teisminis precedentas teisės aktuose oficialiai pripažintas privalomu teisės šaltiniu nagrinėjant administracines bylas, yra sveikintinas ir pažangus žingsnis, tačiau nesiejant jo su kitais veiksniais, vargu ar įmanoma išvengti situacijos, kai teisėtų lūkesčių principas neveikia, o analogiškose administracinėse bylose yra priimami skirtingi sprendimai.

Temos aktualumas. Temos aktualumą lemia keliamo probleminio klausimo mastas, temos naujumas ir praktinis reikšmingumas. Keliamas probleminis klausimas neabejotinai susijęs su visa visuomene, nes kiekvienas visuomenės narys yra suinteresuotas, kad būtų paisoma iš Konstitucijos kylančios maksimos, kad tokios pat (analogiškos) administracinės bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. ne sukuriant naujus teisminius precedentus, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų, nes šios maksimos nepaisymas reikštų Konstitucijos nuostatų dėl teisingumo vykdymo, teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui ir kitų konstitucinių principų nepaisymą. Temos aktualumą didina tai, kad teisminio precedento taikymas (tuo labiau užsienio valstybių kontekste) bei teisminio precedento taikymą administracinėse bylose sąlygojantys veiksniai iki šiol nebuvo pakankamai nuodugniai nagrinėti. Iki šiol nebuvo išsamiai tirtas įstatymu įtvirtintas horizontalus ir vertikalus teismo sprendimo (teisminio precedento) veikimo modelio įgyvendinimas administracinių teismų praktikoje, menkai buvo analizuojami tokie klausimai kaip administracinių teismų praktikos koregavimo (nukrypimo nuo ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimo) būdai bei administracinių teismų praktikos koregavimą įtakojantys veiksniai. Išsamiausiai precedento instituto problematiką Lietuvoje yra nagrinėjęs V. Vasiliauskas 2004 m. daktaro disertacijoje ,,Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje

[7] Ambrasienė D, Cirtautienė S. *Teismų praktikos reikšmė Lietuvoje: stare decisis v. jurisprudence constante* // Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: [straipsnių rinkinys/atsakingasis redaktorius Vytautas Mizaras]. - Vilnius: Justitia, 2008, p. 24.

sistemoje“[8], kurioje autorius iškėlė tikslą – vyraujančio stereotipo, jog įstatymas yra vienintelis ir svarbiausias teisės šaltinis kvestionavimas teisės šaltinių tarpe, parodant, jog šalia statutinės teisės egzistuoja ir kiti teisės šaltiniai, o visų pirma tai teismų praktika, kurie yra ne ką mažiau svarbūs nei įstatymai. Tačiau V. Vasiliausko darbas iš principo apsiribojo tik bendrosios kompetencijos teismų sistema su labai retomis išimtimis kaip pavyzdžius pateikiant ir administracinių teismų praktiką. Kiti Lietuvos teisės doktrinos atstovai precedento institutą nagrinėjo tik tam tikrai aspektais. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuluotą teisminio precedento doktriną analizavo V. Nekrošius[9], E. Šileikis[10], G. Sagatys[11], M. Gedeikis[12], E. Baranauskas[13], E. Kūris[14]. Teismų sprendimų ir juose pateiktų teisės aiškinimo ir taikymo taisyklių reikšmę Lietuvos teismų praktikoje bei kai kurias teismų praktikos koregavimo problemas analizavo D. Ambrasienė[15] ir S. Cirtautienė. Teisminio precedento privalomumo problemą kai kurių bendrųjų teisės principų kontekste nagrinėjo R. Jokubauskas[16]. A. Vaišvila[17] kėlė teorinį teisminio precedento įtvirtinimo reikalingumo klausimą, tačiau esama teisminio precedento vieta Lietuvos teisinėje sistemoje beveik nebuvo nagrinėta. *Stare decisis* doktriną bei tam tikrus precedento taikymo praktikoje aspektus yra nagrinėjęs ir V. Mikelėnas[18]. Apie teisminį precedentą fragmentiškai taip pat yra užsimenama įvairių teisės šakų vadovėliuose[19], nurodant jo vietą teisės šaltinių sistemoje, tačiau išsamiau teisminio precedento, jo taikymo problematika nėra aptariama. Autorės darbas, iškeltas probleminis klausimas, diskutuotini klausimai yra nauji tiek Lietuvos administracinės teisės ir atitinkamai administracinio proceso teisės mokslui, tiek administracinių teismų praktikai. Jų pagrindu formuluojamos išvados ir rekomendacijos remiasi ne tik išanalizuota moksline literatūra, pozityviosios teisės nuostatomis (Administracinių bylų teisenos įstatymas, Teismų įstatymas), bet ir Lietuvos administracinių teismų praktika, aktualia Europos teismų jurisprudencija bei užsienio valstybių pavyzdžiais. Kadangi Lietuvos administracinės teisės ir atitinkamai administracinio proceso teisės moksle iki šiol nėra atliktos teisminio precedento taikymo bei

[8] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje:* daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004.
[9] Nekrošius V. *Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje* // Teisė, 2007, T 63.
[10] Šileikis E. *Teismų precedentai ir aprobuota praktika darbo teisės šaltinių sistemoje: konstituciniai ir ,,tarpdisciplininiai“ aspektai* // Darbo ir socialinės apsaugos teisė XXI amžiuje: iššūkiai ir perspektyvos. Tarptautinės mokslinės konferencijos, skirtos I. Nekrošiaus septyniasdešimtmečiui, medžiaga. Vilnius, 2007; Šileikis E. *Penkiolika Konstitucijos metų ir Konstitucinio Teismo naujadarai* // Justitia. – Vilnius, 2007, Nr. 4(66);
[11] Sagatys G. *Teismo precedentas Lietuvoje: konstitucinė maksima ir jos įgyvendinimo problemos* // Justitia. – Vilnius, 2009, Nr. 2(72).
[12] Gedeikis M. *Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje* // Juristas. 2009, Nr. 4.
[13] Baranauskas E. *Ar teismui lengva išlikti tik interpretatoriumi?* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 2(116).
[14] Kūris E. *Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 2(116).
[15] Ambrasienė D., Cirtautienė S. *The role of judicial precedent in the court practice of Lithuania* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 2(116).
[16] Jokubauskas R. *Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2007. T. 5(95).
[17] Vaišvila A. *Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje*. Vilnius: Litimo, 2000; Vaišvila A. *Etatizmas – konceptuali teisinės reformos kliūtis*. Teisės problemos, 1997, Nr. 3.
[18] Mikelėnienė D., Mikelėnas V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999.
[19] Žr., pvz., Andruškevičius A. *Administracinės teisės principai ir normų ribos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.; Andruškevičius A. *Administracinė teisė: bendrieji teorijos klausimai, valdymo aktų institutas, ginčo santykių jurisprudenciniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, 2008; Driukas A., Valančius V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. I tomas. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

teisminio precedento taikymą administracinėse bylose įtakojančių veiksnių analizės, autorė norėtų savo darbu užpildyti šią tuštumą.

Darbo tema buvo analizuojama remiantis trejopo pobūdžio šaltiniais. Visų pirma buvo analizuojamos Lietuvos bei atskirų užsienio valstybių pozityviosios teisės normos, reglamentuojančios administracinių bylų nagrinėjimo teisės šaltinių sistemą, taip pat didelis dėmesys skiriamas administracinių teismų sistemos organizavimą ir veiklą bei administracinį procesą reglamentuojantiems įstatymams. Antra šaltinių grupė, kuria buvo remiamasi darbe, tai Lietuvos ir užsienio teisės doktrinos atstovų darbai, išreiškiantys įvairių mokslininkų požiūrį į teisminio precedento problemą viename ar kitame kontekste. Trečią šaltinių grupę sudaro teisminė praktika, kuria buvo bandoma iliustruoti teisminio precedento taikymą praktikoje. Buvo orientuojamasi į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, kaip pagrindinio precedento kūrėjo, praktiką. Tam tikrais atvejais buvo pateikiami ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, bendrosios kompetencijos teismų, t. y. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo bei Europos Sąjungos teismų praktikos pavyzdžiai, tačiau tik tiek, kiek tai buvo susiję su nagrinėjama tema.

Tyrimo objektas – teisminio precedento taikymas administracinėse bylose.

Tyrimo dalykas – teisminio precedento taikymą administracinėse bylose sąlygojantys veiksniai.

Tyrimo hipotezė – įstatymo leidėjo žingsnis, t. y. teisminio precedento privalomumo formalizavimas, negali būti laikomas pakankamu administracinių teismų praktikos vienodumo (nuoseklumo, neprieštaringumo), taigi ir jurisprudencijos tęstinumo įgyvendinimo garantu.

Tyrimo tikslas - nustatyti teisminio precedento taikymo administracinėse bylose sąlygotumą nuo tam tikrų veiksnių ir ištirti, kaip, pasitelkus šiuos veiksnius, būtų galima padidinti teisminio precedento taikymo efektyvumą, siekiant užtikrinti vienodą (nuoseklią, neprieštaringą) administracinių teismų praktiką, taigi ir visaverčio teisingumo vykdymą.

Šiam tikslui pasiekti yra keliami tokie **uždaviniai:**

1. Atskleisti teisminio precedento, kaip administracinio proceso teisės šaltinio, sampratą, analizuojant teisminio precedento sąvoką bei teisminio precedento reikšmę atskirose teisinėse sistemose (anglosaksų ir romanų – germanų);
2. Atskleisti ir įvertinti kai kuriuos teisminio precedento taikymo administracinėse bylose aspektus, analizuojant teisminio precedento taikymo procesą Lietuvoje ir pasirinktose romanų – germanų teisinei sistemai priklausančiose šalyse;
3. Nustatyti veiksnius, turinčius įtakos teisminio precedento taikymui administracinėse bylose, ir įvertinti šių veiksnių įtaką teisminio precedento taikymo efektyvumui.
4. Atliktos analizės pagrindu pateikti išvadas ir rekomendacijas esamoms problemoms spręsti.

Tyrimo metodika. Tyrimo metu buvo naudojami tiek teoriniai, tiek empiriniai mokslinio tyrimo metodai.

Dokumentų analizės metodas taikytas siekiant gauti informacijos, kokybiškai tiriant Lietuvos, užsienio valstybių, tarptautinių institucijų teisės aktus, teismų (Lietuvos Konstitucinio Teismo, administracinių, bendrosios kompetencijos teismų bei Europos Sąjungos Teisingumo Teismo) procesinius

sprendimus, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo metinius pranešimus, žiniasklaidos publikaciją, Web interneto svetaines ir pan. Šis metodas taip pat taikytas kokybiškai įvertinti mokslines publikacijas teisminio precedento taikymo klausimais.

Statistikos duomenų analizės metodas pasitelktas siekiant įvertinti teisminio precedento argumentavimo kokybę įtakojantį veiksnį (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, kaip pagrindinio precedentų kūrėjo administracinėse bylose, darbo krūvį).

Lyginimo metodas buvo naudojamas analizuojant ir lyginant Lietuvos ir užsienio šalių patirtį teisminio precedento taikymo plotmėje. Remiantis lyginamuoju metodu atskirais atvejais tarpusavyje taip pat buvo lyginamos pasirinktos romanų – germanų teisinės sistemos valstybės.

Teleologinis metodas pasitelktas tam tikrų teisės normų prasmei paaiškinti ir suprasti dėl kokių priežasčių buvo pakeista šiame darbe nagrinėjamai temai aktuali viena ar kita teisės norma.

Analitinio – kritinio metodo naudojimas suteikė galimybę atskleisti teisminio precedento taikymo nagrinėjant administracines bylas bei kitų, su teisminio precedento taikymu susijusių klausimų, trūkumus, pateikti savas įžvalgas bei vertinimus.

Apibendrinant ir vertinant atlikus tyrimą gautą informaciją, formuluojant išvadas taikyti *apibendrinimo, sisteminės analizės ir loginis metodai***.**

Apibendrinimų ir išvadų teisingumui bei patikimumui didelę reikšmę turėjo kompleksinis šių metodų taikymas.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys dalys ir išvados.

Pirmoje darbo dalyje yra nagrinėjami bendri teisminio precedento klausimai kaip savotiška įžanga į šio administracinio proceso teisės šaltinio pasireiškimą skirtingose teisinėse sistemose (tame tarpe ir Lietuvos teisinėje sistemoje). Pradžioje trumpai yra aptariama teisminio precedento sąvoka, analizuojamos ir apibendrinamos įvairių teisės mokslininkų nuomonės. Toliau bendrais bruožais apžvelgiama teisminio precedento reikšmė anglosaksų ir romanų – germanų teisinėse sistemose siekiant tiesiog palyginimo efekto koks yra teisminio precedento vaidmuo ,,namų aplinkoje“ bei kitokiais principais sukonstruotoje teisinėje sistemoje.

Antroje darbo dalyje apžvelgiamas teisminio precedento taikymo procesas: nagrinėjamos teisminės praktikos suformuluotos teisminio precedento taikymo administracinėse bylose taisyklės, analizuojamas administracinių teismų praktikos koregavimas, administracinių teismų praktikos koregavimo būdai bei koregavimą įtakojantys veiksniai. Taip pat atskirai nagrinėjama užsienio šalių, t. y. Prancūzijos, Vokietijos ir Lenkijos, patirtis teisminio precedento taikymo administracinėse bylose aspektu.

Trečioje dalyje atskleidžiami veiksniai, sąlygojantys teisminio precedento taikymą administracinėse bylose, pateikiama šių veiksnių analizė bei išryškinami vertikalaus ir horizontalaus teisminio precedento veikimo modelio realaus įgyvendinimo probleminiai aspektai.

Darbas yra užbaigiamas autorės išvadomis ir rekomendacijomis, taip pat pateikiamas darbe naudotos literatūros sąrašas, santrauka (lietuvių ir anglų kalbomis).

1. TEISMINIO PRECEDENTO, KAIP ADMINISTRACINIO PROCESO TEISĖS ŠALTINIO, SAMPRATA

1.1. Teisminio precedento sąvoka

Sąvoka „precedentas“ yra esminė anglosaksų teisinės sistemos kategorija. Tačiau XX a. pabaigoje išryškėjusios romanų – germanų ir anglosaksų teisinių sistemų asimiliacijos tendencijos turėjo įtakos tam, kad ši sąvoka jau tapo įprasta ir kontinentinės teisės tradicijos teisininko ausiai net kalbant apie savo teisinę sistemą. Daugumoje romanų – germanų teisinei sistemai priklausančių šalių „precedento“ sąvoka tvirtai įsigalėjo ne tik teisinėje literatūroje, bet ir teismų jurisprudencijoje[20].

Tarptautinių žodžių žodyne yra pateikiamos dvi žodžio „precedentas“ [lot. *praecedens* (kilm. *praecedentis*) – einantis priešakyje] reikšmės: 1) jau buvęs panašus faktas, įvykis, kuriuo galima pasiremti ir 2) teismo sprendimas, priimtas kurioje nors byloje ir tapęs privalomas kitiems tos pačios arba žemesnės instancijos teismams, nagrinėjantiems panašias bylas[21]. Analogiškai terminas „teisminis precedentas“ apibūdinamas ir Oksfordo universiteto teisės terminų žodyne: teisminis precedentas (angl. *precedent*) – tai teismo sprendimas, kuriuo, esant atitinkamoms aplinkybėms, yra įpareigoti vadovautis vėliau panašias bylas sprendžiantys teismai[22]. Remiantis pateiktais teisminio precedento apibrėžimais, galima teigti, kad teisminį precedentą apibūdina tokie esminiai elementai: 1) privalomumas (pagal bendrą taisyklę, administraciniai teismai privalo remtis jau suformuluotais teisminiais precedentais); 2) turi būti nustatomos tos pačios esminės faktinės aplinkybės; 3) precedentas sukuriamas tik pačiam administraciniam teismui nagrinėjant administracinę bylą.

Užsienio administracinio proceso teisės doktrina nepateikia vienareikšmės „teisminio precedento“ sąvokos. Sąlyginai yra išskiriamos dvi teisminio precedento sampratos: plačioji ir siauroji. Plačiai teisminis precedentas suprantamas kaip visas administracinio teismo sprendimas – tiek *ratio decidendi* (sprendimo esmė), tiek *obitur dictum* (pasakyta tarp kitko)[23]. Siaurosios sampratos šalininkai teisminiu precedentu vadina tik privalomąją administracinio teismo sprendimo dalį – *ratio decidendi*[24]. Didelio prieštaravimo tarp abiejų teorijų nėra, kadangi vieningai sutariama, jog administracinio teismo sprendimą sudaro du struktūriniai elementai – *ratio decidendi* ir *obiter dictum*, kurių privalomas yra tik *ratio decidendi*, t. y. ta administracinio teismo sprendime įtvirtinta elgesio taisyklė, kurią suformuluoja teisėjas spręsdamas administracinę bylą ir kuri vėliau yra privaloma.

Sąvoka „teisminis precedentas“ priskiriama ir prie Lietuvos teisės moksle vartojamų svarbiausių kategorijų grupės. Šis terminas administracinės teisės ir atitinkamai administracinio proceso teisės literatūroje bei administracinių teismų jurisprudencijoje tvirtai įsigalėjo ypač po Lietuvos Respublikos

[20] Baranauskas E. *Ar teismui lengva išlikti tik interpretatoriumi?* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 2(116), p. 203.
[21] Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Alma litera, 2004, p. 596.
[22] Bix, B. *A Dictionary of Legal Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 163.
[23] Siltala, R. *A theory of precedent: from analytical positivism to a post-analytical philosophy of law*. Oxford: Hart, 2000, p. 65.
[24] Slapper, G.; Kelly, D. *English law*. Oxton: Routledge – Cavendish, 2007, p. 45.

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo. Būtent šiame nutarime konstitucinė maksima „*tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentus, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų*“ formuluojama vartojant „teismo precedento“ konstrukciją[25]. Lietuvos administracinės teisės ir administracinio proceso teisės literatūroje sąvoka „teisminis precedentas“ dažniausiai vartojama plačiąja prasme, t. y. teisminiu precedentu laikant visą administracinio teismo sprendimą (tiek *ratio decidendi*, tiek *obiter dictum*). A. Bakavecko teigimu, tiek nacionalinių (administracinių ir Konstitucinio Teismo), tiek ir Europos teismų – sprendimai (nutarimai, nutartys) yra ne tik teisės aiškinimo aktai, bet ir norminių administracinių teisės aktų priėmimo, pakeitimo ar papildymo pagrindas. Ši administracinės teisės šaltinių sistemos dalis dažniausiai apibūdinama terminu „*teisminis precedentas*“[26]. Teisminis precedentas apibūdinamas kaip teismo sprendimas konkrečioje byloje, kuriuo privaloma vadovautis sprendžiant visas kitas analogiškas bylas, iškeltas priėmus šį sprendimą. Teismas tokiais atvejais paprastai atlieka administracinės teisėkūros subjekto, kuriančio administracinės teisės normas, funkcijas[27]. Atkreiptinas dėmesys, kad šis apibrėžimas atspindi priešingą pozityvistiniam mąstymui, vertinančiam teisėją kaip formalų teisės taikytoją, požiūrį į teisėją kaip į kūrybišką teisės taikytoją ir aiškintoją ar netgi teisės kūrėją. Kitaip sakant, pripažįstama, kad administracinio teismo teisėjas, priimdamas sprendimą (teisminį precedentą) administracinėje byloje atlieka ne tik teisės interpretatoriaus vaidmenį, bet ir administracinės teisės normos kūrėjo vaidmenį[28], t. y. administracinio teismo teisėjas per savo sprendimus (o tai reiškia per teisminį precedentą) pagimdo naujas administracinės teisės normas. Taigi teisminis precedentas gali būti ne tik teisės aiškinimo aktas, kurio pagalba įstatymas tampa veiksmingu, taigi realiu reguliatoriumi, bet ir administracinės teisėkūros aktas, kuriuo sukuriama nauja teisė *ad hoc*.

Būtina pažymėti, jog Lietuvos teisės doktrinoje nėra vieningos nuomonės, ar visais, t. y. teisės interpretavimo ir teisės kūrimo *ad hoc*, būdais pasiekti teismo sprendimai turi precedentinę reikšmę. E. Kūrio manymu, precedentas ne pakeičia įstatymą, o su juo koegzistuoja ir jį papildo, materializuoja, vaizdžiai tariant, įkvepia jam gyvybę. Teisminis precedentas turėtų įgauti savarankišką reikšmę ir tapti „autonominiu“ teisės šaltiniu tik *lacunae legis*, legislatyvinės omisijos ir panašiais atvejais, kai teisinio

[25] Baranauskas E. *Ar teismui lengva išlikti tik interpretatoriumi?* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 2(116), p. 203.
[26] Bakaveckas A. *Administracinės teisės šaltinių sistema* // Socialinių mokslų studijos: mokslo darbai. – Vilnius, 2010, T. 1(5), p. 146.
[27] Ten pat.
[28] Klausimas ar teisminis precedentas yra teisėkūros aktas ar teisės aiškinimo aktas yra ypatingai romanų – germanų teisinei sistemai priklausančių šalių nesibaigiančių diskusijų objektas. Anglosaksų teisinei sistemai priklausančiose šalyse yra pripažįstama teismų teisėkūros teisė. Tuo tarpu romanų – germanų teisinei sistemai priklausančių šalių vyraujančios teisės doktrinos atstovai atsargiai vertina teisėjų teisę kurti teisę. Šalys, kurios griežtai laikosi pozityvistinės pozicijos nepripažįsta teismų teisės kurti teisę, be to, patys teisėjai dažniausiai teigia, jog jie tik taiko (kai kurie teisėjai pripažįsta, kad jie ne tik taiko, bet ir aiškina) teisę, tačiau jokiu būdu nekuria teisės. Požiūris į teisėją kaip mechanišką teisės taikytoją ilgai laikėsi ir Lietuvoje. Priešingos pozicijos atstovai pripažįsta, kad bent jau epizodiškais, konkrečiais (vadinkime tai išimtinais) atvejais, pavyzdžiui, esant teisės spragoms, teisėjas kuria teisę, t. y. per savo sprendimus (o tai reiškia per teisminį precedentą) pagimdo naujas teisės normas. Be abejo, atsakymas į klausimą, ar teisminis precedentas yra teisėkūros aktas ar teisės aiškinimo aktas, labiausiai priklauso nuo atitinkamos valstybės teisinio, politinio, kultūrinio gyvenimo savitumo vienu ar kitu istoriniu laikotarpiu.

ginčo neįmanoma išspręsti įstatymo pagrindu[29]. Atsižvelgiant į tai, išskiriami „autonominiai“, t. y. savarankiško teisės šaltinio reikšmę turintys, teisminiai precedentai (teismo sprendimai, kuriais išsprendžiamas teisinis ginčas tarp šalių, kurių teisės ir pareigos įstatymų apskritai nesureguliuotos) ir „subsidiarūs“ (arba įstatymus papildantys, jų nuostatas aiškinantys) teisminiai precedentai[30]. E. Kūrio manymu, šis skirstymas didelių praktinių padarinių neturėtų turėti, nes „maksima, kad panašios bylos turi būti sprendžiamos panašiai, taikytina ir tais atvejais, kai taikomas įstatymas, ir tais, kai *ad hoc* užpildoma teisinio reguliavimo spraga (legislatyvinė omisija)“. Lietuvos teisės literatūroje taip pat galima aptikti ir tokias teisminių precedentų rūšis (pagal teisminio precedento suformavimo aplinkybes): „interpretaciniai“ (teismo sprendimas priimamas sprendžiant ginčą, kurio dalyvių teisės ir pareigos įstatymų yra sureguliuotos, tačiau patį teisinį reguliavimą (normų turinį) reikia papildomai aiškinti) ir „kvazijstatyminiai“ precedentai (teismo sprendimas priimamas sprendžiant ginčą, kurio dalyvių teisės ir pareigos įstatymu apskritai nėra sureguliuotos arba nepakankamai sureguliuotos. Tokiu atveju teismas, remdamasis įstatymo ar teisės analogija, sukuria iš esmės naują ginčo santykio teisinio reguliavimo modelį)[31]. Pateikta teisminių precedentų klasifikacija perša išvadą, kad administracinio teismo sprendimai, pasiekti tiek teisės interpretavimo, tiek teisės kūrimo *ad hoc* būdais, turi precedentinę reikšmę. Tačiau šiuo klausimu pasitaiko ir kitokių nuomonių. Pavyzdžiui, pagal E. Baranauską „konstitucinė nuostata „teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo“ suponuoja išvadą, kad teismo sprendimas turėtų precedento reikšmę tik užpildant teisės spragas įstatymo ar teisės analogijos atvejais. Kitais atvejais teismas tėra tik interpretatorius“[32].

Šis ginčas rodo, kad požiūris į teisminį precedentą ir į atskirų rūšių administracinių teismų sprendimų „precedentiškumą“ nėra nusistovėjęs. Tiesa, pozityviojoje teisėje egzistuoja tam tikri saugikliai. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33 straipsnio 4 dalis numato, kad: „Teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose. Žemesnės instancijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos teismų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylos“. Iš šios normos išplaukia, kad teisminiu precedentu laikytinas administracinio teismo sprendimas, nustatantis teisės aiškinimo taisyklę, kuri saisto tiek šią taisyklę suformulavusį administracinį teismą, tiek visus žemesnės instancijos administracinius teismus, nagrinėjančius analogiškas ar iš esmės panašias administracines bylas. Jeigu remsimės kūrybiško teisės aiškinimo doktrina, kuri neneigia įstatymo reikšmės, tačiau pabrėžia teismo įtaką teisės raidai[33], tai teisminio precedento sąvokai bus priskiriami visi teismų sprendimai – tiek priimti šalinant teisės spragas

[29] Kūris E. *Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 2(116), p. 139.
[30] Sagatys G. *Teismo precedentas Lietuvoje: konstitucinė maksima ir jos įgyvendinimo problemos* // Justitia. – Vilnius, 2009, Nr. 2(72), p. 7.
[31] Ten pat, p. 8 – 9.
[32] Baranauskas E. *Ar teismui lengva išlikti tik interpretatoriumi?* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 2(116), p. 203.
[33] Mikelėnienė D., Mikelėnas V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 62.

taikant įstatymo ar teisės analogiją, tiek paprasčiausiai aiškinant tam tikras įstatymų sąvokas ar formuluotes[34]. Tuo tarpu jeigu remsimės statiška teisės aiškinimo doktrina, atmetančia kūrybišką teisės aiškinimo galimybę, tada minėtoji įstatymo norma bus suvokiama siaurai, t. y. teisės aiškinimo (interpretavimo) taisykle, tuo pašalinant iš „precedentinių“ sprendimų sąrašo tuos sprendimus, kurie priimami taikant įstatymo ar teisės analogiją[35]. Matyt, kad iš principo vienoks ar kitoks teisminio precedento suvokimas yra pagrįstas teisėjo vaidmens aiškinant ir taikant teisę vienokiu ar kitokiu suvokimu. Dar netolimoje praeityje vyravo iš tarybinės teisinės sistemos paveldėtas požiūris į teisėją kaip į mechanišką teisės taikytoją, t. y. pasyvų įstatymų leidėjo valios vykdytoją, toleruojantį visas įstatymų spragas ir visus jų netobulumus. Iš teisėjo buvo reikalaujama sprendimų, priimtų griežtai vadovaujantis įstatymo raide. Tačiau šiandien iš teismo tikimasi daugiau. Vien įstatymo raidės suvokimo nebepakanka. Prioritetas jau teikiamas įstatymo turinio, esmės ir prasmės atskleidimui[36]. Taigi dabar iš teisėjo tikimasi racionalaus įstatymo aiškinimo ir taikymo. O tai jau yra ne mechaniškas, o kūrybinis procesas, kurio rezultatas – teisingas teismo sprendimas, kuris privalo būti panaudotas sprendžiant kitas analogiškas ar iš esmės panašias konfliktines situacijas, nes tik neprotingas ar nesąžiningas žmogus gali ignoruoti tai, kas racionalu. Vienoda ir nuosekli teismų praktika ir precedentinė teisė galima tik jeigu teisėjas yra aktyvus ir racionalus teisės aiškintojas ir taikytojas[37]. Todėl terminas „teisminis precedentas“ turi būti suvokiamas kaip administracinio teismo sprendimas konkrečioje administracinėje byloje, pasiektas teismui atliekant kūrybišką teisės taikymą ir aiškinimą, nepašalinant iš „precedentinių“ sprendimų sąrašo tuos sprendimus, kurie priimami šalinant teisės spragas taikant įstatymo ar teisės analogiją ir kuriuo privaloma vadovautis sprendžiant visas kitas analogiškas ar iš esmės panašias administracines bylas, iškeltas priėmus sprendimą. Toks požiūris atitinka ir galiojančią teismų praktiką.

1.2. Teisminio precedento reikšmė anglosaksų teisinėje sistemoje

Bendrosios arba anglosaksų teisinėje sistemoje, kuri formavosi laipsniškai nuo sprendimo prie sprendimo ir kurią labiausiai vystė teisėjai, teisminis precedentas yra pirminis (tiesioginis) teisės ir atitinkamai jos aiškinimo šaltinis[38]. Šioje teisinėje sistemoje yra atmetamas teiginys, jog teisėjai tik taiko teisę – anglosaksų teisinės sistemos teisėjai visų pirmą teisę aiškina ir taip, spręsdami bylą po bylos (angl. „*case by case*“), kuria naują teisę. Teisminis precedentas anglosaksų teisinėje sistemoje turi įstatymo galią.

Skiriamasis teisminio precedento bruožas anglosaksų teisinėje sistemoje yra ne tai, kad teisėjas spręsdamas administracinę bylą turi atkreipti dėmesį į sprendimus analogiškose administracinėse bylose, o jo įpareigojantis pobūdis, kuris pasireiškia per *stare decisis* (lot. laikytis to, kas jau nuspręsta) principo

[34] Sagatys G. *Teismo precedentas Lietuvoje: konstitucinė maksima ir jos įgyvendinimo problemos* // Justitia. – Vilnius, 2009, Nr. 2(72), p. 7 – 8.
[35] Ten pat, p. 7 – 8.
[36] Valančius V. *Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas:* daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000, p. 60.
[37] Mikelėnienė D., Mikelėnas V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 69 – 70.
[38] Ten pat. p. 240.

galiojimą[39], grindžiamą teismo sprendimo autoritetu: visas tapačias vėlesnes administracines bylas būtina spręsti taip, kaip išspręsta administracinė byla, kurioje suformuluotas teisminis precedentas (lot. *auctoritas rerum similiter judicatarum*). Teismo sprendimas tampa „autoritetu“ ne tik kitiems teismams, bet ir pačiam tą sprendimą priėmusiam teismui. Kitaip sakant, išskiriamas vertikalus ir horizontalus *stare decisis* principo veikimo aspektas. Vertikalus *stare decisis* principo veikimas pasireiškia žemesnės instancijos teismų įpareigojimu laikytis ankstesnių aukštesnės instancijų teismų sprendimų analogiškose administracinėse bylose. Horizontalus *stare decisis* principo veikimas pasireiškia teismo įpareigojimu vadovautis savo paties ankstesniais sprendimais bei tos pačios grandies teismų ar teisėjų sprendimais analogiškose administracinėse bylose[40]. Taigi teisminio precedento privalomasis pobūdis vėlesnėms administracinėms byloms pasireiškia per *stare decisis* principo laikymąsi.

Atkreiptinas dėmesys, kad anglosaksų teisinei sistemai priklausančių šalių aukščiausieji teismai šiuo metu nėra visiškai suvaržyti savo anksčiau priimtų sprendimų. Jie turi diskrecijos teisę, tinkamai motyvavus priimti kad ir visiškai priešingą sprendimą. Pavyzdžiui, Anglijos žemesnės instancijos teismai, nenukrypstant nuo bendrosios taisyklės, yra suvaržyti aukštesnės instancijos teismų, taip pat ir savo pačių priimtų sprendimų. Tuo tarpu Lordų rūmų (angl. *the House of Lords*), kaip aukščiausios apeliacinės instancijos teismo, atžvilgiu galioja išimtis iš *stare decisis* principo savo pačių ankstesnių sprendimų atžvilgiu t. y. Lordų rūmai nėra suvaržyti savo pačių anksčiau priimtų sprendimų, jie gali atmesti savo ankstesnį sprendimą ir sukurti naują precedentą. Atkreiptinas dėmesys, kad Lordų rūmų galimybė nesilaikyti savo ankstesnių sprendimų yra vertinama kaip išimtis iš bendros taisyklės, kadangi ankstesnių precedentų nesilaikymas yra siejamas su **būtinybe** (aut. išskirta) priimti kitokį sprendimą buvimu[41]. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad precedentų „amžius“, nuo kurių nukrypo Lordų rūmų teismas svyruoja nuo 80 iki vienerių metų[42]. Tačiau dažniausiai yra nukrypstama nuo neseniai priimtų precedentų, o ne nuo keliolikos metų senumo precedentų, motyvuojant tuo, jog nesenas precedentas dėl savo naujumo nebus spėjęs labai išplisti ir tokie staigūs posūkiai greičiau padės pašalinti prieštaravimus teisėje, tuo tarpu keičiant senesnius, labiau išplitusius precedentus bus žymiai labiau paliečiama nusistovėjusi sistema, o tai savo ruožtu žymiai labiau atsilieps teisės vidiniam vientisumui[43].

Reikėtų pabrėžti, kad anglosaksų teisinėje sistemoje ne visas ankstesnės administracinės bylos sprendimas pilnumoje galioja į ateitį, t. y. sprendžiant analogiškas administracines bylas. Esminis *stare decisis* principo, t. y. ankstesnio teismo sprendimo privalomumo sprendžiant analogiškas administracines bylas, laikymosi elementas yra *ratio decidendi* identifikavimas teismo sprendime ir jo laikymasis vėlesnėse analogiškose administracinėse bylose[44]. Kitaip sakant, *ratio decidendi* ir yra ta teismo sprendime įtvirtinta

[39] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje* // Teisė, 2002, T. 42, p. 153.
[40] Mikelėnienė D., Mikelėnas V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 212, 213
[41] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje:* daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 24 – 25.
[42] Harris, J. W. *Legal philosophies*. London: Butterworths, 1997. p. 172.
[43] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje:* daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 27.
[44] Ten pat, p. 20.

teisės taikymo ir aiškinimo taisyklė, kurią remiantis konkrečiomis faktinėmis aplinkybėmis suformuluoja teisėjas, spręsdamas administracinę bylą ir kuri vėliau yra privaloma. Teisėjo suformuluota teisės taikymo ir aiškinimo taisyklė privalomą galią vėlesnėje administracinėje byloje turi tik tada, jeigu ankstesnės ir vėlesnės administracinės bylos faktinės aplinkybės sutampa. Pažymėtina, jog faktinės bylos aplinkybės neturi būti identiškos, teisės taikymo taisyklei užtenka, kad sutaptų tos esminės faktinės bylos aplinkybės, kurios buvo pagrindas teismui atitinkamai pritaikyti ir išaiškinti teisės normą bei priimti sprendimą byloje[45]. Taigi *ratio decidendi* yra teismo sprendimo svarbiausias struktūrinis elementas, pagrindas, kuriuo remiantis yra priimamas sprendimas ir kurio privalu laikytis sprendžiant vėlesnę analogišką administracinę bylą. Visa kita teismo sprendime, kas nepapuola po *ratio decidendi* yra *obitur dictum* ir šis teismo sprendimo struktūrinis elementas neturi privalomo pobūdžio kitiems teismams sprendžiant analogiškas administracines bylas, tačiau jis gali būti svarbi pagalbinė medžiaga teisėjams įgyvendinti samprotavimo pagal analogiją principą ar nustatant teismo sprendimo *ratio decidendi*[46].

Atsižvelgiant į *stare decisis* principo esmę, iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad anglosaksų teisinė sistema yra griežta ir nelanksti, kur griežtai yra sekama teisminiais precedentais. Tačiau iš tikrųjų taip nėra ir lankstumas yra pasiekiamas per praktikoje susiformavusias *stare decisis* išimtis. Apskritai teisminio precedento doktrina anglosaksų teisinėje sistemoje yra vertinama kaip „aukso vidurys tarp pernelyg didelio lankstumo ir pernelyg didelio griežtumo. Griežtumo reikia teisinei sistemai siekiant išsaugoti stabilią principų visumą, lankstumo – siekiant prisitaikyti prie besikeičiančių visuomenės poreikių[47]. Pačia bendriausia prasme išskiriamos dvi savotiškos grupės aplinkybių, kurios leidžia teismui išvengti griežto teisminio precedento taikymo: *overruling* ir *distinguishing the facts*.

Pirmas atvejis, kada galima atmesti ankstesnį precedentą sprendžiant naują administracinę bylą, yra tada kai teigiama, kad taip koreguojami neteisingi teismo pasisakymai teisės klausimais (*overruling*). Tai yra aukštesniųjų teismų prerogatyva, šiuo atveju teismas nueidamas nuo ankstesnio precedento arba atmesdamas jį konstatuoja, kad teismas, priimdamas ankstesnį sprendimą neteisingai aiškino galiojančią teisę ir todėl nėra reikalo sekti šiuo precedentu, nors formaliai senasis precedentas lieka galioti[48]. Kadangi iš principo tai yra aukštesnės instancijos teismų prerogatyva, tai tos pačios grandies teismai, o taip pat ir savo pačių priimtų sprendimų atžvilgiu šios taisyklės taikyti nelabai gali. Tokioje situacijoje gali būti pabandyta pasinaudoti taip vadinama „konfliktuojančių sprendimų egzistavimo galimybe“, kurios esmė yra ta, kad jeigu tas pats teismas ar šio teismo skyrius iš pradžių vienaip išsprendžia ginčą *A*, o vėliau – visiškai kitaip – ginčą *B*, atsiranda precedentų konfliktas ir esant tokiai situacijai, teismas ateityje galės pasirinkti kokiu teisminiu precedentu – *A* ar *B*, jis vadovausis[49]. Kitaip sakant, teismas gali nuspręsti kokiu iš dviejų

[45] Ambrasienė D, Cirtautienė S. *Teismų praktikos reikšmė Lietuvoje: stare decisis v. jurisprudence constante* // Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: [straipsnių rinkinys/atsakingasis redaktorius Vytautas Mizaras]. - Vilnius: Justitia, 2008, p. 15.
[46] Ten pat, p. 16.
[47] Cross R., Harris J. W. *Precedent in English Law*. Oxford: Clarendom Press, 1991, p. 125.
[48] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje:* daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 26.
[49] Cross R., Harris J. W. *Precedent in English Law*. Oxford: Clarendom Press, 1991, p. 134.

savo ankstesnių konfliktuojančių sprendimų jis seka. Teismas, pasirinkdamas vieną iš dviejų ankstesnių precedentų, kitą atmeta.

Antras atvejis, kada galima nukrypti nuo teisminio precedento, yra tada, kai argumentuojama, kad teisminis precedentas nevisiškai atitinka faktines nagrinėjamos administracinės bylos aplinkybes (*distinguishing the fatcs*). Šiuo atveju teismas privalo konstatuoti bei motyvuotai nurodyti, kad administracinės bylos, kuri buvo išspręsta anksčiau ir kurios pagrindu atsirado precedentas, aplinkybės iš esmės skiriasi nuo teismo nagrinėjamos administracinės bylos aplinkybių[50], todėl ankstesnės administracinės bylos teisminis precedentas negali būti taikomas nagrinėjamoje administracinėje byloje. Tokiu būdu, atmetus iš pirmo žvilgsnio analogiškus sprendžiamai administracinei bylai ankstesnius precedentus, teismas, išspręsdamas administracinę bylą, sukurs naują precedentą. Skirtingai nei *overruling* aplinkybės, *distinguishing* aplinkybė yra paremta ne teisės, bet fakto klausimais.

Anglosaksų teisinėje sistemoje taip pat yra išskiriami tam tikri atvejai, kada laikoma, jog teisminis precedentas yra neprivalomas nė vienai iš hierarchinės teismų sistemos grandžių. Pirmas atvejis yra susijęs su teismo pareigos argumentuoti savo sprendimą pažeidimu. Neargumentuoti teisminiai precedentai doktrinoje įvardijami kaip precedentai *sub silentio* (lot. tyloje), kurį sudarantys teiginiai nėra aptariami bei argumentuojami sprendime[51]. Prie tokių neprivalomų precedentų priskiriami ir taip vadinami pasenę precedentai (*obsolbte decisions*), t. y. tokie ankstesni sprendimai, kurie rėmėsi administracinės bylos nagrinėjimo metu jau pakeistos statutinės teisės nuostatomis ar panašiomis aplinkybėmis[52].

Pagrindiniai principai, kuriais anglosaksų teisinėje sistemoje yra grindžiama teisminio precedento doktrina, yra teisėtų lūkesčių, teisės stabilumo, teismų praktikos nuspėjamumo ir poreikio kurti teisę principas. Minėta, jog anglosaksų teisinės sistemos teisėjas nėra tik formalus teisės taikytojas ir aiškintojas, bet ir teisės kūrėjas. Anglosaksų teisinėje sistemoje yra pripažįstama teisėjų teisė kurti teisę ir būtent poreikis kurti teisę pateisina teisminio precedento doktriną anglosaksų teisinėje sistemoje. Tai rodo ilgametės teisės kūrimo tradicijos anglosaksų teisinėje sistemoje, kurioje teisės plėtotė ir kūrimas akivaizdžiai yra teismų nuopelnas, o teismo sprendimas neabejotinai yra laikomas pirminiu teisės šaltiniu[53]. Be to, *stare decisis* (precedento) doktrina siekiama užtikrinti teisės stabilumą ir teisinį apibrėžtumą, kad būtų galima numatyti būsimus teismų sprendimus. Šis siekis pateisina teisminio precedento privalomumą, tačiau negali toleruoti klaidų pakartojimo, todėl teisminio precedento privaloma galia anglosaksų teisinės sistemos šalyse grindžiama teisėtų lūkesčių principu, pateisinančiu galimybę laikytis ir neteisingų sprendimų[54]. *Stare decisis* (precedento) doktrina taip pat yra grindžiama teismų sprendimų nuspėjamumo principu, kuris leidžia teisnių santykių dalyviams modeliuoti savo elgesį ateičiai, planuoti savo veiklą ir laikytis įstatymų. Šis principas turi būti derinamas su teisėtumo reikalavimu, todėl anglosaksų teisinėje

[50] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje:* daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004. p. 27.
[51] Ten pat, p. 29.
[52] R. Cross, J. W. Harris. *Precedent in english law*, Clarendom Press, Oxfrord, 1991, p. 159; 162.
[53] Ambrasienė D, Cirtautienė S. *Teismų praktikos reikšmė Lietuvoje: stare decisis v. jurisprudence constante* // Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: [straipsnių rinkinys/atsakingasis redaktorius Vytautas Mizaras]. - Vilnius: Justitia, 2008, p. 16.
[54] Ten pat, p. 17.

sistemoje pripažįstama, kad tam tikrais atvejais teismams turi būti leista nukrypti nuo precedentų, jeigu jie taikytinos teisės požiūriu yra aiškiai moraliai nepriimtini, arba nukrypti nuo savo pačių priimtų sprendimų, jei vėlesnis teismo sprendimas bus aiškiai moraliai vertingesnis[55].

Taigi precedento arba kitaip *stare decisis* doktrina yra anglosaksų teisinės sistemos šerdis, kuri reiškia, jog ankstesnis teisminis precedentas yra privalomas sprendžiant vėlesnes panašias administracines bylas. Ši doktrina grindžiama prezumpcija, kad teisės stabilumas, prognozuotumas ir aiškumas yra didžiausias teisinės sistemos siekis[56]. Teisminis precedentas yra reikšmingas, nes tai yra anglosaksų teisinės sistemos teisininko mąstymo būdas bei teisės plėtojimo (tobulinimo) priemonė, todėl teisminiam precedentui yra skiriama derama vieta šioje teisinėje sistemoje.

1.3. Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje

Romanų - germanų teisinėje sistemoje, kuri formavosi nuo *Corpus Juris* interpretavimų iki abstraktaus reguliavimo kodeksuose bei kurią labiausiai plėtojo universitetų profesoriai, ilgą laiką buvo neigiamas teisminio precedento, kaip tipiško anglosaksų teisinės sistemos instituto buvimas ar didesnė jo reikšmė. Kaip *stare decisis* (teisminio precedento) doktrinos neigimo priežastis buvo nurodoma, kad tai pažeistų valdžių padalijimo principą bei įstatymų leidžiamosios valdžios išimtinę teisę kurti administracinės teisės normas, be to griežtas teisminio precedento doktrinos laikymasis nesuderinamas su teisėjo pareiga vykdant teisingumą laikytis tik įstatymo bei teisėjo nepriklausomumo principu. Taip pat buvo nurodoma, kad administracinių teismų sukuriamos taisyklės nėra naujos administracinės teisės normos, be to, nėra jokio mechanizmo, kuris užtikrintų tokio pobūdžio taisyklių laikymąsi[57]. Todėl teisminis precedentas nėra privalomas teisės šaltinis nagrinėjant administracines bylas ir jis nėra nei būtinas, nei pakankamas pagrindas priimant teismo sprendimą. Tačiau pastaruosius dešimtmečius romanų – germanų teisinėje sistemoje matoma nuosekli ir vis stiprėjanti teisminio precedento įtaka visai teisinei sistemai. Šie pokyčiai pasireiškia nepaisant to, kad romanų – germanų teisinei sistemai nėra būdinga tokia teisminio precedento tęstinumo ir gerbimo tradicija, kuria pasižymi anglosaksų teisinė sistema. Teisminio precedento reikšmės išaugimą romanų – germanų teisinėje sistemoje lėmė keletas aplinkybių.

Pirma, teisminio precedento reikšmės išaugimą romanų – germanų teisinėje sistemoje lėmė pakitęs požiūris į teisėją: atsitraukimas nuo teisėjo, kaip formalaus teisės taikytojo ir aiškintojo, vertinimo ir teisėjo, kaip kūrybiško teisės taikytojo ir aiškintojo ar netgi kvazi-įstatymo leidėjo, pripažinimas[58]. Tiesa, faktas, kad administracinis teismas, kartu su parlamentu ir vykdomąja valdžia, taip pat kuria administracinės teisės normas, nėra visuotinai pripažintas. Net patys teisėjai dažniausiai teigia, jog jie tik taiko (kai kurie teisėjai pripažįsta, kad jie ne tik taiko, bet ir aiškina) teisę, tačiau jokiu būdu nekuria

[55] Ten pat.
[56] Ten pat.
[57] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje:* daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004. p. 87.
[58] Ambrasienė D., Cirtautienė S. *The role of judicial precedent in the court practice of Lithuania* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 2(116), p. 63.

teisės[59]. Taigi į administracinį teismą, atliekantį administracinės teisėkūros funkcijas, įvairiose romanų – germanų teisinei sistemai priklausančiose šalyse reaguojama anaiptol nevienodai ir mastas, kuriuo administracinių teismų elgesys atspindi administracinės teisės normų kūrimo įžvalgas įvairiose romanų – germanų teisinei sistemai priklausančiose šalyse varijuoja. Jis varijuoja šio proceso atvirumo ar uždarumo laipsniu[60]. Tačiau manytina, kad šiuo aspektu yra visiškai nesvarbu ar teisėjui yra priskiriama ar pripažįstama teisėkūros ar teisės tobulinimo funkcija, kadangi svarbiau yra tai, kad teisminis precedentas, būdamas teisinės sistemos dalimi, vienaip ar kitaip įtakoja teisės vystymąsi[61].

Romanų – germanų teisinei sistemai ilgą laiką buvo būdinga tai, kad buvo siekiama nubrėžti aiškią liniją, ribojančią teisėjo laisvę nukrypti nuo teisinio teksto. Teisininkų mąstymas buvo grindžiamas dedukcija – abstrakčių taisyklių pritaikymu konkretiems faktams[62]. Kitaip tariant, bet kokio teisinio ginčo sprendimas buvo grindžiamas paprasto silogizmo metodu: teisės norma + faktai = administracinio teismo sprendimas. Buvo manoma, kad rezultatas, t. y. administracinio ginčo sprendimas, tokiais atvejais nereikalauja jokio papildomo pagrindimo, nes administracinio teismo sprendimas pateisinamas pačia pritaikyta teisės norma[63]. Be to, ilgą laiką buvo manoma, kad statutinė teisė tai suderintai veikiantis mechanizmas, neturintis spragų. Šio mechanizmo turinyje yra visada užprogramuotas atsakymas į kylantį teisės klausimą, įskaitant ir klausimą teisėjams sprendžiant sunkias administracines bylas[64]. Toks požiūris lėmė mechanišką teisės taikymą, kai teisėjo funkcija apsiribodavo tik administracinės bylos faktams taikytinos teisės normos suradimu ar parinkimu ir tos normos pacitavimu. Taigi romanų – germanų teisinėje sistemoje ilgai vyravo požiūris, kad teismai mechaniškai taiko teisės normas, bet jų nekuria. Tačiau šiandien vis daugiau argumentų gali būti pateikta dėl to, kad teisėjas nėra tik formalus teisės taikytojas ir aiškintojas, bet ir administracinės teisėkūros subjektas. Būtina pripažinti faktą, kad šiuolaikinėje visuomenėje įstatymų leidyba ne visą laiką spėja paskui greitai besikeičiančius ir vis tobulėjančius visuomeninius santykius, kurie sparčiai kisdami reikalauja vis naujesnių ir modernesnių teisinio reguliavimo formų. Be to, ir objektyviai ne tik nėra būtinybės, bet ir neįmanoma detaliai reglamentuoti visų galimų visuomenės santykių dalyvių elgesio variantų[65]. Todėl vis didesnę reikšmę įgauna administracinių teismų veikla, tiek taikant įstatymus, tiek juos aiškinant. Be visuomeninių santykių kaitos, vis didėjančiai administracinių teismų veiklos svarbai taip pat turi įtakos: kalbos neapibrėžtumas ir neaiškumas; teisės sistemos vidinis prieštaravimas; teisės spragos; įstatymų leidybos proceso

[59] Mikelėnas V. *Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be Parlamento* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 2(116), p. 81.
[60] Glendom M. A.; Gordon M. W.; Osakwe CH. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: Pradai, 1993, p. 129.
[61] Pavyzdžiui, Prancūzijoje atskiros teisės šakos arba atskiri teisės institutai (pvz. deliktinė teisė, praktiškai visa administracinė teisena) yra išplėtoti iš principo tik teismų praktikos arba kitaip tariant teisėjų teisės (*jugde – made law*) dėka. Administracinė teisė Prancūzijoje yra būtent ta teisės šaka, kurios formavime išskirtinai didelis buvo administracinių teismų vaidmuo. Teisminės praktikos dėka kai kurie atskirų teisės šakų, pavyzdžiui, darbo teisės teisiniai institutai išsivystė ir Vokietijoje. Tas pats pasakytina ir apie Vokietijos administracinę teisę iki jos kodifikavimo, t. y. 1976 metų.
[62] Mikelėnas V. *Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be Parlamento* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 2(116), p. 82.
[63] Ten pat.
[64] Dworkin R. *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjunga, 2004, p. 408 – 409.
[65] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje:* daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 172.

netobulumai[66]; vertinamųjų teisės normų – principų įtvirtinimas bei kūrybinio arba socialiai subalansuoto teisės normų aiškinimo metodo vyravimas šiuolaikinėje teisės aiškinimo ir taikymo metodologijoje, lemiamoje poreikio teisės normos prasmę nustatyti remiantis ne tik pažodiniu tekstu ar įstatymo leidėjo ketinimais teisės normos kūrimo metu, bet siekiu nustatyti teisės teksto ir konteksto, arba pasak prof. A. Barako, teksto žodžio (*verba*) ir jo dvasios (*voluntas*)[67], santykį jos taikymo socialiniame fone, atsižvelgiant į visuomeninių santykių raidą ir pokyčius[68].

Būtent šios aplinkybė ir nulemia tai, kad romanų – germanų teisinėje sistemoje vis didesnis dėmesys yra skiriamas administracinių teismų vaidmens problemai, o administracinės teisės ir atitinkamai administracinio proceso teisės doktrinoje vyksta vis dažnesnės diskusijos dėl administracinių teismų vaidmens reikšmingumo jei jau ne kuriant, tai bent jau plėtojant teisę.

Antra, teisminio precedento reikšmės išaugimą romanų – germanų teisinėje sistemoje lėmė anglosaksų ir romanų – germanų teisinių sistemų konvergencija. Kaip pastebi daugelis teisės teoretikų, maždaug nuo XX a. vidurio išryškėjo anglosaksų ir romanų – germanų teisinių sistemų suartėjimo tendencija, kurios vienas iš požymių – norminio akto (įstatymo plačiąja prasme) lyginamojo svorio padidėjimas anglosaksų teisinėje sistemoje ir laipsniškas teisminio precedento reikšmės išaugimas romanų – germanų teisinėje sistemoje[69]. Šie pokyčiai buvo nulemti XX a. vykusių globalizacijos procesų. Anglosaksų ir romanų – germanų teisinės sistemos laipsniškai artėjo pirmiausia supranacionalinių teismų (Europos žmogaus teisių teismo, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir kt.) dėka. Anglosaksų teisinėje sistemoje įstatymų vaidmuo ypač pradėjo didėti, kai Anglija tapo Europos Sąjungos nare. Siekdama savo teisę derinti su Europos Sąjungos teise, ji 1965 m. įsteigė Teisės reformos komisiją, kurios tikslas – sukurti rašytinės teisės sistemos pagrindus. Komercinių, draudimo, transporto, konkurencijos, darbo ir socialinio draudimo santykių sritys jau seniai Anglijoje, kaip ir kontinentinėje Europoje, reglamentuojamos rašytiniais įstatymais. Ir atvirkščiai, romanų – germanų teisinėje sistemoje įstatymų leidėjas, kurdamas naujas administracinės teisės normas, jas formuluoja plačiai, kartu administracinės teisės normų kūrimo naštą užkraudamas ir teisėjui[70].

Trečia, romanų – germanų teisinėje sistemoje teisminio precedento reikšmės išaugimas taip pat yra grindžiamas prognozuojamos ir vienodos administracinių teismų praktikos formavimo tikslais. Pagrindiniai principai, kuriais grindžiamas vienodos administracinių teismų praktikos formavimo poreikis, yra teisės subjektų lygiateisiškumas, teisinis saugumas, teisminės praktikos nuspėjamumas, pasitikėjimo teise principas ir kt. Nors *stare decisis* (precedento) doktrina nėra privalomas romanų – germanų teisinės sistemos požymis, tačiau romanų – germanų teisinėje sistemoje siekiama užtikrinti jurisprudencijos

[66] Mikelėnas V. *The guarantee of the Uniform Interpretation of Law and the Principle of Equality Before Law: Requirements of Legal Certainty* // Teisė, 2002, T. 44, p. 74 – 76.
[67] Barak A. *Teisėjo vaidmuo demokratinėje valstybėje* // Konstitucinė jurisprudencija. 2006, Nr. 1.
[68] Ambrasienė D, Cirtautienė S. *Teismų praktikos reikšmė Lietuvoje: stare decisis v. jurisprudence constante* // Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: [straipsnių rinkinys/atsakingasis redaktorius Vytautas Mizaras]. - Vilnius: Justitia, 2008, p. 17.
[69] Kūris E. *Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 2(116), p. 132 – 133.
[70] Baublys L. ir kt. *Teisės teorijos įvadas*: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 37.

tęstinumą bei laikomasi pozicijos, kad nors administraciniai teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, jų sprendimai turi būti nuspėjami ir nechaotiški[71]. Tai reiškia, kad administracinių teismų suformuluota teisės taikymo ir aiškinimo taisyklė turi didelę įtaką sprendžiant vėlesnes analogiškas administracines bylas ir tai, kad administracinio teismo nepriklausomumo principas neužkerta kelio remtis teisminės praktikos suformuluotomis teisės taikymo ir aiškinimo taisyklėmis.

Taigi nors romanų – germanų teisinėje sistemoje negalioja *stare decisis* principas, kuris kaip žinome yra anglosaksų teisinės sistemos šerdis, tačiau visiškai „nematyti“ teisminio precedento tikrai negalima, kadangi priklausomai nuo valstybės, teisminis precedentas ir romanų – germanų teisinėje sistemoje vaidina didesnį ar mažesnį vaidmenį administracinio proceso teisės šaltinių tarpe. Kartu norėtųsi akcentuoti, kad be jokios abejonės negalima padėti lygybės ženklo tarp teisminio precedento reikšmės anglosaksų ir romanų – germanų teisinėse sistemose, tačiau taip pat negalima nepastebėti ir tos aplinkybės, kad šios dvi teisinės sistemos artėja, ypač tai pasakytina lyginant atskirų šių dviejų sistemų valstybių nacionalines teisines sistemas bei atskirus tų sistemų elementus (pavyzdžiui, teismų sprendimų dėstymo stilių Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Vokietijoje)[72].

1.3.1 Teisminio precedento reikšmė Lietuvos teisinėje sistemoje

Lietuvos Respublikos teisinė sistema tradiciškai yra priskiriama prie romanų – germanų teisinės sistemos, todėl tradiciškai ir schematiškai administracinio proceso teisės šaltinių viršūnėje yra norminis aktas (įstatymas arba statutinė teisė). Tokią administracinio proceso teisės šaltinių struktūrą lemia ir Lietuvos Respublikos valstybingumo, teisinės sistemos formavimosi ir vystymosi tradicijos. Tarpukario Lietuvos teisinę sistemą, jos vystymąsi įtakojo trijų skirtingų (nors priklausančių vienai – romanų – germanų teisinei sistemai) valstybių teisės aktai bei tų valstybių teisės doktrinos. Gana ilgą laiką Lietuva buvo sudėtinė Rusijos imperijos dalis, todėl didžiojoje Lietuvos dalyje galiojo Rusijos imperijos aktai, kitoje Lietuvos teritorijos dalyje, t. y. Užnemunėje (Suvalkijos krašte) galiojo Prancūzijos įstatymai, dar kitoje – Prūsijos įstatymai, o vėliau ir Vokietijos imperijos įstatymai. XX amžiuje, išskyrus gana neilgą nepriklausomybės laikotarpį, per kurį Lietuvos Respublika iš principo nesukūrė pagrindinių visuomeninius santykius reglamentuojančių įstatymų, o naudojosi kitų valstybių norminiais aktais, Lietuva (Lietuvos TSR) tapo sudėtine Sovietų Sąjungos dalimi, kurioje galiojo sovietinės teisės aktai. Taigi Lietuvos Respublikos teisinei sistemai, jos formavimui didžiausią įtaką turėjo ir turi romanų – germanų teisinė sistema, todėl Lietuvos Respublikai pirmiausiai ir yra būdingi šią sistemą apibūdinantys bruožai[73]. Naujai besiformuojančiai bei neturinčiai labai gilių teisės doktrinos tradicijų, būdingų klasikinėms romanų – germanų teisinei sistemai priklausančioms šalims, Lietuvos teisinei sistemai be jokios abejonės turėjo įtakos ir XX ir XXI amžių integracijos procesai, išryškėjusi teisinių sistemų suartėjimo tendencija,

[71] Valančius V. *Some thoughts on uniform judicial prantice //* Vistnik Akademii advokaturi Ukraini. Pravo Nauka Praktika. Kyiv, 1(8) 2007 p. 51.
[72] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje:* daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 34 – 35.
[73] Ten pat, p. 87; 90-91.

nulėmusi laipsnišką teisminio precedento reikšmės išaugimą romanų – germanų teisinei sistemai priklausančiose šalyse.

Lietuvoje, kaip ir kitose romanų – germanų teisinei sistemai priklausančiose šalyse, tradiciškai buvo neigiamas teisminio precedento, kaip tipiško anglosaksų teisinės sistemos instituto buvimas ar didesnė jo reikšmė. Nors ilgą laiką teisminis precedentas nebuvo formaliai ir tiesiogiai įtvirtintas kaip administracinio proceso teisės šaltinis, tačiau Lietuvos administracinio proceso teisėje buvo galima pastebėti tam tikrų precedentinės teisės bruožų. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (2002 m. sausio 24 d. redakcija) 31 straipsnio 2 dalis bei Administracinių bylų teisenos įstatymo (2001 m. sausio 1 d. redakcija) 13 straipsnis įtvirtino bendrą nuostatą, kad Vyriausiasis administracinis teismas formuoja vienodą administracinių teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus bei kitus teisės aktus[74]. Vienodos administracinių teismų praktikos formavimo tikslais Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas: 1) skelbia šio teismo plenarinės sesijos priimtus sprendimus, nutarimus ir nutartis, trijų teisėjų kolegijų ir išplėstinių penkių teisėjų kolegijų priimtus sprendimus, nutarimus ir nutartis, dėl kurių paskelbimo pritarė dauguma šio teismo teisėjų, taip pat visus sprendimus dėl norminių administracinių aktų teisėtumo; 2) analizuoja administracinių teismų praktiką, taikant įstatymus bei kitus teisės aktus ir rengia teismų praktikos apibendrinimus; 3) vadovaudamasis Europos Sąjungos teisminių institucijų išaiškinimais, analizuoja ir apibendrina administracinių teismų praktiką, taikant Europos Sąjungos teisės normas, bendradarbiauja su Europos Sąjungos teisminėmis institucijomis, siekdamas užtikrinti vienodą Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimą ir taikymą administracinėse bylose. Be to, Teismų įstatymo[75] 31 straipsnio 2 dalyje bei Administracinių bylų teisenos įstatymo[76] 13 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad į Vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje paskelbtuose sprendimuose, nutarimuose ir nutartyse esančius įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus atsižvelgia teismai, valstybės ir kitos institucijos, taip pat kiti asmenys, taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus. Administracinių bylų teisenos įstatymo 13 straipsnio 2 dalies nuostatos iš esmės įteisino teisminio precedento užuomazgas, tačiau tam tikri precedento požymiai suteikiami tik Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje „Administracinių teismų praktika“ publikuotai šio teismo praktikai. Tačiau tokia mintis, kad administracinius teismus, valstybės ir kitas institucijas (taigi ir į juos besikreipiančius asmenis) saisto tik į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenį įtraukti aktai, kaip vėliau įsitikinsime, negalėjo ir negali atitikti elementaraus asmenų lygiateisiškumo supratimo.

Nors minėtų įstatymų nuostatuose tiesiogiai nebuvo užsimenama apie Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo priimtų aktų, kuriuose suformuluotos teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės, privalomumą, tačiau akivaizdu, kad subordinacinė administracinių teismų sistema lėmė, jog į šias taisykles

[74] Atkreiptinas dėmesys, kad Administracinių bylų teisenos įstatymo 13, 21 ir 46 str. pakeitimo įstatymu, kuris įsigaliojo nuo 2002 m. gegužės 1 d. buvo pakeista formuluotė: vietoje „formuoja vienodą teismų praktiką taikant įstatymus“, buvo įdėta „formuoja vienodą teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus“. Šis, nors ir smulkus pakeitimas rodo, kad pakito įstatymo leidėjo požiūris į teisėją: atsitraukimas nuo teisėjo, kaip formalaus teisės taikytojo, vertinimo ir teisėjo, kaip kūrybiško teisės taikytojo ir aiškintojo ar netgi kvazi-įstatymo leidėjo, pripažinimas.
[75] Valstybės žinios, 2002, Nr. 17-649.
[76] Valstybės žinios, 2000, Nr. 85-2566.

de facto buvo atsižvelgiama. Tuo buvo siekiama nenukrypti nuo formuojamos praktikos, juolab, kad ji buvo formuojama aukščiausioje teisminėje instancijoje administracinėse bylose, kuri netgi galėjo iš naujo spręsti tą pačią administracinę bylą. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo suformuluotos teisės taikymo ir aiškinimo taisyklės visuomet buvo akceptuojami kaip nekvestionuotini orientyrai realizuojant teisės normų aktus, nors ir neturėjo formalaus privalomumo požymio. Tokį Vyriausiojo administracinio teismo suformuluotų teisės aiškinimo ir taikymo taisyklių „privalomą pobūdį“ žemesnės instancijos administraciniams teismams, valstybės ir kitoms institucijoms, kurios sprendė analogiškus klausimus, užtikrindavo tam tikros poveikio priemonės, kurias V. Vasiliauskas[77] suskirsto į dvi grupes:

a) **Moralinio (psichologinio) poveikio priemonės.** Teisėjas (administracinis teismas), valstybės ir kitos institucijos, nesilaikydamos teisminės praktikos procese suformuluotų taisyklių, suvokia ir žino, kad Vyriausiasis administracinis teismas jų sprendimą paprasčiausiai gali panaikinti, kas atitinkamai atsilieps jų veiklos rezultatams. Tokiu būdu teisėjas (administracinis teismas), valstybės ir kitos institucijos gali ir nesutikti su suformuluotomis teisės aiškinimo (taikymo) taisyklėmis, tačiau gali jomis vadovautis vien tik remdamosi šiais kriterijais, kaip kiekvienas protingas žmogus, kuriam rūpi tolesnė sėkminga karjera ar jo veikla. Tokio pobūdžio poveikio priemonės gali veikti ne tik administracinius teismus, valstybės ir kitas institucijas, bet ir bet kokius piliečius, t. y. asmuo žinodamas apie atitinkamą teisminę praktiką, turės apsispręsti ar jam verta imtis teisminio proceso ir patirti nereikalingų piniginių ir laiko išlaidų.
b) **Norminio pobūdžio poveikio priemonės**. Šias priemones galima aptikti Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatyme. ABTĮ 143 straipsnyje yra nustatyta, kad materialinė teisės normų pažeidimas yra pagrindas pirmosios instancijos teismo sprendimą panaikinti ar pakeisti, jeigu pirmosios instancijos teismas netinkamai jas pritaikė arba išaiškino. Dar labiau administraciniame procese tai atsispindi proceso atnaujinimo procedūroje, t. y. procese kur Vyriausiasis administracinis teismas gali ištaisyti procese padarytas klaidas. Pagal ABTĮ 153 straipsnio 2 dalies 12 punktą procesas gali būti atnaujinamas, kai būtina užtikrinti vienodos administracinių teismų praktikos formavimą. Šios procesinės teisės normos, kurios numato teismo sprendimų ar nutarčių panaikinimo pagrindus, nukrypus nuo aukščiausiųjų teisminių institucijų suformuluotų elgesio taisyklių, rodo, kad tokiu būdu yra taikomos poveikio priemonės, kurios taikomos, kai šiomis elgesio taisyklėmis nesivadovaujama kaip visuotinai priimtinomis ir privalomomis.

Taigi *de jure* Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo formuluojamos teisės taikymo ir aiškinimo taisyklės nebuvo privalomos, tačiau subordinacinė administracinių teismų sistema, Vyriausiojo administracinio teismo autoritetas, psichosocialiniai bei kiti veiksniai lėmė realią jų faktinę galią, t. y. vyriausiojo administracinio teismo suformuluotos teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės vienaip ar kitaip

[77] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje:* daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 126 – 128.

veikė ne tik tolesnę administracinių teismų, valstybės ir kitų institucijų praktiką, bet ir visuomeninių santykių reguliavimą apskritai.

Teisminio precedento privalomumo situacija Lietuvoje iš esmės pakeista Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismui 2006 m. kovo 28 d. priėmus nutarimą[78], kuriame pabrėždamas vienodos administracinių teismų praktikos, užtikrinant teismų jurisprudencijos tęstinumą, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „<...> Tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentus, konkuruojančius su esančiais, bet paisant jau įtvirtintų.<...> teismų jurisprudencija turi būti prognozuojama“. Taip pat Konstitucinis Teismas konstatavo, kad ,,užtikrinant iš Konstitucijos kylantį bendrosios kompetencijos teismų praktikos vienodumą (nuoseklumą, neprieštaringumą), taigi ir jurisprudencijos tęstinumą, lemiamą reikšmę (be kitų svarbių veiksnių) turi šie veiksniai: bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose; aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai privalo, peržiūrėdami žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimus, tuos sprendimus vertinti vadovaudamiesi visuomet tais pačiais teisiniais kriterijais; tie kriterijai turi būti aiškūs ir *ex ante* žinomi teisės subjektams, *inter alia* žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismams (vadinasi bendrosios kompetencijos teismų jurisdikcija turi būti prognozuojama); <...> Bendrosios kompetencijos teismų, priimančių sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, susaistymas savo pačių sukurtais precedentais (sprendimais analogiškose bylose) bei žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų, priimančių sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, susaistymas aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimais (precedentais tų kategorijų bylose) neišvengiamai suponuoja tai, kad minėti teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuluota ir kokia buvo vadovaujamasi taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse bylose, *inter alia* anksčiau sprendžiant analogiškas bylas. <...> Šie iš Konstitucijos kylantys bendrosios kompetencijos teismų veiklos bei tos veiklos teisinio reguliavimo imperatyvai yra *mutatis mutandis* taikytini ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų veiklai bei jos teisiniam reguliavimui <...>. Teismų precedentai yra teisės šaltiniai - *auctoritate rationis* “. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad teisminių precedentų pagalba yra įgyvendinama vienoda (nuosekli, neprieštaringa) administracinių teismų praktika, kuri yra reikšminga keliais aspektais: 1) vienoda administracinių teismų praktika užtikrina teisės subjektų lygiateisiškumą; 2) vienoda administracinių teismų praktika reikalinga teisiniam stabilumui užtikrinti; 3) spręsdamas administracinį ginčą, administracinis teismas ne tik taiko ir aiškina atitinkamas teisės normas, bet ir vykdo teisingumą etine šio žodžio prasme, t. y. priima vertybinius, moralinius sprendimus. Vienoda administracinių teismų praktika atskleidžia kokioms vertybėms teismas teikia pirmenybę, koks visuomeninis interesas laikomas svarbesniu už kitą. Tuo tarpu kai administracinių

[78] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas byloje Nr. 33/03 ,,Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

teismų praktika nėra vienoda, lieka neaišku kokios vertybės laikomos esminės; 4) nevienoda administracinių teismų praktika griauna teisėjų autoritetą ir neprisideda prie visuomenės pasitikėjimo didinimo teismine valdžia; 5) vienoda administracinių teismų praktika padeda sumažinti teismams darbo krūvį, nes asmenys, sekdami nusistovėjusią administracinių teismų praktiką gali įvertinti neigiamas perspektyvas laimėti administracinę bylą ir nuspręsti nesikreipti į teismą; 6) vienoda administracinių teismų praktika sumažina teismo sprendimo apskundimo tikimybę, nes įmanoma numatyti kaip įvairios faktinės aplinkybės bus vertinamos aukštesnės instancijos teismo[79]. Ir nors administracinių teismų praktikos vienodinimo idėja dar prieš priimant minėtą nutarimą buvo nuosekliai įgyvendinama, tačiau reikia pripažinti, kad Konstitucinio Teismo suformuluoti reikalavimai administracinių teismų praktikos vienodinimo uždaviniui suteikė naują kokybinį lygį. Konstitucinio Teismo suformuluotos principinės nuostatos padėjo pamatus konstitucinei teisminio precedento doktrinai. Konstituciniam Teismui pasisakius dėl teismus saistančios horizontalios ir vertikalios teisminių precedentų galios, teisminis precedentas oficialiai pripažintas privalomu teisės šaltiniu nagrinėjant administracines bylas. Jo taikymas pasireiškia per imperatyvą teismui sprendžiant administracinę bylą atsižvelgti į jau išspręstose panašiose administracinėse bylose suformuotas teisės aiškinimo ir taikymo taisykles. Šis imperatyvas išplaukia iš bendro suvisuotinamumo principo, esančio bet kurios teisingumo koncepcijos pamatinė formali sąlyga, išreiškiama reikalavimu vienodai elgtis su visais, kurie yra vienodi[80]. Negali būti toleruojama padėtis, kuomet teismas vienoje situacijoje priima vieną sprendimą, o kitoje, iš esmės panašioje, be svarbios priežasties atsisako ankstesnio vertinimo. Savo ruoštu minėtas principas išvedamas iš bendro teisminės valdžios principo, kad analogiškos bylos privalo būti sprendžiamos vienodai - *a similibus ad similia* (lot. panašus pagal panašų).

Suformuluota precedento doktrina neabejotinai yra reikšminga tuo, kad: pirma, buvo įtvirtinti teisminės praktikos stabilumo ir prognozuotumo principai. Valstybė, kurioje yra stabili teismų sistema ir esant analogiškoms situacijoms yra priimami analogiški sprendimai, gali būti laikoma teisine valstybe. Tokiu būdu galima teigti, kad valstybėje ne tik *de jure*, bet ir faktiškai veikia lygiateisiškumo, t. y. visų lygybės prieš įstatymą ir teismą, principas. Vadovaujantis šiuo principu išvengiama skirtingo tos pačios teisės normos ir faktinių aplinkybių skirtingo vertinimo, kas reikšminga ne tik teisiniu, bet ir ekonominiais sumetimais. Analogiškų situacijų vienodas vertinimas taip pat užtikrina efektyvų teisingumo principo įgyvendinimą; antra, remiantis precedentu ne tik sukonkretinama ir išaiškinama esama teisėkūra, bet ir užpildoma teisės spraga; trečia, pagrindinis precedentų kūrėjas administracinėse bylose yra aukščiausia teisminė institucija, t. y. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, kur dirba aukščiausią teisinę kvalifikaciją turintys ir labiausiai patyrę teisės specialistai. Todėl precedentas yra laikomas autoritetingu ir sektinu pavyzdžiu; ketvirta, nors nesutikimas su precedentu yra galimas ir labai dažnai pasitaikantis reiškinys, tačiau esant vieningai teisinei sistemai, toks nesutikimas turi būti pagrįstas labai svariais tiek

[79] Valančius V. *Some thoughts on uniform judicial practice* // Vistnik Akademii advokaturi Ukraini. Pravo Nauka Praktika. Kyiv, 1(8) 2007 p. 50.
[80] Alexy R. *Teisinio argumentavimo teorija*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 291.

teisiniai, tiek faktiniais argumentais, nes priešingu atveju toks sprendimas bus panaikintas aukštesnės instancijos teismo[81].

Verta paminėti, jog aukščiau cituotas Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo teisminio precedento privalomumo situacija Lietuvoje iš esmės buvo pakeista, teisininkų bendruomenėje sukėlė didelius ginčus. Bent dalis teisininkų bendruomenės teisminio precedento reikšmės pabrėžimą Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime suprato kaip jo iškėlimą virš įstatymo ar net suabsoliutinimą, kuris ne kiekvienam atrodo priimtinas. Iki šiol diskutuojama, ar Konstitucinio Teismo suformuluota precedento doktrina iš tiesų yra klasikinis teisminis precedentas ir, jeigu taip, ar tai reiškia, kad nuo romanų – germanų teisinės sistemos, kur stereotipiškai pagrindiniu teisės šaltiniu laikomas įstatymas, pasukta link anglosaksų teisinės sistemos[82].

Įstatymų leidėjas ilgai netruko Konstitucinio Teismo išsakytą idėją paversti įstatymo raide papildydamas Teismų įstatymo 33 straipsnį 4 dalimi. Ji įsigaliojo nuo 2008 m. rugsėjo 1 d.[83]: ,,Teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose. Žemesnės instancijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos teismų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose. Teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti keičiama ir naujos teisės aiškinimo taisyklės analogiškose ar iš esmės panašiose bylose gali būti kuriamos tik tais atvejais, kai tai yra neišvengiama ar objektyviai būtina“ (tiesa, sąvoka ,,precedentas“ įstatymo tekste nevartojama). Šios nuostatos netrukus buvo perkeltos ir į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo jurisprudenciją.

Minėta, kad iki oficialios konstitucinės teismo precedento doktrinos susiformavimo Lietuvos Respublikos įstatymai (TĮ, ABTĮ) eksplicitiškai orientavo į būtinumą vadovautis esamais teisminiais precedentais, nors pati precedento sąvoka juose nebuvo vartojama[84], o administraciniai teismai, valstybės ir kitos institucijos jau buvo suformavusios savitą ,,precedento“ doktriną, pagal kurią teisminiais precedentais pripažinta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuleteniuose publikuota teisminė praktika. Administracinės teisės doktrinoje ir atitinkamai administracinio proceso teisės doktrinoje taip pat buvo pripažįstama, jog Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, savo priimtuose aktuose aiškindamas ir interpretuodamas teisės aktų nuostatas, greta statutinės teisės kuria precedentinę teisę, taip užtikrindamas, kad: a) pozityviųjų normų (ne visada tobulų) turinys ir tikroji jų prasmė visų teisės taikytojų būtų suprantama neprieštaringai; b) įstatymų spragos būtų veiksmingai šalinamos; c) teisėtumo požiūriu netinkami aktai ar jų normos būtų šalinami iš ,,teisinės apyvartos“[85]. Galima sakyti, kad administraciniai

[81] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų - germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 140.
[82] Nekrošius V. *Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje* // Teisė, 2007, T 63, p. 77.
[83] Valstybės žinios, 2008, Nr. 81 – 3186.
[84] Jokubauskas R. *Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2007, T. 5(95), p. 51 – 56.
[85] Andruškevičius A. *Administracinė teisė: bendrieji teorijos klausimai, valdymo aktų institutas, ginčo santykių jurisprudenciniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, 2008, p. 89.

teismai, valstybės ir kitos institucijos savo sprendimuose netgi „aplenkė laiką“ ir taikė Vyriausiojo administracinio teismo priimtus aktus kaip administracinio proceso teisės šaltinius, nepaisant jų publikavimo ar nepublikavimo Vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje. Todėl darytina išvada, kad 2006 m. kovo 28 d. ir vėlesni Konstitucinio Teismo nutarimai bei minėta Teismų įstatymo nuostata iš esmės sukonkretino ir eksplicitiškai įtvirtino tai, kas daug metų pamažu formavosi kaip „gyvoji teisė“[86].

Apibendrinant – Požiūris į teisminį precedentą priklauso nuo konkrečios teisės tradicijos, konkrečios valstybės teisinio, politinio, kultūrinio gyvenimo savitumo vienu ar kitu istoriniu laikotarpiu. Lietuvos teisinėje sistemoje teisminis precedentas turi būti suvokiamas kaip administracinio teismo sprendimas konkrečioje administracinėje byloje, priimtas tiek šalinant įstatymų spragas, tiek paprasčiausiai aiškinant tam tikras įstatymų sąvokas ar formuluotes ir kuriuo privaloma vadovautis sprendžiant visas kitas analogiškas ar iš esmės panašias administracines bylas, iškeltas priėmus sprendimą. Toks požiūris atitinka ir galiojančią teismų praktiką.

Teisminis precedentas ilgą laiką buvo apibūdinamas kaip administracinio proceso teisės šaltinis būdingas pirmiausia anglosaksų teisinei sistemai ir nebūdingas (ar mažiau būdingas) romanų – germanų teisinei sistemai, tačiau maždaug nuo XX a. vidurio išryškėjusi šių dviejų teisinių sistemų supanašėjimo tendencija, pakitęs požiūris į teisėją, t. y. atsitraukimas nuo teisėjo, kaip formalaus teisės taikytojo ir aiškintojo, vertinimo ir teisėjo, kaip kūrybiško teisės taikytojo ir aiškintojo ar netgi administracinės teisėkūros subjekto, pripažinimas bei prognozuojamos ir vienodos teisminės praktikos formavimo poreikis lėmė laipsnišką teisminio precedento svarbos pripažinimą romanų – germanų teisinėje sistemoje.

Teisinių sistemų (anglosaksų ir romanų – germanų) konvergencijos tendencijos atsispindi ir Lietuvos teisinėje sistemoje: 2006 m. kovo 28 d. Konstitucinio Teismo nutarimu, kuris pirmą kartą oficialiai legalizavo „teismo precedento“ sampratą, Lietuvos teisinė sistema pasuko teisminio precedento privalomumo įtvirtinimo teisės aktuose link. 2008 m. liepos 3 d. įstatymų leidėjas papildė Teismų įstatymo 33 straipsnį 4 dalimi, kurioje galutinai pagal Konstitucinio Teismo suformuluotą doktriną oficialiai įtvirtino teisminį precedentą kaip privalomą teisės šaltinį nagrinėjant administracines bylas. Suformuluota teisminio precedento doktrina yra reikšminga tuo, jog buvo įtvirtinti teisminės praktikos stabilumo ir prognozuotumo principai. Rėmimasis precedentais yra vienodos (nuoseklios, neprieštaringos) teisminės praktikos, kartu ir Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo, įgyvendinimo sąlyga. Valstybė, kurioje esant analogiškoms situacijoms yra priimami analogiški sprendimai, gali būti laikoma teisine valstybe.

[86] Sagatys G. *Teismo precedentas Lietuvoje: konstitucinė maksima ir jos įgyvendinimo problemos* // Justitia. – Vilnius, 2009, Nr. 2(72), p. 4.

2. TEISMINIO PRECEDENTO TAIKYMO PROCESAS

2.1. Teisminio precedento taikymo taisyklės administracinėse bylose

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo priimtuose aktuose[87] ne kartą pažymėta, kad Vyriausiasis administracinis teismas, kaip aukščiausioji teisminė instancija administracinėse bylose, nagrinėdamas bylas formuoja vienodą administracinių teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus bei kitus teisės aktus, todėl įstatymų taikymo išaiškinimai sukuria precedentą, kurio privalu laikytis vėlesnėse analogiškose administracinėse bylose. Taigi Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo suformuluotos teisės taikymo ir aiškinimo taisyklės turi precedentinę reikšmę, t. y. į juos atsižvelgia teismai, valstybės ir kitos institucijos, taip pat kiti asmenys, taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus. Be to, nukrypimas nuo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo suformuotos praktikos gali turėti reikšmės sprendžiant, ar yra ABTĮ 153 straipsnio 2 dalies 12 punkte nurodytas proceso atnaujinimo pagrindas (*kai būtina užtikrinti vienodos administracinių teismų praktikos formavimą*). Kita vertus, teisminiu precedentu, kaip priemone vienodai administracinių teismų praktikai formuoti, galima remtis tik paisant teisminės praktikos suformuluotų teisminio precedento taikymo taisyklių[88]:

Pirma, teismams sprendžiant administracines bylas precedento galią turi tik tokie ankstesni teismų sprendimai, kurie buvo sukurti analogiškose bylose, kai faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios į tos bylos, kurioje buvo sukurtas precedentas, aplinkybes ir kurioms turi būti taikoma ta pati teisė, kaip toje byloje, kurioje buvo sukurtas precedentas[89]. Nagrinėdamas bylas teismas teisės normas aiškina ir taiko ne *a priori* (iš lot. – iš anksto; nepatikrinus), o konkrečioje byloje, atsižvelgdamas į konkrečios bylos faktines aplinkybes ir šias siedamas su taikytina teisės norma. Dėl to kiekvienas teismo pateiktas teisės aiškinimas gali ir turi būti suprantamas ir aiškinamas tik konkrečios bylos kontekste. Bandymas taikyti teisės taikymo taisykles, suformuluotas konkrečiose teismo bylose, neturinčiose esminio panašumo su byla, kurią nagrinėjant buvo suformuluotas tas teismo precedentas, reikštų tą patį, kaip taikyti teisės normą teisiniam santykiui, kurio ši norma nereglamentuoja. Jau išnagrinėtos bylos (ne)tapatumas nagrinėjamai bylai, be kita ko, gali būti nustatomas ne tik atsižvelgiant į konkrečios bylos pagrindines faktines aplinkybes (reikalavimo faktinį pagrindą), bet ir į pateikiamus reikalavimus (reikalavimo dalyką). Teisme pareikšto reikalavimo dalykas turi esminę reikšmę nustatant bylos nagrinėjimo ribas, įrodinėjimo dalyką bei tas teisės normas, kurias teismas turės taikyti ir aiškinti nagrinėdamas pareikštą reikalavimą. Savo ruožtu teismų precedentų taikymo kontekste analogiškomis laikomos tik tokios bylos, kuriose tapačiomis

[87] Žr., pvz., LVAT 2008 m. gruodžio 12 d. nutartį a. b. Nr. AS[63] – 622/2008; LVAT 2009 m. lapkričio 6 d. nutartį a. b. Nr. P(261) – 184/2009; LVAT 2010 m. balandžio 16 d. nutartį a. b. Nr. P[662]–19/2010.

[88] Ambrasienė D, Cirtautienė S. *Teismų praktikos reikšmė Lietuvoje: stare decisis v. jurisprudence constante* // Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: [straipsnių rinkinys/atsakingasis redaktorius Vytautas Mizaras]. - Vilnius: Justitia, 2008, p. 20.

[89] Žr., pvz., LVAT 2005 m. gegužės 17 d. nutartį a. b. Nr. A[14-]595-05; LVAT 2009 m. liepos 31 d. nutartį a. b. Nr. AS[502]-363/2009; LVAT 2010 m. kovo 22 d. nutartį a. b. Nr. N[444]–1293/2010; LVAT 2010 m. balandžio 12 d. nutartį a. b. Nr. A[146]-529/2010.

arba labai panašiomis aplinkybėms turi būti taikoma ta pati teisė (tas pats įstatymas (atitinkama jo norma), atsižvelgiant į įstatymų ir atitinkamų jų normų pasikeitimus)[90].

Antra, sprendžiant, ar taikyti teismo precedentą konkrečioje byloje, turi būti atsižvelgta į tai, ar teismų praktika konkrečiu atveju yra vienoda, t. y. precedentų konkurencijos atveju (kai yra keli skirtingi analogiškose bylose priimti teismų sprendimai) turi būti vadovaujamasi aukštesnės instancijos (grandies) teismo sukurtu precedentu, taip pat atsižvelgiama į jo sukūrimo laiką ir kitus turinčius reikšmės veiksnius, kaip antai: į tai, ar atitinkamas precedentas atspindi susiformavusią teismų praktiką, ar yra pavienis atvejis; į sprendimo argumentacijos įtikinamumą; į sprendimą priėmusio teismo sudėtį (į tai, ar atitinkamą sprendimą priėmė vienas teisėjas, ar teisėjų kolegija, ar išplėstinė teisėjų kolegija, ar visa teismo (jo skyriaus) sudėtis); į tai, ar dėl ankstesnio teismo sprendimo buvo pareikšta teisėjų atskirųjų nuomonių; į galimus reikšmingus pokyčius (socialinius, ekonominius ir kt.), įvykusius priėmus atitinkamą precedento reikšmę turintį teismo sprendimą, ir kt.[91] Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, kad teismų praktikos formavimas yra dinamiškas institutas, todėl joje suformuluotos įstatymų aiškinimo nuostatos gali keistis. Būtina vadovautis aktualiausia administracinių teismų praktika, kuri atspindi kokios nuoseklios pozicijos tam tikrų kategorijų bylose Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas pastaruoju metu laikosi[92].

Trečia, nagrinėjant administracines bylas, visų pirma, būtina atsižvelgti ir vadovautis tais Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo suformuotais precedentais (įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimais), kurie yra išdėstyti Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje paskelbtuose sprendimuose, nutarimuose ir nutartyse. Jeigu Vyriausiojo administracinio teismo nutartis nėra paskelbta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje, tai šia nutartimi ir joje pateikiamais įstatymų taikymo išaiškinimais nėra privaloma vadovautis teismams nagrinėjant kitas administracines bylas[93].

Ketvirta, prašydamas atnaujinti procesą ABTĮ 153 straipsnio 2 dalies 12 punkte nurodytu pagrindu, suinteresuotas asmuo turi pateikti teismui įrodymus (nuorodas į įvairiose administracinėse bylose priimtus atitinkamus vienodos administracinių teismų praktikos formavimui svarbius administracinių teismų sprendimus, nutartis ir pan.), patvirtinančius, jog administracinių teismų praktika ginčijamu klausimu yra

---

[90] Žr., pvz., LVAT 2006 m. rugsėjo 21 d. nutartį a. b. Nr. AS^{6}-496/2006; LVAT 2006 m. lapkričio 23 d. nutartį a. b. Nr. AS^{15}-622/2006; LVAT 2009 m. liepos 31 d. nutartį a. b. Nr. AS^{502}-363/2009; LVAT 2009 m. lapkričio 23 d. nutartį a. b. Nr. A^{662}-906/2009; LVAT 2010 m. balandžio 16 d. nutartį a. b. P^{444}-94/2010; LVAT 2010 m. balandžio 12 d. sprendimą a. b. Nr. A^{146}-529/2010.

[91] Žr. Pvz. LR KT 2007 m. spalio 24 d. nutarimą byloje Nr. 26/07 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 156 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; LVAT 2009 m. liepos 16 d. nutartį a. b. Nr. A^{146}-798/2009.

[92] Žr., pvz., LVAT 2007 m. rugsėjo 6 d. nutartį a. b. Nr. P^{14}– 274/07; LVAT 2010 m. balandžio 12 d. sprendimą a. b. Nr. A^{146}-529/2010; LVAT 2010 m. balandžio 16 d. nutartį a. b. Nr. P^{662}–7/2010.

[93] Žr., pvz., LVAT 2008 m. sausio 25 d. nutartį a. b. Nr. N-438-1327/2008.

Nors Vyriausiojo administracinio teismo priimtuose aktuose atkreipiamas dėmesys, kad žemesnės instancijos administraciniai teismai neprivalo vadovautis Vyriausiojo administracinio teismo suformuotais precedentais, kurie nėra paskelbti Vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje, tačiau, autorės nuomone, administraciniai teismai privalo atsižvelgti į visus Vyriausiojo administracinio teismo sprendimus, nutarimus ir nutartis (ne tik paskelbtus biuleteniuose; visi Vyriausiojo administracinio teismo priimti aktai yra skelbiami jo internetinėje svetainėje), kuriuose suformuluotos teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės. Minėta taisyklė teisminėje praktikoje yra taikoma nevienodai (Žr. pvz., LVAT 2007 m. lapkričio 19 d. nutartį a. b. Nr. P^{8} –250/2007; LVAT 2008 m. sausio 25 d. nutartį a. b. Nr. N-438-1327/2008; 2010 m. balandžio 16 d. nutartį a. b. Nr. P^{662}–19/2010). Plačiau apie tai bus kalbama kitoje šio darbo dalyje.

nevienoda, byloje, kurioje prašoma atnaujinti procesą, yra nukrypta nuo vieningos administracinių teismų praktikos arba teismų praktika formuojama klaidinga linkme. Vertinant prašymo pagrįstumą yra reikšminga nustatyti visumą argumentų, patvirtinančių, kad sprendžiant ginčą buvo nesivadovauta teismų praktika, suformuota nagrinėjant panašias ar analogiškas bylas. Atnaujinti procesą ABTĮ 153 straipsnio 2 dalies 12 punkto pagrindu galima tik tada, kai bylose, kurių faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios, jas vertinant ir nustatytoms aplinkybėms taikant atitinkamas teisės normas priimti skirtingi procesiniai sprendimai. Tad procesas, siekiant užtikrinti vienodos administracinių teismų praktikos formavimą, turėtų būti atnaujinamas tada, kai dėl galimai skirtingo teisės normų aiškinimo galėjo būti neteisingai išspręsta byla, nes priešingu atveju nepagrįstai būtų trikdomas įsiteisėjusio teismo sprendimo pagrindu susiklosčiusių teisinių santykių stabilumas[94].

Penkta, po minėtų Konstitucinio Teismo nutarimų teismų praktikoje pripažįstama, kad precedentinę reikšmę turi tik ta Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo teisės aiškinimo ir taikymo praktika, kuri suformuota išnagrinėjus konkrečias administracines bylas, t. y. jo paties nagrinėjamose, tiksliau, Vyriausiąjį administracinį teismą pasiekusiose, bylose, todėl teismų praktikos apibendrinimai, juose pateikti išaiškinimai, yra tik rekomendacinio pobūdžio. Vadovaujantis ABTĮ 13 straipsnio 2 dalimi tik į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje „Administracinių teismų praktika“ paskelbtuose *sprendimuose, nutarimuose ir nutartyse* esančius įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus privalo atsižvelgti teismai, valstybės ir kitos institucijos, taip pat kiti asmenys, taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus. Todėl vien tik prašyme dėl proceso atnaujinimo pateikta nuoroda į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo suformuluotą rekomendacinio pobūdžio teisės normų aiškinimo pavyzdį, o ne į konkrečioje administracinėje byloje suformuotą universalią teisės aiškinimo ir taikymo taisyklę (teisminį precedentą) nelaikytina pakankamu pagrindu atnaujinti procesą pagal ABTĮ 153 straipsnio 2 dalies 12 punkto nuostatas[95].

Pateiktos teisminės praktikos suformuluotos teisminio precedento taikymo taisykles, akivaizdžiai rodo teisminio precedento, kaip administracinio proceso teisės šaltinio, pripažinimą Lietuvos administracinių teismų praktikoje. Nurodytos teisminio precedento taikymo vėlesnėse administracinėse bylose taisyklės taikomos ne tik pagrįsti administracinių teismų, priimančių sprendimą konkrečioje administracinėje byloje, vadovavimąsi ar nesivadovavimą anksčiau priimtais precedentais analogiškose bylose, bet ir Vyriausiajam administraciniam teismui atmetant prašymo argumentus atnaujinti procesą dėl nukrypimo nuo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo formuojamos vienodos teisės taikymo ir aiškinimo praktikos, tačiau neretai detaliai neanalizuojant buvusios administracinės bylos faktinių aplinkybių ir jų nelyginant su nagrinėjamos administracinės bylos faktinėmis aplinkybėmis. Pasitaiko, kad

[94] Žr., pvz., LVAT 2008 m. gegužės 8 d. nutartį a. b. Nr. P-438-64/2008; LVAT 2008 m. sausio 16 d. nutartį a. b. Nr. P^{248}-28/2008; LVAT 2009 m. lapkričio 13 d. nutartį a. b. Nr. P^{822}-242/2009; LVAT 2009 m. kovo 6 d. nutartį a. b. Nr. P(261)–39/2009; LVAT 2009 m. kovo 6 d. nutartį a. b. Nr. P(261) – 184/2009; LVAT 2010 m. balandžio 16 d. nutartį a. b. Nr. P^{822}-81/2010; LVAT 2010 m. sausio 8 d. nutartį a. b. Nr. P^{146}-2/10; LVAT 2010 m. gegužės 14 d. nutartį a. b. Nr. P^{662}–54/2010; LVAT 2010 m. liepos 2 d. nutartį a. b. Nr. P^{662}-99/2010.

[95] Žr., pvz., LVAT 2007 m. lapkričio 19 d. nutartį a. b. Nr. P^{8} –250/2007; LVAT 2007 m. gegužės 31 d. nutartį a. b. Nr. P^{8} – 231/2007.

Vyriausiasis administracinis teismas, pasisakydamas dėl teisminio precedento netaikymo arba atmesdamas prašymo argumentus atnaujinti procesą dėl nukrypimo nuo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo formuojamos vienodos teisės taikymo ir aiškinimo praktikos, apsiriboja gana lakonišku argumentu, kad skunde nurodytose teismų priimtuose aktuose buvo spręsta kita teisės taikymo problema ar faktinės administracinių bylų aplinkybės iš esmės skiriasi arba nagrinėjamos administracinių bylų *ratio decidendi* skiriasi, todėl minėta administracinė byla neturi precedentinės galios nagrinėjamai administracinei bylai. Štai, pavyzdžiui, 2010 m. balandžio 16 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. P^{858}–103/2010 teismas pažymėjo, kad *„<...> nagrinėjamos bylos nėra analogiškos, todėl pagrindo konstatuoti, kad nagrinėjamoje administracinėje byloje yra nukrypta nuo suformuotos administracinių teismų praktikos, nėra.<...>“* Panašiai argumentuojama ir kitais atvejais: *„<...> nurodyta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis administracinėje byloje Nr. A^{15} - 1837/ 2005 negali būti precedentu nagrinėjamoje byloje, kadangi šiose bylose skirtingos faktinės aplinkybės“*[96], *„<...> nurodytoje administracinėje byloje faktinės aplinkybės nėra identiškos nagrinėjamos bylos aplinkybėms. Todėl remtis šia nutartimi dėl Sveikatos sutrikdymų sąrašo 3.2 punkto aiškinimo ir taikymo negalima.“*[97], *„<...> anksčiau minėtoje administracinėje byloje buvo nagrinėjamos ne tapačios ir iš esmės nepanašios faktinės bylos aplinkybės, be to, joje kilusiam ginčui spręsti buvo taikomos ne tos pačios teisės normos, kurios galiojo šioje byloje susiklosčiusių teisinių santykių metu, taigi ir jų aiškinimas šiai bylai negali būti besąlygiškai taikomas. <...> teismas Vyriausiojo administracinio teismo sprendimu, kaip precedentu, nagrinėjamoje byloje nesirėmė pagrįstai.“*[98] *„<...>teismas pagrįstai rėmėsi Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartimi administracinėje byloje, nes šios bylos yra analogiškos <...>“*[99], *„Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys reikšmingos tikrinamai administracinei bylai, kadangi minėtų bylų ir šios bylos* ***ratio decidenti*** *visiškai sutampa.“*[100]. Tokio pobūdžio Vyriausiojo administracinio teismo argumentavimas peršą išvadą, kad norint išvengti teisminio precedento taikymo arba atvirkščiai, norint ankstesnį precedentą pritaikyti vėlesnėje administracinėje byloje, užtenka vien nurodyti, kad administracinės bylos nėra arba yra analogiškos, nors išsamesnė ankstesnės ir vėlesnės administracinių bylų analizė verčia suabejoti šių bylų (ne)analogiškumu. Štai Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas administracinėje byloje Nr. A5-264/2003 nagrinėjo pareiškėjo E. S. apeliacinį skundą dėl Klaipėdos apygardos administracinio teismo 2003 m. sausio 31 d. sprendimo administracinėje byloje pagal pareiškėjo E. S. skundą atsakovui Lietuvos valstybei, atstovaujamai Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Klaipėdos skyriaus (toliau – VSDFV Klaipėdos skyrius), dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo. Pareiškėjas savo skunde nurodė, kad žalą jam padarė valstybės institucija – VSDFV Klaipėdos skyrius – neišmokėdamas jam visos paskirtos pensijos. Neišmokėtos pensijos dalis susidarė dėl to, kad pareiškėjas laikotarpiu 2000 m. lapkričio mėn. iki 2002 spalio mėn. po pensijos paskyrimo dirbo ir turėjo draudžiamų pajamų, kurios viršijo 1,5 minimalios

[96] Žr., pvz., LVAT 2006 m. spalio 6 d. nutartį a. b. Nr. A^2 – 1537/2006.
[97] Žr., pvz., LVAT 2010 m. kovo 8 d. nutartį a. b. Nr. A^{146}-431/2010.
[98] Žr. pvz., LVAT 2009 m. sausio 15 d. nutartį a. b. Nr. A-756-80/2009.
[99] Žr., pvz., LVAT 2008 m. gruodžio 1 d. nutartį a. b. Nr. A-261-1951/2008.
[100] Žr., pvz., LVAT 2009 m. kovo 4 d nutartį a. b. Nr. A^{556} – 317/2009.

mėnesinės algos (MMA), todėl pagal Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 23 straipsnį jam buvo mokama pagrindinė pensijos dalis. Konstitucinis Teismas 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimu pripažino, kad Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 23 straipsnis ta apimtimi, kuria nustatyta, kad būtinąjį senatvės pensijai valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą turintiems pensininkams, kurie po valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijos paskyrimo turi atitinkamai draudžiamųjų pajamų, didesnių kaip 1 MMA, mokama ne visa paskirta ir iki tol mokėta senatvės pensija, prieštarauja Konstitucijai 23 straipsniui, 48 straipsnio 1 dalies nuostatai, kad kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą, 52 straipsniui ir konstituciniam teisinės valstybės principui. Paskelbus šį Konstitucinio Teismo nutarimą, prieštaraujančios Konstitucijai minėto įstatymo 23 straipsnio nuostatos nebetaikomos ir, pareiškėjui buvo mokama visa paskirtoji senatvės pensija. Vyriausiasis administracinis teismas pareiškėjo apeliacinį skundą atmetė konstatuodamas, kad „<...> Konstitucinio Teismo sprendimų galia dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai yra nukreipiami tik į ateitį. <...> Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad neturi būti vykdomi sprendimai, pagrįsti teisės aktais, kurie pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ar įstatymams, jeigu tokie sprendimai nebuvo įvykdyti iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo. Iš to darytina išvada, kad teisės aktai, Konstitucinio Teismo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai, negali būti taikomi santykiams, atsirandantiems po Konstitucinio Teismo sprendimo dėl šių aktų prieštaravimo Konstitucijai oficialaus paskelbimo, tačiau iki šio momento taikant teisės aktus priimtiems sprendimams šių aktų pripažinimas prieštaraujančiais Konstitucijai reikšmingas tiek, kiek šie sprendimai nėra įvykdyti – nesukėlė realių teisinių pasekmių. <...> VSDFV Klaipėdos miesto skyriaus sprendimai neišmokėti pareiškėjui visos paskirtos pensijos iki Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimo paskelbimo dienos yra įvykdyti, todėl Konstitucinio Teismo įstatymo nuostata neišmokėtai pareiškėjo pensijos daliai negali būti taikoma.“ Tačiau visiškai priešingą išvadą Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas padarė, jo teigimu, neanalogiškose (nors išsamesnė šių administracinių bylų analizė verčia suabejoti tokiu Vyriausiojo administracinio teismo teigimu) administracinėse bylose Nr. A1-638/2005 ir A^{662}-1735/2010, kuriose Vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad „pareiškėjui priklausančios darbo užmokesčio dalies nesumokėjimas negali būti laikomas „įvykdytu sprendimu“<...>. <...> administraciniai aktai negali užkirsti kelio reikalauti priteisti darbo užmokestį, nes tokią galimybę nustato įstatymai, ir jai įgyvendinti Darbo kodekso 27 straipsnio 2 dalyje numatytas trejų metų senaties terminas.“ Taigi pastaruoju atveju Konstitucinio Teismo nutarimas buvo taikomas retroaktyviai ir pareiškėjui L. Š. administracinėse byloje Nr. A1-638/2005 bei pareiškėjai J. K. administracinėje byloje A^{662}-1735/2010 buvo priteistas neišmokėtas darbo užmokestis.

Neabejotinai, kad pasitaiko ir tokių teisminės praktikos pavyzdžių, kai Lietuvos administraciniai teismai plačiau argumentuoja nesivadovavimo teisminiu precedentu atvejus. Administraciniai teismai neretai papildomai nurodo, kodėl nesiremia vienu ar kitu teisminiu precedentu. Pagrindiniai motyvai lieka

tie patys, kaip ir aukščiau nurodytuose sprendimuose – faktinių bylų aplinkybių neatitikimai. Tačiau Lietuvos administraciniai teismai konkrečiai nurodo, kurios aplinkybės, teismo vertinimu, nesutampa[101].

Vertinant teisminės praktikos suformuluotas teisminio precedento taikymo taisykles, taip pat matyti, kad dažniausiai yra pasisakoma tik dėl Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo formuojamos administracinių teismų praktikos precedentinės galios. Tai savaime suprantama, juk Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra atsakingas už vienodos administracinių teismų praktikos formavimą ir kaip galutinė instancija buvo ir bus pagrindinis precedentų administracinėse bylose kūrėjas. Tačiau dėl egzistuojančių skirtingais principais savo veiklą formuojančių teismų sistemų, t. y. bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų, teisminės praktikos formavimas yra suskilęs į dvi dalis, t. y. privalomas teisės aiškinimo ir taikymo taisykles, kurias nagrinėja bendrosios kompetencijos teismai, formuoja Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, o po Lietuvos Konstitucinio Teismo išaiškinimų vienodos teismų praktikos formavimą pagal savo kompetenciją užtikrina ir Lietuvos apeliacinis teismas, o teisės aiškinimo ir taikymo taisykles administracinėse bylose, kurias nagrinėja administraciniai teismai, formuoja Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. Dėl to gali pasitaikyti atvejų, kai Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo formuojamos teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės skiriasi nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamų taisyklių. Vienas iš pirmųjų tokios Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos išsiskyrimo atvejų buvo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nukrypimas nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotos praktikos bylose dėl žalos, padarytos viešojo administravimo subjektų neteisėtais veiksmais ar neveikimu, atlyginimo. Prisiminkime šį atvejį. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. balandžio 26 d. nutartyje civilinėje byloje tarp *A. Zaskino ir Visagino miesto valstybinės mokesčių inspekcijos,* Nr. 3K-3-92/1999, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikėsi pozicijos, kad moralinė žala, jeigu ji būtų įrodyta, turėtų būti atlyginama net ir tuo atveju, kai neteisėtais veiksmais turtinė žala nebuvo padaryta, todėl moralinės žalos atlyginimas negali būti siejamas su materialinės žalos atlyginimu. Toks teisės normų aiškinimas ir taikymas pilnai atitiko tiek galiojančius įstatymus, tiek teisės mokslo doktriną. Tačiau situacija moralinės žalos, padarytos valstybės ir savivaldybės institucijų ar jų tarnautojų veiksmais, atlyginimo srityje iš esmės pasikeitė įsteigus specializuotus administracinius teismus, kadangi pagal ABTĮ 15 straipsnio 1 dalies 3 punkto nuostatas bylas dėl valstybės ir savivaldybių institucijų ar jų tarnautojų veiksmais padarytos turtinės ir neturtinės (moralinės) žalos atlyginimo ėmėsi nagrinėti būtent administraciniai teismai. Lietuvos vyriausiojo administracinis teismas administracinėje byloje Nr. A4–1083/2001 konstatavo, kad „be turtinės žalos, šiais atvejais taip pat atlyginama ir moralinė žala (...)“, numatyta galimybė atlyginti ir moralinę žalą, tačiau tik tuo atveju, jei yra pagrindas atlyginti turtinę žalą, t. y. moralinė žala, atsiradusi dėl neteisėtos valstybės ar savivaldybės institucijų, įstaigų, tarnybų bei jų pareigūnų ir valdininkų veiksmų ar neveikimo, nesant turtinės žalos, neatlyginama. Tokiu būdu susidarė situacija, kad skirtingai buvo sprendžiamos moralinės žalos atlyginimo klausimas tuomet, kai žalą padaro privatus asmuo, ir tuomet kai žalą padaro

[101] Žr., pvz. LVAT 2009 m. kovo 6 d. nutartį a. b. Nr. P(261)– 39/2009; 2009 m. lapkričio 13 d. nutartį a. b. Nr. P^{822}-242/2009; LVAT 2009 m. lapkričio 6 d. nutartį a. b. Nr. P^{756}- 244/2009; LVAT 2010 m. balandžio 16 d. nutartį a. b. Nr. P^{822}-81/2010.

viešasis subjektas (kadangi dvi aukščiausios teisminės institucijos skirtingai išaiškino savo pobūdžiu analogišką situaciją). Tokių dviejų iš esmės vienas kitam prieštaraujančių precedentų susiformavimas kenkė teismų autoritetui bei teismų praktikos kaip autoritetingo teisės šaltinio idėjai[102]. Manytina, kad šioje situacijoje, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas neturėjo pagrindo kurti precedento minėtoje administracinėje byloje, kuri pagal santykių pobūdį yra priskirtina prie civilinių teisinių santykių, o turėjo atsižvelgti į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką šioje srityje. Tiesa, aukščiau nurodytą nukrypimą Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ištaisė 2002 m. spalio 18 d. nutartimi administracinėje byloje Nr. A6–816/2002, kurioje išplėstinė penkių teisėjų kolegija konstatavo, kad „*Viešojo administravimo institucijos padaryta neturtinė (moralinė) žala atlyginama asmeniui tais atvejais, kaip ir turtinė žala, t.y. kai ji padaroma administravimo institucijos neteisėtomis veikomis (veiksmais ar neveikimu), bet nebūtinai tiesiogiai siejant ją su turtinės žalos padarymu“*.

Teisminės praktikos nedarnumas ypač išryškėja, kai viena teisinė situacija suskyla į du ginčus, teismingus skirtingoms teismų sistemoms. Pavyzdžiui, AB “Šiaulių bankas” viešose varžytinėse įsigijo asfalto gamybos liniją komplekte. Įsigiję šį turtą, bankas sužinojo, kad jo įsigytą turtą valdo UAB “Saustos prekyba”, kuri šį turtą perėmė dar iki varžytinių. Gali pasirodyti, kad antstolis pardavė ne to asmens turtą. Šiaulių miesto apylinkės vyr. prokuroras, gindamas ieškovo AB “Šiaulių bankas” interesus, kreipėsi į teismą su ieškiniu atsakovui UAB “Saustos prekyba” dėl turto išreikalavimo iš svetimo neteisėto valdymo. Visos trys bendrosios kompetencijos teismų grandys (Šiaulių apygardos teismas, Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyrius; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas) Šiaulių miesto apylinkės vyr. prokuroro reikalavimą tenkino, padarydamos išvadą, kad „ *Asmuo, nupirkęs daiktą varžytynėse, preziumuojamas esantis sąžiningu įgijėju. Šią prezumpciją galima paneigti tik nagrinėjant ginčą dėl varžytynių akto pripažinimo negaliojančiu, pateikus įrodymus, kad varžytynės buvo neteisėtos ir kad pirkėjui apie tai buvo žinoma“*[103]. Priešingą sprendimą priėmė abi administracinių teismų grandys, kurios atsisakė registruoti per viešąsias varžytines įgytą nekilnojamąjį turtą ir konstatavo, kad „negalima pripažinti, kad šie aktai (varžytinių aktai – aut.) patvirtina nuosavybės perėjimo iš jos turėtojo pareiškėjui faktą“[104]. Šiuo atveju nebuvo taikomas varžytinėse įsigijusio turto sąžiningumo prezumpciją ir esant galiojančiam bei nenuginčytam varžytinių aktui buvo atsisakyta užregistruoti banką varžytinėse įsigyto turto savininku. Taigi akivaizdžiai matomas skirtingas varžytinių akto ir teisinių pasekmių skirtingas interpretavimas. Tokia situacija yra gana paplitusi, dėl to, kad pasisako dvi skirtingos teismų sistemos, nesaistomos organizacinėmis struktūromis, o teismų sprendimai negrindžiami visai teisės doktrinai bendrais postulatais[105].

Vis dėlto būtina atkreipti dėmesį, jog Konstituciniam Teismui suformulavus teisminio precedento doktriną, administraciniai teismai siekdami, kad srityse, kuriose kompetencija nėra labai griežtai atribota,

[102] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų - germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 157 – 158.
[103] Žr., pvz., LAT 2003 m. balandžio 24 d. nutartį c. b. Nr. 3K-3-237/2003.
[104] Žr., pvz., LVAT 2002 m. spalio 2 d. nutartį Nr. A2-944-02.
[105] Lastauskienė G. *Teisinio teksto interpretavimo ribų ir teisės principų santykis: teorinės nuostatos ir Lietuvos teismų praktika* // Teisės problemos, 2005, Nr. 1(47), p. 20.

nebūtų nepagrįsto praktikos išsiskyrimo, vis didesnį dėmesį pradeda skirti ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei Lietuvos apeliacinio teismo sprendimų, priimtų ankstesnėse bylose analizei ir jų reikšmei sprendžiant vėlesnes analogiškas administracines bylas. Pavyzdžiui, 2009 m. spalio 8 d. nutartyje administracinėje byloje A[662]-1078/2009, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, spręsdamas klausimą dėl delspinigių priteisimo, konstatavo, kad ,,Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų kolegija civilinėje byloje Nr. 3K-3-177/1999, aiškindama Lietuvos Respublikos delspinigių nustatymo už išmokų, susijusių su darbo santykiais, pavėluotą mokėjimą įstatymo 2 straipsnio 1 dalies nuostatas, konstatavo, kad Lietuvos Respublikos delspinigių nustatymo už išmokų, susijusių su darbo santykiais, pavėluotą mokėjimą įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje numatyta sankcija darbdaviui laiko atžvilgiu gali būti taikoma tol, kol darbuotoją, kuriam nustatytu laiku nebuvo išmokėtos atitinkamos išmokos, ir darbdavį sieja darbo santykiai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis, Teismų praktika Nr. 12). <...> Teisėjų kolegijos nuomone, nagrinėjamoje byloje nėra nei teisinio, nei faktinio pagrindo, leidžiančio daryti išvadą, kad šioje byloje yra sąlygos kurti naują precedentą ar nukrypti nuo paminėtos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos“ (pabraukta aut.). Kitoje administracinėje byloje, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas spręsdamas klausimą dėl neišmokėto atlyginimo skirtumo priteisimo bei atsižvelgdamas į tai, kad yra ypatingai svarbu, jog teismų praktika iš esmės analogiškose bylose būtų formuojama vieninga linkme, nes priešingu atveju kiltų pavojus pažeisti konstitucinį visų asmenų lygybės įstatymui ir teismui principą, pažymėjo, kad Lietuvos apeliacinis teismas 2008 m. birželio 18 d. nutartimi, priimtoje civilinėje byloje Nr. 2A-3/2008 akcentavo, kad ,,vienas esminių kriterijų, leidžiančių valstybei imtis atitinkamų ekonominių priemonių, tarp jų ir atlyginimo mažinimo, tiek Konstitucinio Teismo sprendimuose, tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartyje yra itin sunkios valstybės ekonominės, finansinės padėties atitinkamu laikotarpiu nustatymas“, todėl buvo integruotai įvertinti valstybės ekonominės ir finansinės padėties laikotarpiu nuo 1999 m. iki 2006 m t. y. laikotarpiu kada buvo mažinami teisėjų atlyginimai, aiškinimosi aspektai ir buvo konstatuota, kad ,,1999 metais, tai yra laikotarpiu, kai buvo sumažinti teisėjų atlyginimai, valstybėje buvo susiklosčiusi itin sunki ekonominė, finansinė padėtis; teisėjų atlyginimų mažinimas buvo atliekamas laikantis proporcingumo principo, nes pavieniai atskirų asmenų atlyginimo didinimo atvejai nekeičia reiškinio esmės ir neatspindi ketinimo nukrypti nuo proporcingumo principo; valstybės ekonominė ir finansinė padėtis pagerėjo nuo 2003 m., o nuo šio laikotarpio valstybei neatšaukus ekonominių priemonių (šiuo atveju atlyginimų mažinimo) taikymo, buvo pažeistas tokių priemonių laikinumo principas ir nuo šio laikotarpio pradžios pažeistos teisės turėtų būti ginamos“. Vadovaudamasis Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. birželio 18 d. nutartimi, Lietuvos vyriausiasis teismas konstatavo, kad pareiškėjui priteistina nesumokėta darbo užmokesčio dalis tik nuo 2003 m. sausio 1 d.[106] Tokių pavyzdžių neabejotinai yra ir daugiau[107]. Ir nors šie pavyzdžiai

[106] Žr., pvz., LVAT 2009 m. birželio 18 d. nutartį a. b. Nr. A[822]-788/2009; LVAT 2009 m. lapkričio 12 d. nutartį a. b. Nr. A[822]-1258/2009.
[107] Žr., pvz., LVAT 2009 m. spalio 8 d. sprendimą a. b. Nr. A[662]-1078/2009; LVAT 2010 m. vasario 25 d. sprendimą a. b. A[822]-231/2010; LVAT 2010 m. rugsėjo 17 d. sprendimą a. b. Nr. A[822]–893/2010; LVAT 2010 m. rugsėjo 20 d. nutartį a. b. Nr. A[756]-77/2010.

akivaizdžiai rodo, jog administraciniai teismai stengiasi sekti kitų teismų, t. y. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo suformuotą praktiką, tačiau šių aukščiausiųjų teismų pozicijų dėl teisės aiškinimo ir taikymo išsiskyrimo vis tiek neišvengiama. Štai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas civilinę bylą Nr. 3K-3-451/2006 pagal ieškovės J. K. ieškinį atsakovui uždarajai akcinei bendrovei „Espersen Lietuva“ dėl darbo užmokesčio priteisimo, konstatavo, kad „<...> *DK 194 straipsnis yra speciali teisės norma, reglamentuojanti mokėjimą už darbą poilsio ir švenčių dienomis. Kai viršvalandinis darbas ir (arba) darbas naktį dirbamas švenčių ir (arba) poilsio dienomis, tai už tokį darbą mokama pagal DK 194 straipsnio nuostatas, o DK 193 straipsnis netaikytinas* <...>“. Priešingą poziciją dėl atitinkamų Lietuvos Respublikos darbo kodekso normų interpretavimo ir taikymo (DK 193 ir DK 194 straipsnių) išdėstė Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas administracinėje byloje Nr. A[662]-1377/2009: „<...> *Pagal Lietuvos Respublikos darbo kodekso 193 straipsnio normos prasmę, už darbą naktį padidinto tarifinio atlyginimo skaičiavimas yra siejamas su įprastos darbo dienos nustatytu darbuotojui valandiniu darbo užmokesčiu (mėnesine alga). Tuo tarpu kai naktinis darbas dirbamas poilsio arba švenčių dienos naktį, tai tokiu atveju apskaičiuojant vidutinį darbo valandos (mėnesinės algos) dydį papildomai taip pat taikytinos Lietuvos Respublikos darbo kodekso 194 straipsnio 1 dalies nuostatos, t. y. nustatytas vidutinis valandinis tarifinio atlygio (mėnesinės algos) dydis yra dvigubinamas (mokama dvigubai). Kadangi dirbama poilsio arba švenčių dienos naktį, tai taip pat laikytina nukrypimu nuo normalių darbo sąlygų Lietuvos Respublikos darbo kodekso 193 straipsnio prasme, ko rezultate atsiranda juridinis pagrindas taikyti ir šiai nukrypimo nuo normalių darbo sąlygų rūšiai nustatytus darbo apmokėjimo ypatumus (tarifinis atlygis didinamas 1,5 karto). Nagrinėjamu atveju darbo specifika sąlygoja kelių nukrypimų nuo normalių darbo sąlygų rūšių taikymą apskaičiuojant valandinio atlygio (mėnesinės algos) dydį vienu metu. <...> šios nukrypimų nuo normalių darbo sąlygų rūšys (darbas poilsio arba švenčių dieną ir darbas poilsio arba švenčių dienos naktį) negali būti sugretinamos, lyginamos viena su kita, t. y. tapatinamos. Taigi darytina išvada, kad už darbą poilsio arba švenčių dienos naktį turi būti mokama taikant Lietuvos Respublikos darbo kodekso 193 ir 194 straipsniuose nustatytą tarifinį atlyginimą, t. y. darbdavys privalo pritaikyti 1,5 ir dvigubą darbuotojo darbo valandos (mėnesinės algos) užmokesčio dydžius*“.

Aukščiau pateikti pavyzdžiai rodo, kad reali galimybė, kad administracinių ir bendrosios kompetencijos teismų praktika bet kada gali išsiskirti dėl įvairiausių priežasčių (objektyvių ir subjektyvių), išlieka[108], o tai neabejotinai kenkia teismų autoritetui bei menkina precedento, kaip privalomo teisės šaltinio nagrinėjant bylas, svarbą.

Apibendrinant šioje darbo dalyje išdėstytas mintis, galima pasakyti, kad nors pateiktos teisminės praktikos suformuluotos teisminio precedento taikymo taisyklės akivaizdžiai rodo teisminio precedento pripažinimą Lietuvos administracinių teismų praktikoje, ir tai neabejotinai sveikintinas ir pažangus žingsnis, leidžiantis užtikrinti teisės subjektų lygiateisiškumą bei didinantis pasitikėjimą teismais, tačiau

[108] Šedbaras S. *Administracinio proceso teisinio reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 165.

teisminių precedentų taikymo taisyklės ne visada taikomos vienodai ir dėl to gali atrodyti deklaratyvaus pobūdžio. Be to, kai kurių teisminių precedentų taikymo taisyklių reglamentavimas, pavyzdžiui, kad „tik į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje „Administracinių teismų praktika“ paskelbtuose *sprendimuose, nutarimuose ir nutartyse* esančius įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus privalo atsižvelgti teismai, valstybės ir kitos institucijos, taip pat kiti asmenys, taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus“, t. y. kad teismus, valstybės ir kitas institucijas (taigi ir į juos besikreipiančius asmenis) saisto tik į tam tikrą leidinį įtraukti aktai, verčia abejoti ar toks reglamentavimas atitinka elementarų asmenų lygiateisiškumo supratimą.

2.2. Administracinių teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimas)

Kitas svarbus teisminio precedento taikymo aspektas yra esamos administracinių teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo administracinius teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimas). Administracinių teismų praktikos koregavimo, kaip vienos iš jurisprudencijos tęstinumo garantijų, reikšmė Lietuvos administracinių teismų praktikoje pradėta analizuoti, ko gero, tik po Konstitucinio Teismo nutarimų[109], kuriuose Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad teisminiam precedentui negalima teikti per daug reikšmės, juo labiau suabsoliutinti. Viename iš savo nutarimų Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose gali būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, taip pat tai, kad toks teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų) visais atvejais turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamuose teismų sprendimuose. Nuo esamų precedentų gali būti nukrypstama ir nauji precedentai gali būti kuriami tik tais ypatingais išimtiniais atvejais, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama, ir tik deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojant. Nei naujų teismo precedentų kūrimas, nei teismo precedentų argumentavimas (pagrindimas) negali būti tokie valiniai aktai, kurie nėra racionaliai teisiškai motyvuoti. Jokio naujo teismo precedento sukūrimo ar argumentavimo negali lemti atsitiktiniai (teisės atžvilgiu) veiksniai. Iš Konstitucijos išplaukia, kad būtent tokį – tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, atliekamą ir visais atvejais deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamą - bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimą (nukrypimą nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimą) pagal savo kompetenciją turi užtikrinti atitinkamai Lietuvos apeliacinis teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas[110]. Administracinių teismų praktikos koregavimą turi užtikrinti Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. Iš esmės analogiška nuostata dėl teismų praktikos koregavimo yra įtvirtinta ir Teismų įstatymo 33 straipsnio 4 dalyje. Taigi

[109] Ambrasienė D., Cirtautienė S. *The role of judicial precedent in the court practice of Lithuania* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 2(116), p. 70.
[110] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas.

konstitucinėje jurisprudencijoje yra pabrėžiama galimybė nukrypti nuo ankstesnių precedentų, kai tai objektyviai būtina, konstituciškai pateisinama. Tas objektyvus būtinumas ir konstitucinis pateisinimas siejamas su dviem sąlygomis: 1) būtinumu labiau užtikrinti, apsaugoti, apginti tam tikras vertybes; 2) būtinumu motyvuoti nesivadovavimą esamu precedentu ir naujo precedento sukūrimą[111]. Kadangi administracinių teismų praktikos vienodumas (nuoseklumas, neprieštaringumas), taigi ir jurisprudencijos tęstinumas – tai esminės vertybės, tai administracinių teismų praktikos koregavimas vertinama kaip itin reta išimtis, pateisinama vien atvejais, kai tai neišvengiamai, objektyviai būtina. Išimties būtinumas visada turi būti racionaliai įrodytas, konstituciškai pateisintas. Jeigu tokių argumentų nėra ar jie nepakanki, tada veikia pagrindinė – tęstinumo užtikrinimo - taisyklė[112].

Neabejotina, kad administracinių teismų praktikos nuolatiniai keitimai (nukrypimai nuo ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimas) kelia grėsmę teisei kaip kryptingai sistemai, todėl įvairioms teisinėms sistemoms priklausančiose šalyse yra numatytos tam tikros priemonės, kuriomis siekiama užkirsti kelią netinkamiems nukrypimams nuo suformuluotų precedentų, nes kitaip būtų paaukotos tokios teisinės vertybės kaip teisės stabilumas, objektyvumas, teisinis tikrumas, lygiateisiškumas ir kitos vertybės. Labiausiai paplitusios priemonės laikytinos šios: 1) visų teisminių precedentų viešo skelbimo sistemos užtikrinimas (visų pirma turima omenyje aukščiausių administracinių teismų precedentų skelbimą); 2) numatant galimybę apskųsti bet kokį žemesnės instancijos administracinio teismo sprendimą tuo pagrindu, kad buvo nukrypta nuo ankstesnio precedento ir panaikinti tokį sprendimą, jei žemesnės instancijos teismas, priimdamas sprendimą iš tikrųjų nukrypo nuo suformuluoto precedento; 3) norminiu lygmeniu įtvirtinant nuostatą, kad tik aukščiausios instancijos administracinis teismas, turintis jurisdikciją nagrinėti administracinę bylą, gali nukrypti nuo ankstesnių precedentų, tačiau tik pateikus svarius argumentus, pateisinančius tokį nukrypimą; 4) numatant specialią administracinių teismų praktikos koregavimo procedūrą, pavyzdžiui, aukščiausios instancijos administracinis teismas, turintis teisę panaikinti ar pakeisti ankstesnį precedentą, privalo naują sprendimą priimti tik visa sudėtimi ir tinkamai tai motyvavus; 5) teisėjo atskirosios nuomonės skelbimas bei teisės doktrinos atstovų nuomonių vertinimas, siekiant palengvinti nukrypimo nuo ankstesnių precedentų identifikavimą.

Aukščiau nurodytomis priemonėmis siekiama neleisti atsirasti atsitiktiniams, savavališkiems nukrypimams, keliantiems grėsmę teisiniam nuoseklumui ir saugumui. Tačiau racionaliai organizuotoje teisinėje sistemoje nukrypimai nuo ankstesnių precedentų tam tikrais atvejais yra pateisinami[113]. Net anglosaksų teisinei sistemai priklausančiose šalyse, nepaisant to, kad jose galioja gana nuoseklus ir griežtas *stare decisis* doktrinos bruožas, praėjusio šimtmečio septintajame dešimtmetyje pripažinta, kad pernelyg didelis prisirišimas prie teisminio precedento gali skatinti neteisingumą konkrečioje byloje ir nepateisinamą

[111] Kūris E. *Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 2(116), p. 141.
[112] Jaraišūnas E. *Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemos* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 1(115), p. 9.
[113] D. Neil MacCormick, Robert S. Summers (eds). *Interpreting precedents*: *a comparative study*. – Aldershot: Ashgate, 1997, p. 520.

teisės raidos apribojimą, todėl išimtiniais atvejais teismo precedento keitimas yra pateisinamas[114]. Tiek romanų – romanų germanų, tiek anglosaksų teisinei sistemai priklausančiose šalyse pripažįstama, kad įstatymu nustatyti išsamią teismų koregavimo taisyklių sistemą neįmanomą, nes šios taisyklės, kaip ir teisė, taip pat kinta, ir jas gali riboti tik konstituciniai teisinės valstybės principai. Aišku tik tai, kad teismų koregavimas laikytinas teisėtu tik jei jį lemia objektyvios priežastys ir tik tada, jei jis yra tinkamai motyvuojamas[115].

Vertinant esamą Lietuvos administracinių teismų praktiką koregavimo srityje reikia konstatuoti, kad Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika, kuria aiškiai būtų pasisakyta dėl administracinių teismų praktikos koregavimo (nukrypimo nuo ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimo), tuo labiau dėl konkrečių koregavimą įtakojančių veiksnių, pasitaiko labai retai. Be to, Vyriausiojo administracinio teismo priimtuose aktuose, pasisakant apie teismų praktikos koregavimą, dažniausiai pasitenkinama arba Konstitucinio Teismo suformuluotų precedentų kolizijos šalinimo taisyklių pakartojimu arba apie administracinių teismų praktikos keitimą galima spręsti iš Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo aktų, kurie priimami išplėstinės penkių teisėjų kolegijos. Štai Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. rugsėjo 25 d. nutartimi[116], kurioje nors ir nėra tiesiogiai pasisakoma, bet iš vėlesnių šio teismo priimtų šios kategorijos bylose aktų bei žemesnės instancijos administracinių teismų sprendimų galima teigti, kad šia nutartimi buvo pakoreguota administracinių teismų praktika bylose dėl galimybės viešojo administravimo subjektams gauti atstovavimo išlaidų atlyginimą iš bylą pralaimėjusios šalies ir dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo, kai pareiškėjas atsisako skundo ir byla nutraukiama ne dėl to, kad atsakovas geruoju patenkino skundą. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2009 m. kovo 17 d. nutartyje[117], pasisakydamas dėl tarnybinio patikrinimo išvados teisinio statuso atkreipė dėmesį, kad ankstesnėse šio teismo nutartyse buvo pateikiamas kitoks tarnybinio patikrinimo išvados teisinis statusas. Be to, Vyriausiojo administracinio teismo išplėstinė teisėjų kolegija pabrėžė, kad „teismų praktika nėra statiškas dalykas. Ji gali būti vystoma, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, šį būtinumą tinkamai motyvuojant (*Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas*). Tinkamai motyvuota teismų praktikos raida, kai ji nėra atsitiktinė, atitinka teisinės valstybės imperatyvą“. Dar vėliau Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinė teisėjų kolegija 2010 m. sausio 15 d. nutartyje[118] sutiko su apelianto argumentu, jog ankstesnėse Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartyse yra buvę atvejų, kai Administracinio teisių pažeidimo kodekso (toliau – ATPK) 35 straipsnio 3 dalyje numatyta administracinės nuobaudos skyrimo termino pratęsimo galimybė buvo siejama su administracinio teisės pažeidimo protokolo surašymo faktu, t. y. tuo pačiu klausimu Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje yra buvę priimta kitokių nutarčių, kuriose administracinių teisės pažeidimų bylų teisenos

[114] Rorive I. *Diverging legal culture but Similar Jurisprudence of overruling: the case of the House of Lords and the Belgian Cour de cassation* // European Preview of Private Law. 2004, p. 331.
[115] Ambrasienė D, Cirtautienė S. *Teismų praktikos reikšmė Lietuvoje: stare decisis v. jurisprudence constante* // Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: [straipsnių rinkinys/atsakingasis redaktorius Vytautas Mizaras]. - Vilnius: Justitia, 2008, p. 26.
[116] Žr., pvz., LVAT 2008 m. rugsėjo 25 d. nutartį a. b. Nr. AS^{143} – 375/2008.
[117] Žr., pvz., LVAT 2009 m. kovo 17 d. nutartį a. b. Nr. A^{143} – 67/2009.
[118] Žr., pvz., LVAT 2010 m. sausio 15 d. nutartį a. b. Nr. N^{575} - 1253/2010.

pradžios ir įstatymo dėl administracinės nuobaudos skyrimo terminų pratęsimo taikymo galimybė buvo išaiškinta kitaip. Tačiau Vyriausiojo administracinio teismo išplėstinė teisėjų kolegija akcentavo, kad „<...> teismų praktika nėra statiškas dalykas. Ji gali būti vystoma ir kisti, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, šį būtinumą tinkamai motyvuojant (žr. Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimą). Teismas šioje byloje siekia stiprinti žmogaus teisių apsaugą administraciniame procese, užtikrinti, kad administracinė nuobauda būtų skiriama per protingą terminą nuo veikos padarymo, ir taip apsaugoti asmenį nuo pernelyg ilgo persekiojimo. Teismas vertina, kad paminėti tikslai pateisina teismų praktikos kitimą“. Taigi šioje nutartyje Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas aiškiai pasisakė, kad žmogaus teisių apsaugos administraciniame procese tikslais administracinių teismų praktika yra koreguojama. Siekis stiprinti žmogaus teisių apsaugą, kaip nukrypimą nuo ankstesnio precedento ir naujo precedento kūrimą pateisinantis veiksnys, buvo akcentuojamas ir ankstesnėse Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinės teisėjų kolegijos nutartyse[119].

Administracinių teismų praktikos koregavimą (nukrypimą nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimą) gali įtakoti ir kiti veiksniai: 1) Esminiai visuomeninių santykių ir vertybių pokyčiai ar teisinio reguliavimo pasikeitimai, kurie gali pakeisti ankstesnio precedento taikymą[120]. Atkreiptinas dėmesys, kad įstatymų leidėjas turi galimybę statutinės teisės pagalba bet kada įsikišti į teisės plėtojimo bei vystymosi procesą. Įstatymų leidėjas gali pakeisti įstatymą ir pakoreguoti jam „ne(į)tinkančią“ teismų praktiką, atspindinčią ir išreiškiančią tai, kaip atitinkamo įstatymo nuostatas supranta jas taikantys teismai[121]; 2) Anksčiau administracinių teismų padarytos „klaidos“ taisymas. Kitais žodžiais tariant, administracinius teismus nukrypti nuo ankstesnio precedento gali skatinti ankstesnis akivaizdžiai klaidingas statutinės teisės aiškinimas ir taikymas[122]; 3) Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Nėra abejonių dėl nacionalinių administracinių teismų ir Teisingumo Teismo abipusio poveikio[123] ir nacionaliniai teismai formuojant administracinių teismų

[119] Žr., pvz., LVAT 2006 m. gegužės 25 d. nutartį a. b. Nr. P[17]-44/2006; LVAT 2008 m. rugsėjo 4 d. nutartį a. b. Nr. A[556]–984/2008.

[120] Žr., pvz., LVAT 2010 m. balandžio 12 d. sprendimą a. b. Nr. A[146]-529/2010.

[121] Kūris E. *Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 2(116), p. 141.
Administraciniai teismai bei administracinių teismų praktika taip pat gali turėti įtakos įstatymų leidybai. Pavyzdžiui, Prancūzijos Valstybės taryba savo metiniuose pranešimuose, kuriuose akcentuojami svarbiausi sprendimai, kartais net siūlo priimti naujus įstatymus. Be to, Valstybės taryba metiniuose pranešimuose kartais apgailestauja dėl tam tikrų priimtų savo sprendimų ir paaiškina, kad tokius sprendimus ji turėjo priimti dėl esamų įstatymų, kuriuos ji privalėjo taikyti. Tokiu būdu Valstybės taryba reikalauja reformų įstatymų leidyboje. Prancūzijos Valstybės taryba, siekdama inicijuoti naujų įstatymų priėmimą taip pat kartais imasi ypatingos taktikos, kuri pasireiškia Valstybės tarybai priimant radikalius sprendimus, kuriais norima pademonstruoti nepageidaujamą ir šalutinį (ydingą) galiojančių įstatymų poveikį. Vokietijoje įstatymų leidėjas labai dažnai atsižvelgia į teismų suformuluotus precedentus. Pavyzdžiui, 1976 m. priimto Administracinio proceso įstatymo (*Verwaltungsverfahrensgesetz (VwVfG)*) 48 ir 49 straipsnių nuostatos dėl administracinio akto panaikinimo didžia dalimi atspindi administracinių teismų suformuotą praktiką dar prieš kodifikavimą. Plačiau žr., *Interpreting precedents: a comparative study* / edited by D. Neil MacCormick and Robert S. Summers. Aldershot: Ashgate, 1997, p. 134 – 135; 59.

[122] D. Neil MacCormick, Robert S. Summers (eds). *Interpreting precedents*: *a comparative study*. – Aldershot: Ashgate, 1997, p 525.
Akreiptinas dėmesys, kad ne visose romanų – germanų teisinei sistemai priklausančiose šalyse teisės taikymo ir aiškinimo klaida yra pakankamas pagrindas keisti precedentą. Pavyzdžiui, Belgijoje pripažįstama, kad neteisingas, bet stabilus teisminis precedentas yra geriau už paskesnį, teisingą, bet kontroversinį.

[123] Pl. žr. Valančius. V. *Europos Sąjungos teisės poveikis Lietuvos administracinei justicijai: tendencijų kontūrai* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2007. T. 7(97).

praktiką dažniausiai atsižvelgia į Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudenciją. Taip šios novacijos persikelia į nacionalinę teisinę erdvę ir kartais virsta nacionalinių administracinių teismų praktikos korekcijomis. Nacionalinių administracinių teismų praktiką taip pat įtakoja ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Nacionaliniams administraciniams teismams taikant Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas, būtina atsižvelgti į Europos Žmogaus Teisių Teismo pateiktą jų aiškinimą. Pasikeitus kokiai nors šio Teismo taikomos konvencijoje (analogiškos teisės įtvirtintos ir Europos šalių konstitucijose) fiksuotos pagrindinės teisės sampratai, papildžius ją naujais elementais ar nustačius naują šios teisės ir kitų teisių pusiausvyrą, didelė tikimybė, kad ir nacionaliniai administraciniai teismai koreguos ankstesnę savo jurisprudenciją. Europos Žmogaus Teisių Teismo autoritetas, pagarba europiniams žmogaus teisių standartams skatina nacionalinius teismus neatsilikti[124]; 4) Kitų šalių (ypač Europos) administracinių teismų praktika. Lietuva – Europos dalis. Todėl suprantamas noras žengti su visais koja kojon, perimti kitų šalių administracinės justicijos patirtį. Europos administracinės justicijos pasaulyje neretai įvyksta tokių situacijų, kai kokią nors, pavyzdžiui, Vokietijos ar Prancūzijos administracinių teismų praktikos, naujovę perima kitų šalių administraciniai teismai, kartais ir koreguodami ankstesnę savo teisminę praktiką; 5) Mokslinė doktrina. Teisinės doktrinos erdvėje skindančios naujos idėjos kartais būna kaip paskata koreguoti ankstesnius teismo sprendimus. Be to, smarkios teisės doktrinos atstovų ,,blogų“ precedentų kritikos tradicijos buvimas ar nebuvimas, gali įtakoti administracinių teismų pasiryžimą nukrypti nuo tokių precedentų. Užsienio teisės literatūroje, kaip administracinių teismų praktikos koregavimą (nukrypimą nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimą) įtakojantys veiksniai, papildomai nurodomi: i) Atskirosios nuomonės įrašymo ir viešinimo praktika. Viešai skelbiamos atskirosios nuomonės galiausiai gali paveikti daugumą ir tokiu būdu gali paskatinti nukrypti nuo ankstesnių precedentų; ii) Aukščiausiųjų teismų pasiryžimas (dažnai įtakojamas bylų krūviu) išklausyti administracinės bylos proceso dalyvius, pageidaujančias pareikšti nuomonę dėl to, kad ankstesnis precedentas turėtų būti atmestas, pakeistas ar pan. Tokios nuomonės pareiškimas neabejotinai daro poveikį administracinių teismų praktikos koregavimui[125].

Į aukščiau nurodytus administracinių teismų praktikos koregavimą įtakojančius veiksnius ne visada reaguojama staigiai. Atitinkamų korekcijų teismai imsis tada, kai bus tam pasiruošę. Tokį pasiruošimą lemia teisėjų (kiekvieno atskirai ir jų visumos) teisinės pažiūros, gyvenimo patirtis, teisinė praktika[126].

Minėta, kad Lietuvos administracinių teismų praktika, kuria aiškiai būtų pasisakyta dėl administracinių teismų praktikos koregavimo (nukrypimų nuo ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimo), labai retai sutinkama. Administracinių teismų nelinkimas viešinti teismų praktikos koregavimo faktą, galbūt, yra nulemtas baime būti apkaltintiems teisėjų ,,savivale“. Todėl siekiant išvengti kaltinimų dėl teisėjų ,,savivalės“, dėl to, kad taisoma anksčiau padaryta ,,klaida“ (o klaidos, net ir pripažintos,

[124] Jarašiūnas E. *Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemos* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 1(115), p. 56.
[125] D. Neil MacCormick, Robert S. Summers (eds). *Interpreting precedents*: *a comparative study*. – Aldershot: Ashgate, 1997, p. 526 - 527.
[126] Jarašiūnas E. *Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemos* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 1(115), p. 56.

menkina teismo autoritetą), administraciniai teismai kartais veikia užmaskuotai. Toks užmaskuotas administracinių teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo ankstesnių precedentų) gali pasireikšti įvairiai: 1) teismas, nagrinėdamas administracinę bylą, gali tiesiog sąmoningai ignoruoti ankstesnį precedentą; 2) teismas gali sąžiningai manyti, kad ankstesnės ir nagrinėjamos administracinių bylų faktinės aplinkybės nėra analogiškos, bet iš tikrųjų jos yra analogiškos; 3) teismas gali performuluoti ankstesnio precedento *ratio decidendi* ir suteikti šiam teisminio precedento struktūriniam elementui kitą prasmę, neatitinkančią jo tikrosios prasmės; 4) teismas gali „perapibūdinti“ ankstesnio precedento faktines aplinkybes arba (ir) tikslinti nagrinėjamos administracinės bylos faktines aplinkybes; 5) teismas paprasčiausiai gali „įpilti naują vyną į senus butelius“ ir pasikliauti fikcijomis; 6) teismas gali kitaip išaiškinti ankstesnius precedentus ir tokiu būdu precedentai įgaus visiškai kitokią reikšmę, negu tą, kurią jie iš tikrųjų turi; 7) teismai gali „išaiškinti ir išskirti“ tariamai konfliktuojantį precedentą, kuris iš tiesų turėjo būti sprendžiamasis (sąlygojantis)[127]. Taigi visų šių atvejų (taip pat ir kitų) rezultatas yra teismo nukrypimas nuo ankstesnio precedento. Tačiau siekiant užtikrinti vienodą administracinių teismų praktiką, ji negali būti koreguojama *in silentio*, bet visada atsakingai apsvarstant teismų praktikos koregavimo pagrindus ir tinkamai tai argumentuojant[128]. Deja, šio reikalavimo ne visada yra paisoma.

Jurisprudencijos tęstinumas – tai pagrindinė jurisprudencinės teisės taisyklė. Būtent pagarba precedentui užtikrina teisės stabilumą, apibrėžtumą ir tuo pačiu leidžia visuomenei planuoti savo elgesį. Pagarba precedentui laiduojamas teisinei valstybei būdingas teisinio saugumo principas. Todėl jurisprudencijos koregavimas gali būti tik pagrindinės jurisprudencinės teisės taisyklės išimtis, pateisinama vien atvejais, kai tai objektyviai neišvengiama ir būtina. Be to, kiekvienas teisminės praktikos koregavimo atvejis turi būti deramai, t. y. aiškiai ir racionaliai, argumentuojamas atitinkamuose teismo sprendimuose. Naujo precedento sukūrimas kelia pareigą patikrinti, ar teisingesnės taisyklės pranašumai viršys žalą, kilusią dėl žlugusių lūkesčių. Teisėjų pasirinkimas turi būti racionalus ir tik tuo atveju, kai privalumai aiškiai nusvers žalą, rinktis naujovę. Pusiausvyros ar neaiškumo atveju prioritetas teikiamas stabilumui[129]. Teisminės praktikos koregavimas negali būti atsitiktinis ir savavališkas. Atsitiktiniai, savavališki nukrypimai nuo ankstesnių precedentų – tai grėsmė teisiniam nuoseklumui ir saugumui.

2.3. Užsienio šalių patirtis teisminio precedento taikymo administracinėse bylose aspektu

2.3.1. Prancūzijos patirtis teisminio precedento taikymo aspektu

Prieš pradedant kalbėti apie Prancūzijos patirtį teisminio precedento taikymo administracinėse bylose aspektu, visų pirma bendrais bruožais būtina aptarti tam tikras Prancūzijos specifines istorines aplinkybes,

[127] D. Neil MacCormick, Robert S. Summers (eds). *Interpreting precedents*: *a comparative study*. – Aldershot: Ashgate, 1997, p. 522-523.
[128] Ambrasienė D, Cirtautienė S. *Teismų praktikos reikšmė Lietuvoje: stare decisis v. jurisprudence constante* // Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: [straipsnių rinkinys/atsakingasis redaktorius Vytautas Mizaras]. - Vilnius: Justitia, 2008, p. 25.
[129] Jarašiūnas E. *Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemos* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 1(115), p. 55.

kurios turėjo įtakos Prancūzijos teisinės sistemos formavimui ir kurios kaip tik sudarė prielaidas susiformuoti tradiciniam Prancūzijos administracinio proceso teisės doktrinos požiūriui į teismų bei teisėjų vaidmenį administracinės teisėkūros procese bei teisminio precedento privalomumą/neprivalomumą nagrinėjant administracines bylas.

Prancūzijos teisinės sistemos formavimui didelės įtakos turėjo Didžioji Prancūzijos revoliucija, kurios pasekmė buvo viduramžiais susiformavusios partikuliarinės, feodaliniu luomų suskirstymu paremtos teisinės sistemos pakeitimas bei savotiško valdžių padalijimo principo modelio, nukrypusio nuo klasikinės Š. L. Montesquieu valdžios kaip trijų savarankiškų šakų (įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės) sampratos, susiformavimas. Prancūziškojo modelio esmė – įstatymų leidžiamosios valdžios dominavimas kartu išskiriant iš esmės tik dvi funkcijas – įstatymų leidžiamąja ir vykdomąją. Tokiu būdu teismai nėra išskiriami kaip atskira trečioji valdžios šaka, kadangi anot prancūziškojo valdžių padalinimo principo supratimo nėra atskiros teisminės funkcijos, o teismai prisilaikydami specialių procedūrų, daugiau dalyvauja įstatymų vykdyme[130]. Savotiškas bei specifinis teismų vaidmens valdžios sistemoje supratimas, besiremiantis revoliuciniu įstatymų leidžiamosios valdžios viršenybės bei teismų kaip feodalinės sistemos atributo suvokimu lėmė teismų reikšmės sumenkinimą. Teismams buvo uždrausta ne tik bet kokia forma įtakoti teisės kūrimą, dalyvauti statutinės teisės formavime bei jos vertinime, bet ir buvo labai griežtai apribota teismų teisė aiškinti statutinę teisę, visiškai uždraudžiant teismams abstrakčiai (*in abstracto*) aiškinti įstatymus, kadangi tokiame teisės aiškinime buvo įžvelgiama galimybė „perapibūdinti“ įstatymų leidėjo nuostatas ir tokiu būdu pasinaudoti jo galiomis[131]. 1790 m. rugpjūčio 16 – 24 d. įstatymo (Dekretas dėl teismų santvarkos organizavimo) 10 straipsnis nustatė, kad teismams yra draudžiama tiesiogiai ar netiesiogiai naudotis įstatymų leidžiamosios valdžios galiomis, sustabdyti karaliaus sankcionuotų Įstatymų leidžiamojo korpuso priimtų įstatymų vykdymą už tokius veiksmus baudžiant teisių bei turto atėmimo bausme[132]. To paties įstatymo 12 straipsnyje buvo įtvirtinta nuostata, jog „teismai nenustatinės naujų bendrų taisyklių, bet jei jų nuomone tai yra būtina, jie kreipsis į Įstatymų leidybos korpusą, kad šis paaiškintų įstatymą ar priimtų naują“[133]. Teisminės valdžios funkcija buvo laikoma vien tik įstatymų taikymas vadovaujantis paprasto silogizmo metodu[134] ir tik konkrečios bylos atžvilgiu teismams buvo leidžiama aiškinti įstatymą (*in concreto*), tačiau toks aiškinimas buvo pateikiamas ne kaip įstatymo normos aiškinimas bet kaip bylos faktų kvalifikavimas. Toks teismų reikšmės sumenkinimas yra (buvo revoliucijos metu) grindžiamas baime, kad teismai ignoruos naująja tvarką ir savaip aiškindami ir plėtodami naują statutinę teisę sužlugdys revoliucines idėjas. Net ir praėjus daugiau kaip dviem šimtmečiams nuo

[130] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 49 – 50.
[131] Ten pat, p. 51 - 52.
[132] Адо А. В. *Документы истории Великой французской революции*: в 2-х томах. Москва : Издательство Московского университета, 1990, p. 91.
[133] Ten pat.
[134] D. Neil MacCormick, Robert S. Summers (eds). *Interpreting precedents*: *a comparative study*. – Aldershot: Ashgate, 1997, p. 103.

revoliucijos tradiciškai yra laikomasi nuomonės, kad teismai nevaidina didelės reikšmės kitų valdžios šakų tarpe.

Visos šios aukščiau paminėtos aplinkybės kaip tik ir sudarė istorines prielaidas susiformuoti tradiciniam Prancūzijos administracinio proceso teisės doktrinos požiūriui į teismų vaidmenį administracinės teisėkūros procese bei teisminio precedento privalomumą/neprivalomumą nagrinėjant administracines bylas, suteikiant aiškų prioritetą statutinei teisei, o teisminį precedentą (bent jau formaliai) nustumiant į antrą planą. Kaip yra pažymėjęs Monrealio profesorius Baudouin: „Prancūzijoje yra jaučiama didelė pagarba įstatymų leidybai ir pagrindiniams principams, įtvirtintiems statutinėje teisėje“[135]. Įstatymo leidėjo funkcija yra leisti įstatymus, o administracinių teismų – tik juos taikyti. Prancūzijos statutinė teisė formaliai neigia teisminio precedento privalomumą nagrinėjant administracines bylas ir apskritai galimybes jam egzistuoti ir tai aiškiai įtvirtina administracinius teismus saistantis Prancūzijos civilinio kodekso 5 straipsnis: „Teisėjams yra draudžiama jų nagrinėjamoje byloje priimti bendro pobūdžio taisyklę įtvirtinantį sprendimą“[136], kitaip sakant, Prancūzijos teisinėje sistemoje net negali susiformuoti precedento taisyklė, mums žinoma iš anglosaksų teisinės sistemos – *ratio decidendi*, kuri ir sudaro teisminio precedento esmę. Tačiau būtina atkreipti dėmesį į to paties įstatymo 4 straipsnį, kuris nustato, jog „teisėjas, kuris atsisakys teisti remdamasis įstatymo tylėjimu, tamsumu ar nepakankamumu, gali būti patrauktas atsakomybėn už atsisakymą vykdyti teisingumą“[137]. Atrodytų, jog ši nuostata, iš pirmo žvilgsnio prieštaraujanti minėtam Prancūzijos civilinio kodekso 5 straipsniui, netiesiogiai legalizuoja teisėjo administracinės teisėkūros *ad hoc* teisę t. y. suteikia teisėjui teisę, susidūrus su įstatymo spraga, formuoti tam tikras bendro pobūdžio taisykles. Tačiau vyraujanti Prancūzijos administracinio proceso teisės doktrina paneigia šių dviejų straipsnių prieštaravimą vienas kitam, kadangi yra preziumuojama, jog teisės sistema yra išsami, visa apimanti ir išbaigta[138], kurioje negali būti spragų ir teisėjas privalo išspręsti kiekvieną administracinę bylą, nes jis, susidūręs su teisės aiškinimo problemomis, iš naujo atras tam tikrą teisės normą, tam tikrą principą, t. y. išsiaiškins tikrąją teisės normos prasmę, kuri objektyviai egzistavo visą laiką ir tiesiog buvo primiršta[139]. Tokia vyraujanti Prancūzijos administracinio proceso teisės doktrinos pozicija (dažnai pačių šios doktrinos atstovų vadinama „racionalia“), kad „teisė yra ketinimo (intencijos) išraiška, kurią atskleidžia teisės interpretatorius savo intelekto pagalba“, yra kartais kritikuojama teigiant, kad „Prancūzijos įžymi „racionali“ pozicija yra paremta supratimu, kad pozityvioji teisė pati savaime nėra išbaigta ir nepakankama pasiekti galutinį teisės sistemos tikslą – teisingumą“[140]. Analogiškai yra kritikuojama ir kita, taip vadinama „pažodinė“ (*literal*) Prancūzijos administracinio proceso teisės

[135] Dainow J. *The role of judicial decisions and doctrine in civil law and in mixed jurisdictions* // Baton Rouge: Louisiana State University, 1974, p. 114.,http://www.jstor.org/stable/839171, [2010-10-03].
[136] D. Neil MacCormick, Robert S. Summers (eds). *Interpreting precedents*: *a comparative study*. – Aldershot: Ashgate, 1997, p. 104.
[137] Батыр К. И. и др. *Хрестоматия по всеобщей истории государства и права*, 2 том, Москва, 1996, p. 170.
[138] D. Neil MacCormick, Robert S. Summers (eds). *Interpreting precedents*: *a comparative study*. – Aldershot: Ashgate, 1997, p. 115.
[139] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 53.
[140] Dainow J. *The role of judicial decisions and doctrine in civil law and in mixed jurisdictions* // Baton Rouge: Louisiana State University, 1974, p. 114., http://www.jstor.org/stable/839171, [2010-10-03].

doktrinos atstovų pozicija, kad statutinė teisė turi būti aiškinama pažodžiui, nes ji yra inspiruota paraidžiui (*literally inspired*)[141]. Nors teisėjų teisė kurti teisminį precedentą formaliai nepripažįstama ir patys teisėjai atvirai nepareiškia kuriantys precedentus, tačiau tai, kad teismo sprendimui buvo suteikta ypatingai svarbi forma (*assamblee generale du Conseil d'Etat*) arba tai, kad teisės mokslininkams analizuojant *ratio decidendi* ir jiems nustačius jog 1) buvo užpildyta teisės spraga; 2) numatytas naujas tam tikro teisinio teksto aiškinimas; 3) buvo suformuluoti tam tikri nauji principai; 4) buvo panaikinta tam tikra ankstesnių teismo sprendimų seka (*revirement de jurisprudence*), teisinei bendruomenei leis suprasti, jog buvo sukurtas naujas precedentas[142].

Toliau nagrinėjant teisminio precedento privalomumo/neprivalomumo Prancūzijos teisinėje sistemoje klausimą galima būtų teigti, jog formaliai atsižvelgimas į ankstesnius sprendimus (precedentus) yra nepageidaujamas, kadangi galioja bendras principas, kad vieninteliu teisės šaltiniu, kuriuo spręsdamas administracinę bylą gali remtis teisėjas yra įstatymas. Šis principas kyla iš minėto Prancūzijos specifinio valdžių padalijimo principo suvokimo. Anksčiau šis principas buvo įtvirtintas 1790 m. rugpjūčio 16 – 24 d. įstatyme, draudžiančiame teismams kurti teisės normas ar įsiterpti į įstatymų leidybą. Minėto principo svarba yra tame, kad jis 1) draudžia teismams priimti bendro pobūdžio taisykles; 2) draudžia taikyti bet kokią kitą taisyklę, kuri nėra įtvirtinta statutinėje teisėje[143]. Todėl administracinių bylų sprendimas remiantis kažkuo daugiau nei įstatymais prieštarautų šiam principui. Tokiu būdu galima drąsiai teigti, kad Prancūzijos atveju anglosaksų teisinės sistemos *stare decisis* taisyklė, nustatanti teismo sprendime suformuluotos taisyklės privalomą taikymą sprendžiant analogiškas vėlesnes administracines bylas, negali būti taikoma ir netgi priešingai, Prancūzijos teisinė sistema įtvirtina taisyklę, kad „teismo sprendimas, kuris remiasi ankstesniu teismo sprendimu (precedentu) kaip privalomu yra niekinis"[144]. Tokia išvada yra padaroma remiantis Administracinės justicijos kodekso (pranc. *Code de justice administrative*) 9 straipsnio, nustatančio, kad „teismo sprendimas turi būti motyvuotas", aiškinimu. Todėl precedentu (netgi Valstybės tarybos (*Conseil d'Etat*) sukurtu precedentu) besiremiantis teismo sprendimas yra laikomas nemotyvuotu taigi ir neteisėtu, nes tai pažeidžia Administracinės justicijos kodekso 9 straipsnį[145]. Administraciniai teismai negali formuluoti bendrų taisyklių (o remtis precedentu kaip tik ir reikštų ankstesniame teismo sprendime suformuluotos bendros taisyklės prisilaikymą), taip pat administraciniai teismai privalo remtis faktinėmis tos konkrečios nagrinėjamos administracinės bylos aplinkybėmis bei jų analize, o ne kažkuo *in abstracto.*

Nors teisminis precedentas formaliai nėra privalomas Prancūzijos administraciniams teismams nagrinėjant administracines bylas, tačiau būtina nepamiršti ir neformaliosios šio pakankamai sudėtingo reiškinio pusės, t. y. faktinio administracinių teismų sprendimų, ypač Valstybės tarybos sprendimų privalomumo. Matyt, kad nieko nauja nebus pasakyta teigiant, kad aukštesnės instancijos teismų

[141] Ten pat.
[142] D. Neil MacCormick, Robert S. Summers (eds). *Interpreting precedents*: *a comparative study*. – Aldershot: Ashgate, 1997, p. 115.
[143] Ten pat, p. 117 – 118.
[144] Ten pat, p. 115.
[145] Ten pat.

sprendimai veikia žemesniųjų teismų sprendimus. Arba kitaip tariant, jau pačioje teismų hierarchijos sistemoje yra užprogramuota veiksmų bei sprendimų subordinacija iš viršaus į apačią, kadangi priimant sprendimą neatsižvelgus į aukštesnės instancijos teismų sprendimus visada yra rizikuojama, jog toks sprendimas bus panaikintas[146]. Taigi Prancūzijos žemesnės instancijos administraciniai teismai, suvokia faktą, jog teisminio precedento, kilusio iš kito, aukštesnės instancijos administracinio teismo, nepaisymas, gali lemti jų sprendimų panaikinimą[147]. Be jokios abejonės tai nesukuria teisminio precedento privalomumo taisyklės, tačiau praktiniu požiūriu jei ir neįtvirtina tai bent jau nepaneigia teisminio precedento svarbos. Šiuo požiūriu labai svarbus yra ir analogiškų administracinių bylų sprendimas analogiškai (*like cases alike*), t. y. administraciniai teismai tiesiog atsižvelgia į savo ar kitų teismų precedentus, kadangi priešingu atveju būtų pažeistas teisės subjektų lygiateisiškumas bei susvyruotų pasitikėjimas ne tik administraciniais teismais, bet taip pat ir visa teisine sistema. Pagaliau kai kuriais atvejais teisminis precedentas administracinėse bylose yra taikomas tiesiog kaip argumentas, pagrindžiant tam tikrus reikalavimus bei vienokio ar kitokio teismo sprendimo motyvus[148]. Taigi kalbant apie teisminiame precedente suformuluotų taisyklių taikymą administracinėse bylose Prancūzijoje būtina atskirti formaliąją ir faktinę šio klausimo puses. Formaliai žiūrint statutinė teisė nenustato reikalavimo administraciniams teismams sekti precedentais bei neįtvirtina taisyklės, jog nesekimo atveju administracinių teismų sprendimai yra naikinami, tačiau faktiškai ankstesnio teisminio precedento nepaisymas reiškia teismo sprendimo reviziją. Kitaip sakant, faktiškai yra ne tik kad pripažįstama galimybė administraciniams teismams sekti ankstesniais administracinių teismų sprendimais, tačiau netgi teigiama, jog egzistuoja faktinė prievolė (*a de facto obligation*) taip elgtis, kuri paprasčiausiai yra kildinama iš hierarchinės administracinių teismų sistemos. Dėl šios priežasties (kad žemesnių administracinių teismų sprendimai gali būti panaikinti kaip prieštaraujantys Valstybės tarybos suformuluotoms teisės taikymo ir aiškinimo taisyklėms) žemesnieji administraciniai teismai tiesiog privalo atsižvelgti į tai[149].

Nagrinėjant teisminių precedentų faktinį privalomumą Prancūzijoje, pakankamai svarbu atskleisti tas aplinkybes, kurios leidžia mums teigti, kad faktinė teisminio precedento, kaip administracinio proceso teisės šaltinio, galia (nepaisant skeptiško formaliosios statutinės teisės požiūrio į tai) Prancūzijos teisinėje sistemoje egzistuoja, t. y. atsakyti į klausimą kas nulemia, kad sprendžiant administracines bylas vis dėlto yra atsižvelgiama į administracinių teismų sprendimus (precedentus). Taigi teisminių precedentų privalomumą *de facto* lemia[150]:

a) Administracinių teismų hierarchinė struktūra su Valstybės taryba priešakyje. Jau buvo kalbama apie administracinių teismų hierarchinės struktūros reikšmę ir apie tai, kad administracinių teismų hierarchija

[146] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 55.
[147] D. Neil MacCormick, Robert S. Summers (eds). *Interpreting precedents*: *a comparative study*. – Aldershot: Ashgate, 1997, p. 117
[148] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 55.
[149] Ten pat, p. 55 – 56.
[150] D. Neil MacCormick, Robert S. Summers (eds). *Interpreting precedents*: *a comparative study*. – Aldershot: Ashgate, 1997, p. 119-125.

nulemia visų pirma Valstybės tarybos svarbų vaidmenį teisminių precedentų formavime. Taigi atsižvelgiant į administracinių teismų hierarchinės sistemos esmę žemesni administraciniai teismai negali (bei nelabai nori) nukrypti nuo aukštesnės instancijų teismų, ypatingai nuo aukščiausios teisminės institucijos t. y. Valstybės tarybos jau suformuotų teisminių precedentų, nes tai padarius, galų gale vis tiek administracinė byla atsidurs Valstybės taryboje ir žemesnio administracinio teismo sprendimas bus peržiūrėtas. Pažymėtina, jog 1987 m. įvykdyta administracinės justicijos reforma dar labiau sustiprino Valstybės tarybos autoritetą administracinių teismų tarpe, nes Prancūzijos administraciniai teismai nuo 1987 m. įvykdytos administracinės justicijos reformos turi teisę kreiptis į Valstybės tarybą dėl naujų teisės aktų išaiškinimo ar kitų sudėtingų klausimų (*renvoi préjudiciel*). Šios funkcijos tikslai – siekis išvengti skirtingo naujų teisės aktų aiškinimo žemesniuose teismuose praktikos, bandymas sumažinti skirtingų sprendimų priėmimo skaičių žemesniuose administraciniuose teismuose ir Valstybės taryboje bei siekis didinti pasitikėjimą administraciniais teismais. Prancūzijoje toks žemesnių teismų ir kitų institucijų kreipimasis vertinamas ypač teigiamai dėl to, kad palengvina praktikos suvienodinimą dėl ginčų, dėl kurių priimti sprendimai neskundžiami aukštesnei institucijai. Nors Valstybės tarybos pateiktas išaiškinimas nėra privalomas klausiančiai institucijai, tačiau toks išaiškinimas be jokios abejonės yra labai reikšmingas ir autoritetingas, kadangi tokiu būdu Valstybės taryba nurodo tam tikrą administracinių bylų sprendimo kryptį, t. y. tam tikrą principą, į kurį neatsižvelgti žemesnės instancijos administracinis teismas ar kita institucija vargu ar gali, kadangi priešingu atveju toks kreipimasis į Valstybės taryba dėl teisės aktų išaiškinimo netektų prasmės.

b) Valstybės tarybos sudėtis. Prancūzijos administracinio proceso teisės doktrina išskiria dvejopo pobūdžio aukščiausiojo teismo sprendimus: tam tikrus svarbius principus nustatantys sprendimai (*arrets de principes*) bei specifiniai sprendimai (*arrets d'especes*), todėl ne visi Valstybės tarybos sprendimai yra reikšmingi vieningos teisminės praktikos formavimo (vadinasi ir savotiškos precedento taisyklės sukūrimo) požiūriu. Yra pripažįstama, kad tik sprendimai – principai yra reikšmingi teisminei praktikai bei gali būti prilyginami teisminiam precedentui, kadangi jie parodo kaip spręsti panašius klausimus ateityje, tuo tarpu specifiniai sprendimai tik duoda konkretų atsakymą konkrečioje administracinėje byloje be jokios liekamosios vertės ateičiai. Vienas iš kriterijų, lemiančiu Valstybės tarybos sprendimų klasifikavimą, yra Valstybės tarybos sudėtis, priimanti sprendimą. Sprendimas, priimtas Valstybės tarybos kaip visumos (*arret d'assemblee*) turi didesnį autoritetą nei sprendimas priimtas poskyriu ir toks sprendimas paprastai priskiriamas prie sprendimų – principų, kadangi sprendimai visa sudėtimi yra priimami ypatingai svarbioje administracinėje byloje.

c) Visuomenės politiniai, ekonominiai ir socialiniai pasikeitimai. Gyvenimo dinamikos ir teisės stabilumo konfliktą galima spręsti ir nekeičiant pasenusių, t. y. nebeatitinkančias iš esmės pasikeitusių gyvenimo realijų, teisės normų, bet tas teisės normas aiškinant ir taikant atsižvelgiant į pasikeitusias gyvenimo aplinkybes, t. y. pritaikyti teisę prie besikeičiančių ekonominių, politinių ir kitokių visuomenės gyvenimo sąlygų. Taigi pakankamai plačios ir abstrakčios statutinės teisės normos leidžia statutinei teisei prisitaikyti

prie besikeičiančių visuomeninių sąlygų pačiai nesikeičiant, o keičiantis tik šių normų aiškinimui, kurį be jokios atlieka administraciniai teismai nagrinėdami administracines bylas.

d) Administracinių teismų sprendimų argumentų stiprumas. Atsižvelgimui į tam tikrą sprendimą turi įtakos teismų sprendimų argumentų stiprumas. Administracinio teismo sprendime išsakytų argumentų stiprumas nulemia tokio sprendimo autoritetą, o tuo pačiu ir sekimą tokiu sprendimu nagrinėjant analogiškas administracines bylas vėliau. Kitaip sakant, kuo administracinio teismo sprendimas išsamiau ir kategoriškiau motyvuotas, tuo didesnė šio sprendimo galia ir vertė. Be jokios abejonės ši aplinkybė yra susijusi su jau minėta administracinių teismų hierarchine sistema, kadangi didžiausią autoritetą turės aukščiausios instancijos teismo t. y. Valstybės tarybos sprendime išdėstyti argumentai. Taigi argumentų kokybė gali padėti identifikuoti precedentinę reikšmę turintį teismo sprendimą.

e) Jurisprudence constante. Dar viena aplinkybė, įtakojanti tai, jog teisminėje praktikoje Prancūzijoje faktiškai yra atsižvelgiama į ankstesnius administracinių teismų sprendimus, yra administracinių teismų sprendimų tęstinumas. Pakankamai svarbu, kad sprendimas neprieštarautų tam tikrai administracinių bylų sekai, nes tik tokiu atveju jis turės faktinės reikšmės sprendžiant analogiškas administracines bylas. Paprastai administraciniais teismai remdamiesi teisminiais precedentais nevartoja žodžio „precedentas“, bet užsimena apie jurisprudencijos tęstinumą (*jurisprudence constante*). Administracinio proceso teisės doktrinoje pripažįstama, kad jurisprudencinė taisyklė (*jurisprudential rule*) gali kilti ir iš pavienio aukščiausiojo teismo sprendimo. Tokios pozicijos laikosi ir Valstybės taryba, jeigu tik žemesnės instancijos administraciniai teismai savo sprendimuose pateiks argumentus, kurie „parems“ Valstybės tarybos sukurtą precedentą ir konstatuos sukurto teisminio precedento ir nagrinėjamos administracinės bylos faktinių aplinkybių panašumą. Tuo tarpu priešingo sprendimo priėmimas t. y. žemesnės instancijos administracinių teismų „pasipriešinimas“ Valstybės tarybos pozicijai gali įtakoti Valstybės tarybą peržiūrėti savo poziciją ir pakeisti sukurtą jurisprudencinę taisyklę (*jurisprudential rule*).

***f) Administracinių teismų sprendimų pripažinimas moksliniuose darbuose*.** Administracinių teismų sprendimų precedentiškumui bei teisminių precedentų taikymui turi įtakos ne tik šių sprendimų pobūdis, bet ir administracinių teismų sprendimų rinkiniai bei šių sprendimų vertinimas ir aiškinimas administracinio proceso teisės doktrinos atstovų. Administracinio teismo sprendimas laikomas reikšmingu (be jokios abejonės čia reikėtų kalbėti visų pirma apie Valstybės tarybos sprendimus), jei jis yra cituojamas, juo yra remiamasi, jis yra nagrinėjamas, komentuojamas teisinėje literatūroje. Tokiu būdu vėlgi parodomas savotiškas tokio teismo sprendimo autoritetas, jo galia. Pažymėtina, kad svarbūs yra ne tik teisės mokslininkų atsiliepimai, bet pakankamai svarbu yra ir tai, kad teismo sprendimu remtųsi ir teisininkai – praktikai, ypatingai „*avocats a la Conseil d'Etat*“, turintys teisę atstovauti savo klientus byloje aukščiausiame teisme, t. y. Valstybės taryboje. Tačiau netikslinga būtų sakyti, kad teisės mokslininkų vertinimai administraciniams teismams daro įtaką nedelsiant. Tikriau sakant tai ilgai trunkanti tendencija, rodanti progresyvų svarbiausių idėjų ir dogmatiškų vertinimų įsiskverbimą į teisminę praktiką.

Visos aukščiau išvardintos aplinkybės perša išvadą, jog Prancūzijos teisinėje sistemoje egzistuoja didelis skirtumas tarp formos ir turinio, t. y. tarp to kas yra formaliai teigiama apie teisminio precedento

privalomumą nagrinėjant administracines bylas bei kaip yra iš tikrųjų. Formaliai Prancūzijos statutinė teisė atmeta administracinių teismų sprendimuose (precedentuose) suformuluotų taisyklių privalomą taikymą administracinėse bylose, t. y. žemesnės instancijos administraciniai teismai *de jure* nėra saistomi aukštesnės instancijos administracinių teismų sprendimų (precedentų), tačiau *de facto* žemesnės instancijos administraciniai teismai dažniausiai laikosi aukštesnės instancijos administracinių teismų praktikos, o Valstybės taryba, kaip aukščiausias administracinis teismas, beveik visada seka savo pačios sukurtais precedentais.

2.3.2. Vokietijos Federacinės Respublikos patirtis teisminio precedento taikymo aspektu

Kalbant apie teisminio precedento taikymą Vokietijos administraciniams teismams nagrinėjant administracines bylas, visų pirma būtina pažymėti, jog Vokietijoje iš principo galioja bendros visai romanų – germanų teisinei sistemai taisyklės – pagrindiniu administracinio proceso teisės šaltiniu yra statutinė teisė (rašytinė teisė), taip pat administracinio proceso teisės šaltiniais yra laikomi teisiniai papročiai. Formaliai žiūrint ir nagrinėjant Vokietijos Konstituciją (*Grundgesetz*) bei specialius įstatymus, pavyzdžiui, Teismų santvarkos įstatymą (*Gerichtsverfassungsgesetz*), Teisėjų įstatymą (*Richtergesetz*), galima padaryti išvadą, kad Vokietijos statutinė teisė nepripažįsta teisminių precedentų privalomo taikymo ir labai aiškiai įtvirtina principą, kad teisėjas spręsdamas bylą privalo atsižvelgti tik į įstatymą[151].

Verta paminėti, jog Vokietijoje įstatymų leidybos pagalba buvo bandymų įtvirtinti precedentų privalomumą nagrinėjant administracines bylas. Pirmas toks bandymas įvyko Hanoverio Karalystėje 1838 metais, priėmus įstatymą, į kurį buvo įtrauktos nuostatos, susijusios su Karalystės Aukščiausiojo teismo, įkurto Celėje, precedentų privalomumu. Įstatyme aiškiai buvo įvardyti du teisminių precedentų privalomumo įtvirtinimo tikslai: teisinis tikrumas ir vienodas teisės taikymas. Tačiau praėjus dešimčiai metų, reglamentavimas dėl teisminių precedentų privalomumo buvo panaikintas, kadangi buvo sakoma, jog dėl minėto reglamentavimo teisinis netikrumas nesumažėjo, bet padidėjo[152].

Įdomi teisminių precedentų privalomumo atžvilgiu yra Vokietijos administracinio proceso teisės doktrinos atstovų pozicija. Be jokios abejonės, vyraujanti Vokietijos administracinio proceso teisės doktrinos atstovų nuomonė yra ta, kad tai, jog „teisėjas paklūsta tik įstatymui, išeliminuoja bendrą precedento privalomumą sprendžiant vienodus ar analogiškus teisės klausimus, tokia forma kaip tai yra suprantama anglosaksų teisinėje sistemoje“[153]. Tačiau ši nuomonė nėra vieninga. Iš principo Vokietijos administracinio proceso teisės doktrinoje teisminio precedento privalomumo klausimu galima išskirti tris nuomones[154]:

---

[151] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 36 – 47.
[152] D. Neil MacCormick, Robert S. Summers (eds). *Interpreting precedents*: *a comparative study*. – Aldershot: Ashgate, 1997, p. 32.
[153] Festschrift fur Hans Schima, Hrsg. Von Hans. W. Fasching und Winfried Kralik, Wien, Manzsche Verlags-und Universitatsbuchhandlung, 1969, p. 248-249.
[154] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 36 – 47.

1) Anot pirmosios nuomonės atstovo K. Larenz‘o, iš principo išsakančio vyraujančią Vokietijos administracinio proceso teisės doktrinos nuomonę, teisminiams precedentams ir iš jų susidarančiai teisėjų teisei (*Richterrecht*) „patinka“ kai į juos atsižvelgia, jais seka administraciniai teismai bei į juos orientuojasi visa teisinė sistema, faktiškai jie veikia bei reguliuoja teisinius santykius kaip įstatymai, tačiau jei kalbėti apie normatyvinį požymį, kuris teisminius precedentus paverstų griežtai privalomais tiek administraciniams teismams, tiek pareigūnams, tiek ir pavieniams asmenims, tai tokio požymio teisminiai precedentai neturi. Todėl nė vienas teisėjas nėra įpareigotas sekti ankstesniu teismo sprendimu (precedentu), nesvarbu ar savo paties priimtu ar kito teismo ar teisėjo. Kaip teigia K. Larenz, ieškant teisminio precedento privalomumą galinčių nulemti veiksnių Vokietijos administracinio proceso teisės doktrinoje, iš principo trys prielaidos galėtų būti turimos omenyje – teisės aiškinimo, pateikto teisminiame precedente pastovumas, kuris gali paveikti paprotinę teisę; lygybės prieš įstatymą principo laikymasis taikant teisę bei pasitikėjimo teise principas (*Vertrauensprinzip*), kuris pasireiškia per pasitikėjimą administracinių teismų atliekamu teisės aiškinimu, ypač turint omenyje aukščiausių teisminių institucijų atliekamą teisės aiškinimą. Tačiau vyraujanti Vokietijos administracinio proceso teisės doktrina iš visų trijų paminėtų veiksnių, galinčių įtakoti teisminio precedento privalomą taikymą, išskiria pasitikėjimo teise principą, kuriuo remiantis atskirais atvejais sutinkama, jog privaloma atsižvelgti į teisminės praktikos suformuluotas taisykles. Pasitikėjimas teise visų pirma pasireiškia per jos sugebėjimą teismų administracinės teisėkūros pagalba neatsilikti nuo pasikeitusių ar kintančių visuomeninių santykių, vertybių evoliucijos ar pan.

2) Antrąją nuomonę teisminio precedento privalomumo klausimu atskleidžia „modernioji“ teorija (kadangi nukrypsta nuo klasikinio požiūrio) – Bylos normos teorija (*Fallnormtheorie*). Bylos normos teorijos (*Fallnormtheorie*), iš principo atmetančios vyraujančios Vokietijos administracinio proceso teisės doktrinos teisminių precedentų neprivalomumo principą, idėja yra ta, kad administracinę teisę sudaro ne abstrakčios viešosios teisės normos, o konkrečios administracinių bylų normos, kurios yra griežtai privalomos. Kitais žodžiais tariant, teisiniam reguliavimui yra svarbios ne aptakios, bendrais samprotavimais pagrįstos ir įstatymuose išreikštos teisės normos, tačiau jau sukonkretintos konkrečiose administracinėse bylose teisės normos, kurių pagrindu administracinis teismas išsprendžia iškilusį teisinį klausimą, t. y. administracinę bylą. Vieno iš žinomiausių šios teorijos atstovų W. Fikentscher‘io nuomone, teisminis precedentas yra neprivalomas tik tuo atveju, kai teisės taikymas prisilaiko pažodinės įstatymo prasmės, t. y. neišeina už įstatymo ribų. Visais kitais atvejais, kada teisės aiškinimo, teisės analogijos, teisės tobulinimo pagalba yra peržengiamos pažodinio įstatymo supratimo ribos arba teisėjų teisės pasėkoje yra sukuriama šalia įstatymo egzistuojanti teisė teisminis precedentas yra privalomas. Taigi iš principo teismas, spręsdamas konkrečią administracinę bylą, privalo atsižvelgti į ankstesnius administracinių teismų sprendimus (precedentus) analogiškose administracinėse bylose, kadangi tose administracinėse bylose buvo sukonkretintos įstatyme išreikštos teisės normos, t. y. idealiai sukonstruotas modelis buvo įgyvendintas praktikoje; nesilaikyti ankstesnių teisminių precedentų teismas gali tik turėdamas aiškių ir įtikinamų priežasčių.

3) Anot mokymo apie teisės sąvoką (*Lehre vom „Rechtsbegriff“*) bei juo paremto taip vadinamo teisės metodų mokslo („*Juristische Methodenlehre*“) atstovo F. Bydlinski‘o, kaip ir bylos normos teorijos atveju, statutinė teisė nėra pakankamai tiksli ir todėl ne visada tinkama taikymui ir norint ją taikyti reikia ją išgryninti, tik taip galima įsisavinti teisę. F. Bydlinski‘o nuomone, teisės sampratos pagrindu yra tam tikros teisinės vertybės, teisės idėjos, kurios yra racionalios. Racionalumą mokslininkas supranta kaip tai, ką galima patikrinti per teisės konkretizavimą, kurio pagalba būtų galima atskirti tai kas yra tik prielaidos. Atsižvelgiant į tai, pagrindiniu jurisprudencijos tikslu yra konkrečių teisės normų, kurios padėtų racionaliai išspręsti teisės problemą, išgryninimas iš prielaidų (tame tarpe ir įstatymo). Anot Bydlinski‘o, tais atvejais kai įstatymas pakankamai aiškus (*liquet*), teisminio precedento taikymas nėra privalomas, nes jis nereikalingas, kadangi teisės norma yra konkreti. Kitais gi atvejais, kai teisės norma nėra aiški, konkreti (*non-liquet*), atsižvelgti į teismo sprendime (precedente) sukonkretintą teisės normą yra būtina. Tokiu būdu, anot, Bydlinski‘o, teisminio precedento privalomumas tampa kaip ir subsidiarus, t. y. jis taikomas, kai yra būtina teisės išgryninimui pasiekti. Skirtingai nei bylos normos teorijos atveju, konkreti teisės norma yra ne suformuluojama, bet atrandama, tačiau teisminio precedento privalomumo klausimo atžvilgiu šios dvi teorijos iš principo neprieštarauja viena kitai.

Kaip matome, vyraujanti Vokietijos administracinio proceso teisės doktrina iš principo nepripažįsta administracinių teismų sprendimuose (precedentuose) suformuluotų taisyklių privalomo taikymo administracinėse bylose ir tik išimtinais atvejais, esant teisiniams – etiniams statutinės teisės persilaužymams, t. y. kai iš esmės pasikeičia visuomeniniai santykiai ar vertybės, teisminių precedentų taikymas yra privalomas. Tuo tarpu šalia vyraujančios Vokietijos administracinio proceso teisės doktrinos egzistuojančios bylos normos teorija ir Bydlinski‘o mokymas apie teisės metodus pripažįsta teisminių precedentų privalomą taikymą administracinėse bylose kaip tikrosios teisės normos prasmės suvokimo bei teisės konkretizavimo (*Konkretisierung*) priemonę ir tik vienu atveju, kai teisės normos yra aiškios, teisminių precedentų taikymas nėra privalomas.

Kaip jau buvo minėta, formaliai žiūrint teisminiai precedentai Vokietijos Federacinės Respublikos teismams nėra privalomi, t. y. teismai spręsdami konkrečią bylą nėra įpareigoti atsižvelgti į ankstesnius teismų precedentus analogiškais atvejais. Vienintelis formalaus teisminio precedento privalomumo atvejis, - tai konstitucinę priežiūrą vykdančios institucijos, t. y. Federacinio Konstitucinio teismo (*Bundesverfassungsgericht (BVerfG)*), sprendimai, kurie yra griežtai privalomi. Vokietijos Konstitucinio teismo įstatymo (*BverfGG)* 31 straipsnis nustato, kad visi federacinio Konstitucinio teismo sprendimai yra privalomi visoms konstitucinėms institucijoms tiek federaliniame, tiek žemių lygyje, taip pat ir teismams bei kitoms įstaigoms, dar daugiau, atskirais atvejais, ypatingai, kai teismas pripažįsta negaliojančia teisės normą, toks sprendimas turi įstatymo galią (*Gesetzkraft*). Federacinio Konstitucinio teismo precedentai yra registruojami Federaciniame Įstatymų Registre (*Federal Register of Statutes*). Taigi šio teismo sprendimai yra privalomi *inter omnes.* Atkreiptinas dėmesys, kad pats federacinis Konstitucinis teismas savo pačių precedentų nėra saistomas ir tik pats federacinis Konstitucinis teismas gali savo precedentus modifikuoti ar

panaikinti[155]. Ir nors kitų teismų, tame tarpe ir administracinių teismų, precedentai nėra privalomi (*formally binding* prasme), tačiau teisminiai precedentai Vokietijoje vertinami gana rimtai. Apskritai teisminių precedentų vaidmuo priklauso nuo kitų administracinio proceso teisės šaltinių aktualumo, t. y. jei administracinė byla gali būti išspręsta vadovaujantis pažodine įstatymo prasme, tai teisminių precedentai visai arba beveik visai nevaidins jokio vaidmens. Tačiau tuo atveju, jeigu nagrinėjant administracinę bylą yra susiduriama su teisės spraga ar, jeigu statutinė teisė reikalauja išaiškinimo, tai teisminiai precedentai vaidins labai svarbų vaidmenį[156]. Kadangi Vokietijos Federacinėje Respublikoje daugelis teisės sričių yra sureguliuotos statutinės teisės, aiškinamieji precedentai vaidina žymiai didesnį vaidmenį negu statutinę teisę pakeičiantys precedentai (*precedents substituting statutory law*)[157].

Pažymėtina ir tai, jog Vokietijos Federacinėje Respublikoje toleruojama praktika cituoti teisminius precedentus. Nėra taip paprasta tarp oficialiuose leidiniuose paskelbtų administracinių teismų priimtų aktų rasti administracinio teismo sprendimą, kuriame nebūtų paminėti ankstesni teisminiai precedentai. Pavyzdžiui, Federacinio administracinio teismo (*Bundesverwaltungsgericht (BVerwG)*) oficialiuose leidiniuose, 1990 - 1994 metų laikotarpyje, buvo užfiksuotas labai didelis procentas paskelbtų sprendimų, kuriuose užsimenama apie teisminius precedentus: *BVerwG* Nr. 87 – 96: 97. 51 proc. (509 iš 522 sprendimų)[158]. Tačiau teisminių precedentų citavimas administracinių teismų sprendimuose dažniausiai pasireiškia kaip „nurodymas į save“ (*self – referential*), tai reiškia, kad administraciniai teismai dažniausiai cituoja savo pačių sukurtus ankstesnius precedentus. Kas liečia kitų Vokietijos Federacinės Respublikos teismų precedentų citavimą, tai, be jokios abejonės, Federalinio Konstitucinio teismo precedentų citavimas yra labiausiai paplitęs. Nors administraciniai teismai spręsdami konkrečią administracinę bylą labai dažnai remiasi ankstesniais teismų precedentais, tačiau daugelyje administracinių bylų toks rėmimasis detaliai nėra aptariamas[159]. Išsamesnė teisminių precedentų analizė yra pateikiama moksliniuose straipsniuose, kuriuose ne tik mokslininkai, teisininkai – praktikai, bet ir patys aukščiausiųjų teismų teisėjai bando teisminius precedentus paaiškinti bei juos susisteminti.

Toliau kalbant apie teisminių precedentų taikymą teismų praktikoje, būtina atkreipti dėmesį į tam tikras Administracinio proceso įstatymo nuostatas, reglamentuojančias nukrypimą nuo teisminių precedentų. Pirmąją grupę sudaro nuostatos, numatančios „pristatymo pareigą“ (*Vorlagepflichten*). Pavyzdžiui, jeigu vienas iš penkių aukščiausiųjų Vokietijos federacinių teismų (Federacinis administracinis teismas; Federacinis finansų teismas; Federacinis socialinis teismas; Federacinis aukščiausiasis teismas; Federacinis darbo teismas) nori nukrypti teisės klausimu nuo kito aukščiausiojo teismo sprendimo, tai šis teismas nukrypimą privalo pateikti Jungtiniam Senatui (*Gemeinsamer Senat der obersten Gerichte des*

[155] D. Neil MacCormick, Robert S. Summers (eds). *Interpreting precedents*: *a comparative study*. – Aldershot: Ashgate, 1997, p. 27.
[156] Ten pat, p. 24.
[157] Ten pat.
[158] Ten pat, p. 23.
[159] Ten pat, p. 24.

Bunges), atsakingam už aukščiausiųjų federacinių teismų praktikos vienodumą[160]. Tuo atveju, jeigu vienas iš aukščiausiojo teismo (Federacinis administracinis teismas; Federacinis finansų teismas; Federacinis socialinis teismas; Federacinis aukščiausiasis teismas; Federacinis darbo teismas) senatų nori nukrypti teisės klausimu nuo kito, to paties aukščiausiojo teismo, senato precedento, tai nukrypimas turi būti pristatytas taip vadinam Didžiajam Senatui[161]. Panaši procedūra yra numatyta ir žemesnės instancijos teismams, tačiau tik tų kategorijų bylose, kuriose žemesnių teismų sprendimai yra galutiniai. Pavyzdžiui, Administracinio proceso įstatymo (*Verwaltungsgerichtsordnung (VwGO)*) 12 straipsnyje yra numatyta, jog to paties įstatymo 11 straipsnio 2 dalis *mutatis mutandis* yra taikoma Aukštesniajam administraciniam teismui, tiek, kiek šis teismas įgaliotas spręsti įvairius klausimus žemės teisės srityje kaip galutinė instancija. Tuo tarpu antrąją grupę sudaro nuostatos, kurios, siekdamos užtikrinti teisinės sistemos vienodumą ir darnumą, numato Aukštesniajam administraciniam teismui, norinčiam nukrypti nuo Federacinio administracinio teismo precedento (arba Aukščiausiųjų teismų jungtinio senato arba Federacinio konstitucinio teismo), pareigą leisti skųstis aukščiausiajai instancijai, t. y. Federaliniam administraciniam teismui. Tiksliau sakant, šios nuostatos reiškia vieną iš skundo priimtinumo sąlygų, įtvirtintų Administracinio proceso įstatymo (*Verwaltungsgerichtsordnung (VwGO)*) 132 straipsnyje, kadangi administraciniame procese galimybė kreiptis į aukščiausiąją instanciją, formuojančią vienodą teismų praktiką administracinės teisės srityje, priklauso nuo leidimo. Minėto įstatymo 132 straipsnis leidžią reviziją tais atvejais jeigu: a) nagrinėjama byla turi esminę reikšmę; b) teismo sprendimas nukrypsta nuo Federacinio administracinio teismo, Aukščiausiųjų teismų jungtinio senato arba Federacinio konstitucinio teismo priimto sprendimo, ir yra grindžiamas tokiu nukrypimu, arba c) yra procedūrinių trūkumų, kuriais remianti buvo priimtas sprendimas. Leidimą skųstis aukščiausiajai instancijai gali išduoti arba apeliacinės instancijos teismas, arba, pateikus skundą dėl leidimo neišdavimo, pats Federacinis administracinis teismas. Kartais analogiškos nuostatos taikomos pirmosios ir antrosios instancijos santykio atžvilgiu, kada tiek apeliacinės instancijos teismas, tiek ir pirmosios instancijos teismas administracinis teismas gali išduoti leidimą bylą nagrinėti apeliacine tvarka[162].

Aukščiau išvardintos nuostatų grupės rodo, kad nepaisant to, kad formaliai administracinių teismų precedentai nėra privalomi, tačiau teisės vienodumo ir nuoseklumo aspektais teisminiai precedentai Vokietijoje vertinami gana rimtai. Tai gali būti tam tikro teisminių precedentų privalomumo laipsnio, esančio žemiau griežto formalaus privalomumo lygmens, įrodymas[163]. Vokietijos administraciniai teismai teisminio precedento nelaiko savarankišku, nepriklausomu nuo įstatymų ir teisinių papročių, administracinio proceso teisės šaltiniu. Teisminių precedentų galia iš esmės pasireiškia netiesiogiai. Kitaip

[160] D. Neil MacCormick, Robert S. Summers (eds). *Interpreting precedents*: *a comparative study*. – Aldershot: Ashgate, 1997, p. 31-32.
[161] Code of Administrative Court Procedure, art. 11 (2), http://bundesrecht.juris.de/englisch_vwgo/englisch_vwgo.html, [2010-11-24].
[162] Hien E. *Kreipimosi į teismą suvaržymai ir aukščiausiųjų teismų vaidmuo daugiapakopėje teismų sistemoje: naujovės Vokietijoje* // Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis, Nr. 4(14), 2008, p. 166.
[163] D. Neil MacCormick, Robert S. Summers (eds). *Interpreting precedents*: *a comparative study*. – Aldershot: Ashgate, 1997, p. 32.

sakant, teisminiai precedentai turi galią todėl, kad jų pagalba aiškinamos tam tikros statutinės teisės normos, t. y. precedentų pagalba atskleidžiama tikroji teisės normų prasmė ir šios statutinės teisės normos taikomos remiantis pateiktu išaiškinimu. Tokiu būdu teisminiai precedentai įgyja galią iš formalaus teisės šaltinio, kurį teisminis precedentas aiškina, galios. Formaliai įpareigoja įstatymas; o iš esmės (*substantially*) – precedentas[164].

Atkreiptinas dėmesys, jog nei Vokietijos administracinio proceso teisės doktrinoje, nei administracinių teismų praktikoje nėra aiškaus teisminių precedentų klasifikavimo priklausomai nuo jų privalomumo laipsnio. Tačiau kaip ir Prancūzijoje, Vokietijoje yra išskiriamos tam tikros aplinkybės, įtakojančios tai, jog administraciniai teismai atsižvelgia į ankstesnius teisminius precedentus. Svarbiausios aplinkybės yra šios: administracinių teismų hierarchinė struktūra su Federaciniu administraciniu teismu priešakyje; administracinių teismų sprendimų argumentų stiprumas; administracinių teismų sprendimų tęstinumas[165]. Kas liečia administracinių teismų hierarchinę struktūrą, tai, matyt, nieko naujo nebus pasakyta teigiant, jog aukštesnės instancijos administracinių teismų sprendimai veikia žemesniųjų administracinių teismų sprendimus ir žemesnės instancijos administraciniai teismai stengiasi nenukrypti nuo aukštesnės instancijos administracinių teismų jau suformuotos teisminės praktikos, nes kitaip jų administracinė byla atsidurs Federaciniame administraciniame teisme ir žemesnio administracinio teismo sprendimas bus peržiūrėtas, tačiau norėtųsi atkreipti dėmesį į tai, jog galimybė nepaisyti aukštesnių administracinių teismų precedentų išlieka. Šia galimybe žemesnės instancijos administraciniai teismai dažniausiai pasinaudoja tuo atveju, kai yra numatoma didelė tikimybė, jog apskundus žemesnės instancijos administracinio teismo sprendimą aukštesniam teismui, aukštesnės instancijos administracinis teismas taip pat atmes tą precedentą, kurio nepaisė žemesnės instancijos administracinis teismas ir tokiu būdu parems žemesnės instancijos administracinio teismo poziciją. Be to, žemesnės instancijos administraciniai teismai neprivalo mechaniškai vadovautis aukštesnės instancijos administracinių teismų sprendimais ir net esant pagrindui iš jų tikimasi kritinio veikimo būdo. Neabejotinai kraštutinis, bet iki šiol pamokantis tokio kritinio žemesnės instancijos administracinio teismo veikimo pavyzdys yra tas, kai Šiaurės Reino – Vestfalijos Aukštesnysis administracinis teismas, kuris iš pradžių atsisakė vadovautis aukščiausiojo administracinio teismo sprendimu ir daugiau nei 160 kartų bandė „prastumti“ savo nuomonę dėl politinio prieglobsčio Tamilų tautinės mažumos nariams, tačiau galiausiai pakluso Federacinio administracinio teismo autoritetui (OVG NW, 1986 m. birželio 27 d. sprendimas, Nr. 19A10005/85)[166].

Taigi Vokietijos Federacinėje Respublikoje, panašiai kaip ir Prancūzijoje, egzistuoja didžiuliai skirtumai tarp teorijos ir praktikos. Formaliai Vokietijos Federacinės Respublikos statutinė teisė atmeta teisminio precedento privalomą taikymą administracinėse bylose, tačiau administracinių teismų praktika laiko didelę vertybę atsižvelgimą į ankstesnius precedentus (visų pirma Federacinio administracinio teismo, kaip aukščiausio administracinės justicijos sistemos elemento, sukurtus precedentus) – nukrypimas nuo

[164] Ten pat, p. 33.
[165] Ten pat, p. 36.
[166] Ten pat, p. 36 – 37; 58.

precedentų yra išimtis, jis yra galimas tik esant aiškiai nusveriančioms (*clearly outweighting*) arba visiškai įtikinančioms (*absolutely compelling*) priežastims[167].

2.3.3. Lenkijos patirtis teisminio precedento taikymo aspektu

Lenkijoje *stare decisis* principas, įpareigojantis administracinio teismo sprendime suformuluota teisės aiškinimo/kūrimo nuostata remtis kitus administracinius teismus, sprendžiančius iš esmės panašias administracines bylas, nėra pripažįstamas ir formaliąja prasme teisminiai precedentai nėra privalomo pobūdžio teisės šaltiniai nagrinėjant administracines bylas. Tai aiškiai įtvirtina Lenkijos Konstitucijos 87 straipsnis, kuris tiesiogiai detalizuoja visuotinai privalomus teisės šaltinius nagrinėjant administracines bylas: Konstituciją, įstatymus, ratifikuotas tarptautines sutartis ir potvarkius (*rozporządzenia*). Be to, Konstitucijos 178 straipsnyje nustatyta, kad teisėjai, vykdydami savo pareigas, yra nepriklausomi ir klauso tik Konstitucijos ir įstatymų. Nors Lenkijos Konstitucija išeliminuoja bendrą teisminio precedento privalomumą sprendžiant vienodus ar analogiškus teisės klausimus, tačiau administracinių teismų praktika teisminį precedentą laiko didele vertybe ir daugelio administracinių teismų sprendimų privalomumas pripažįstamas *de facto*. Pirmiausiai tai pasakytina apie Aukščiausiojo administracinio teismo (lenk. *Naczelny Sąd Administracyjny*) viešai skelbiamus sprendimus. Lenkijos Aukščiausiasis administracinis teismas, skirtingai nuo vaivadijų administracinių teismų, yra įpareigotas skelbti savo sprendimus. Šioje srityje nepaprastai svarbus vaidmuo tenka Teismų sprendimų biurui, kuris, siekiant užtikrinti vienodą administracinių teismų praktiką bei administracinio proceso efektyvumą, yra atsakingas už administracinių teismų jurisprudencijos kaupimą ir analizę. Teismų sprendimų biuras atrenka Aukščiausiojo administracinio teismo sprendimus oficialiam skelbimui. Pažymėtina ir tai, jog tuo atveju, jei Lenkijos aukščiausiojo administracinio teismo teisėjas mano, jog tam tikras Aukščiausiojo administracinio teismo sprendimas turi būti oficialiai paskelbtas, jis pažymi tą sprendimą ar atitinkamą sprendimo dalį ir pasirašo. Teismų sprendimų biuras priima galutinį sprendimą dėl atitinkamo sprendimo ar sprendimo dalies paskelbimo[168]. Taigi Aukščiausiojo administracinio teismo sprendimas turi galimybę įgyti teisminio precedento statusą, šį sprendimą paskelbus oficialiame rinkinyje (tą yra pabrėžęs ir Konstitucinis Tribunolas 1995 metų kovo 7 dienos nutarime). Be abejo, administraciniai teismai bei administracinio proceso teisės doktrinos atstovai kartais remiasi ir oficialiame leidinyje nepaskelbtais spendimais, tačiau tokių sprendimų vaidmuo neabejotinai yra mažesnis[169].

Remiantis Administracinio proceso įstatymu[170]Aukščiausiasis administracinis teismas:

---

[167] Ten pat, p. 30.
[168] D. Neil MacCormick, Robert S. Summers (eds). *Interpreting precedents*: *a comparative study*. – Aldershot: Ashgate, 1997, p. 226 – 227.
[169] Ten pat, p. 224 – 225.
[170] Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sędami administracyjnymi, http://www.nsa.gov.pl/, [2010-07-28].

1. kaip kasacinis teismas, sprendžia dėl apeliacinių skundų, paduotų dėl vaivadijų administracinių teismų priimtų sprendimų;
2. priima rezoliucijas, kurių tikslas – paaiškinti teisės nuostatas, kurios buvo taikomos administracinių teismų „nukrypstančiuose“ sprendimuose (*abstrakti rezoliucija*);
3. taip pat priima rezoliucijas dėl specifinėse bylose kylančių rimtų teisinių abejonių sprendimo (*konkreti rezoliucija*);
4. sprendžia kitus klausimus, kurie įstatymais priskirti jo kompetencijai.

Ypatinga vietą tarp Aukščiausiojo administracinio teismo sprendimų užima rezoliucijos (*abstrakčios* ir *konkrečios*). Abstrakčių rezoliucijų priėmimo iniciatyvos teisė priklauso teismo pirmininkui, generaliniam prokurorui arba ombudsmenui. Tuo tarpu kreiptis su prašymu, kad būtų priimta konkreti rezoliucija, turi teisę bylą nagrinėjanti teisėjų kolegija. Teismas turi teisę atsisakyti priimti rezoliuciją, ypač jeigu nėra poreikio išspręsti tas abejones. Be to, administracinę bylą nagrinėjanti teisėjų kolegija gali kreiptis į Aukščiausiojo administracinio teismo pirmininką, prašydama perduoti bylą nagrinėti septynių teisėjų kolegijai, jeigu byloje iškilo esminių teisinių abejonių. Taip pat bylą nagrinėjančiai teisėjų kolegijai suteikiama teisė prašyti teismo pirmininko, kad byla būtų nagrinėjama skyriaus plenarinėje sesijoje ar skyriuose (bendrai)[171]. Atsižvelgiant į tai, yra išskiriamos dvi Aukščiausiojo administracinio teismo sprendimų rūšys: sprendimai, priimti konkrečioje administracinėje byloje ir sprendimai *in abstracto*, neturintys ryšio su konkrečia administracine byla. Pastarųjų sprendimų pavyzdys yra Aukščiausiojo administracinio teismo abstrakčios rezoliucijos. Pažymėtina, jog administracinių teismų praktikoje laikomasi nuomonės, jog tiek paprasti Aukščiausiojo administracinio teismo sprendimai priimti konkrečioje byloje, tiek abstrakčios šio teismo rezoliucijos, turi precedentinę reikšmę. Todėl atsižvelgiant į Aukščiausiojo administracinio teismo sprendimus, atitinkamai yra išskiriami precedentai *in concreto* ir precedentai *in abstracto*[172], kurių pagalba yra užtikrinamas teisės taikymo ir aiškinimo vienodumas.

Tam tikros precedentų rūšys, kurių loginis tarpusavio santykis gali pasirodyti labai painus, išskiriamos ir administracinio proceso teisės doktrinoje: a) esminiai (*constitutive*) ir deklaratyvūs (*declaratory*); b) administracinę teisę kuriantys (*law making*) ir administracinę teisę nekuriantys (*non – law making*) ; c) *contra, praeter* ir *secundum legem*. Esminiai precedentai sukuria naują arba pakeičia iki šiol egzistavusią taisyklę, tuo tarpu deklaratyvūs precedentai tik patvirtina nustatytų taisyklių ir principų buvimą. Administracinę teisę kuriantys precedentai tai bendros administracinės teisės normos, įkūnytos teismo sprendime ir kurios įdiegia į teisinę sistemą naujas teises ir pareigas. Jeigu sprendimas nesukelia tokių padarinių, t. y. į teisinę sistemą neįdiegia naujų teisių ir pareigų, tai toks sprendimas nėra administracinę teisę kuriantis sprendimas. *Secundum legem* precedentai, tai įstatymus atitinkantys precedentai. Tokių precedentų paskirtis yra vienodo ir teisingo teisės taikymo ir aiškinimo užtikrinimas. *Praeter legem* precedentai, tai sprendimai, „įžengiantys“ į įstatymo leidėjo nesureguliuotą teisės sritį

[171] Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sędami administracyjnymi, http://www.nsa.gov.pl/, [2010-07-28].
[172] D. Neil MacCormick, Robert S. Summers (eds). *Interpreting precedents*: *a comparative study*. – Aldershot: Ashgate, 1997, p. 229 – 230.

(teisės spraga). Tokie precedentai yra teisės spragų šalinimo priemonės. Precedentai *praeter legem* iš principo priimtini civilinėje teisėje ir neleistini baudžiamojoje teisėje (dėl *nullum crimen, nulla poena sine lege* principo). Teisės doktrinoje yra keliami klausimai dėl to, ar pastariesiems precedentams yra būdingas teisės kūrimo požymis[173]. Tačiau praktikoje, administraciniai teismai, priimantys *praeter legem* sprendimus, stengiasi šiuos sprendimus pavaizduoti arba kaip teisės aiškinimo rezultatą, arba kaip taisykles, išplaukiančias iš egzistuojančios teisės. Administraciniai teismai paprastai slepia faktą, jog jų sprendimai yra *praeter legem* ir atvirai nepareiškia, jog tai administracinę teisę kuriantys aktai. Nepaisant to, administracinio proceso teisės doktrinos atstovai supranta tą faktą, jog esant teisės spragai, administraciniai teismai kuria administracinę teisę *de facto* ir daugelis žmonių pritaria tam, jog teismai, bent jau epizodiškai (vadinkime tai išimtinais) atvejais, esant teisės spragoms, kurtų teisę, t. y. per savo sprendimus (o tai reiškia per teisminį precedentą) kurtų naujas teisės normas, užimančias, tą laisvą vietą teisės sistemoje. C*ontra legem* precedentai yra prieštaringi įstatymams (prieštaraujantys teisės normos žodinei išraiškai), t. y šie precedentai yra teisę koreguojančios priemonės, ypatingai akivaizdžių ir baisių įstatymo leidėjo padarytų klaidų atvejais[174].

Lenkijoje, panašiai kaip ir Prancūzijoje bei Vokietijoje, yra išskiriamos aplinkybės, kurios leidžia mums teigti, kad faktinė teisminio precedento, kaip administracinio proceso teisės šaltinio, galia Lenkijos teisinėje sistemoje egzistuoja, t. y. aplinkybės, įtakojančios tai, jog yra atsižvelgiama į tam tikrą administracinio teismo sprendimą (teisminį precedentą) sprendžiant analogiškas administracines bylas. Pagrindinės aplinkybės yra šios: a) administracinių teismų hierarchinė struktūra; b) administracinio teismo, priimančio sprendimą sudėtis; c) sprendimo pobūdis; d) administracinių teismų sprendimų tęstinumas; e) administracinių teismų sprendimų argumentų stiprumas; f) sprendimų pripažinimas moksliniuose darbuose[175]. Kadangi pastarosios aplinkybės savo esme yra analogiškos aplinkybėms, patvirtinančioms teisminio precedento *de facto* pripažinimą tiek Prancūzijoje, tiek Vokietijoje ir detaliau šios aplinkybės jau buvo aptartos ankstesnėse šio darbo dalyse, tad, manytina, jog pakartotinai aptarinėti šias aplinkybes nėra tikslinga.

Kaip matome, nors Lenkijos teisė nepripažįsta teisminiame precedente suformuluotos taisyklės privalomo taikymo sprendžiant analogiškas vėlesnes administracines bylas, tačiau teisminiai precedentai yra svarbūs pagalbiniai teisės šaltiniai, kurių pagalba pirmiausiai yra aiškinami įstatymai. Kadangi kai kurios įstatymuose įtvirtintos teisės normos nėra pakankamai tikslios, o labiau yra bendro pobūdžio, tai kyla poreikis šias nuostatas konkretinti administracinių teismų sprendimų (ar jų sekos) pagalba[176]. Taikant teisminius precedentus taip pat šalinami akivaizdūs teisės defektai. Be to, teisminių precedentų taikymas administracinėse bylose labai svarbus ir argumentavimo aspektu. Būtina pažymėti ir tai, jog Lenkijoje

[173] Ten pat, p. 230; 236.
[174] Ten pat.
[175] Ten pat, p. 240.
[176] D. Neil MacCormick, Robert S. Summers (eds). *Interpreting precedents*: *a comparative study*. – Aldershot: Ashgate, 1997, p. 24 – 25.

stažuotojai, kurie ruošiasi advokatų ar teisėjų egzaminui, privalo žinoti ne tik įstatymų tekstą, bet ir aukštesnių teismų precedentus[177].

Apibendrinant – Teisminės praktikos suformuluotos teisminio precedento taikymo taisyklės akivaizdžiai rodo teisminio precedento, kaip administracinio proceso teisės šaltinio, pripažinimą Lietuvos administracinių teismų praktikoje, tačiau teisminių precedentų taikymo taisyklės ne visada taikomos vienodai ir dėl to gali atrodyti deklaratyvaus pobūdžio. Be to, teisminių precedentų taikymo taisyklių reglamentavimas, kad saistančią galią turi tik į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenį ,,Administracinių teismų praktika“ įtraukti aktai, verčia abejoti ar toks reglamentavimas atitinka elementarų asmenų lygiateisiškumo supratimą.

Teismų praktikos vienodumo ir prognozuotumo tikslais bei siekiant išvengti savivalės, Konstitucinis Teismas suformulavo teismų praktikos koregavimo doktriną, pripažįstančią administracinių teismų korekcijų galimybę, bet laikantis tam tikrų suformuluotų sąlygų. Konstituciniam Teismui, nubrėžus koregavimo sąlygas, administraciniai teismai privalo jų laikytis, kitaip Konstitucinio Teismo suformuluota teismų praktikos koregavimo doktrina tampa beprasmė.

Prancūzijos, Vokietijos ir Lenkijos statutinė teisė atmeta teisminio precedento privalomą taikymą (*formally binding* prasme) administracinėse bylose, t. y. administraciniai teismai priimdami sprendimus administracinėse bylose *de jure* nėra saistomi ankstesnių precedentų, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose administracinėse bylose, tačiau prognozuojamos ir vienodos administracinių teismų praktikos formavimo tikslais, administraciniai teismai dažniausiai atsižvelgia į ankstesnius precedentus analogiškose administracinėse bylose (visų pirma turima omenyje aukščiausiųjų administracinių teismų ankstesnius precedentus).

[177] Ten pat, p. 231.

3. TEISMINIO PRECEDENTO TAIKYMĄ ADMINISTRACINĖSE BYLOSE SĄLYGOJANTYS VEIKSNIAI

3.1. Teismo sprendimo (teisminio precedento) argumentavimo kokybė

Atlikus Lietuvos administracinių teismų praktikos analizę galima teigti, kad Lietuvos administraciniai teismai nepakankamai dėmesio skiria faktinių administracinės bylos aplinkybių tapatumo analizei. Neretai pasigendama išsamios argumentacijos, kuo skiriasi (panašios) buvusios administracinės bylos faktinės aplinkybės nuo nagrinėjamos administracinės bylos faktinių aplinkybių. Pasitaiko atvejų kai administraciniai teismai arba visiškai nepateikia jokios argumentacijos, arba nurodomi labai lakoniški motyvai. Antai atsisakyti taikyti teisminį precedentą nagrinėjant konkrečią administracinę bylą galima paprasčiausiai be jokios detalizacijos nurodyti, kad anksčiau išnagrinėtos ar išnagrinėtų ir nagrinėjamosios administracinių bylų aplinkybės skiriasi, todėl teisminiu precedentu dabar nagrinėjamoje administracinėje byloje negalima remtis (tokiu argumentu neretai remiamasi administracinių teismų priimtuose aktuose). Nesant išsamios argumentacijos neabejotinai mažėja teisminio precedento galia ir vertė, o kartu ir teisminio precedento taikymo efektas, kuris tiesiogiai priklauso nuo taikomo precedento kokybės. Apskritai teisminio precedento galia ir vertė priklauso nuo jo argumentų stiprumo: kuo jis išsamiau ir kategoriškiau motyvuotas, tuo didesnė jo argumentacijos galia[178].

Neabejotina, kad faktas, jog Lietuvos administracinių teismų praktikoje buvusios administracinės bylos faktinės aplinkybės nėra detaliai analizuojamos ir lyginamos su nagrinėjamos administracinės bylos faktinėmis aplinkybėmis yra įtakota aplinkybės, kad Lietuva priskiriama prie romanų – germanų teisinės sistemos, neturinčios tokių gilių tradicijų analizuoti faktinių aplinkybių ankstesnėje ir vėlesnėse bylose tapatumą kaip kad yra daroma anglosaksų teisinei sistemai priklausančiose šalyse, kur teisminis precedentas yra laikomas teisės šerdimi[179]. Teisminio precedento privalomumo idėja anglosaksų teisinės sistemos šalyse tiesiogiai lemia teismo struktūrą bei teismo sprendimo argumentavimo metodologiją, t. y. anglosaksų teisinės sistemos šalyse teismo sprendimuose detaliai analizuojamos faktinės bylos aplinkybės, ypač daug dėmesio skiriama argumentuoti teismo sprendimo priėmimo būdą. Taip siekiama pateisinti teismo sprendimo priėmimą remiantis ankstesniu teismo precedentu bei tam, kad tokiu sprendimu būtų galima lengviau remtis kitose vėlesnėse bylose[180]. Tuo tarpu romanų – germanų teisinei sistemai priklausančiose šalyse, pavyzdžiui, Prancūzijoje, kur teisminio precedento svarba nėra pripažįstama *de jure*, administracinių teismų sprendimai yra labai trumpi ir abstraktūs, labai mažai dėmesio skiriama faktinių administracinės bylos aplinkybių išdėstymui, pasitenkinama trumpa nuoroda į administracinėje byloje taikytiną teisės normą ir nedetalizuojama, kaip buvo pasiekiamas teismo sprendimas konkrečioje

[178] Mikelėnienė D., Mikelėnas V. *Teismo procesas: teises aiškinimo ir taikymo aspektai*. - Vilnius: Justitia, 1999, p. 216.
[179] Tetley W. Q. C. *Mixed Jurisdictions: Common Law vs. Civil Law (Codified and Uncodified)*. http://www.mcgill.ca/files/maritimelaw/mixedjur.pdf, [2010-06-18].
[180] Ambrasienė D., Cirtautienė S. *Teismų praktikos reikšmė Lietuvoje: stare decisis v. jurisprudence constante* // Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: [straipsnių rinkinys/atsakingasis redaktorius Vytautas Mizaras]. - Vilnius: Justitia, 2008, p. 16.

administracinėje byloje. Prancūzijos administraciniai teismai, nuo pat Didžiosios Prancūzijos revoliucijos, su nepaprastu reguliarumu taiko dedukcijos metodą. Teismo sprendimas pradedamas nuo abstraktaus ir bendro principo (taisyklės), kuris teismo vėliau yra pakomentuojamas arba yra išreiškiamas kitais žodžiais, siekiant pritaikyti šį principą nagrinėjamam t. y. konkrečiam atvejui. Būtent iš šio principo teismas ir kildina savo sprendimą remiantis griežtu dedukcijos procesu. Toliau teismo sprendime trumpai išdėstomos faktinės administracinės bylos aplinkybės (nors ir labai rafinuota forma) ir galiausiai pateikiama išvada[181]. Nors Prancūzijos administracinio teismo sprendime nedetalizuojama kaip buvo pasiektas sprendimas konkrečioje administracinėje byloje, tačiau būtina pažymėti, kad Prancūzijoje atsakymą, kodėl administracinis teismas priėmė vienokį ar kitokį sprendimą, galima rasti pirmininkaujančio teisėjo pranešime[182] (*rapport*), taip pat *Avocat – General* nuomonėje. Todėl kai kurių teisės doktrinos atstovų teigimu, paprasto silogizmo metodo taikymas Prancūzijoje gali būti pateisinamas[183]. Vokietijoje, kurioje, kaip minėta, administraciniai teismai nors ir cituoja ankstesnius sprendimus, bet juose dažniausiai nėra detalios faktinių administracinės bylos aplinkybių išdėstymo tradicijos, o sprendžiant, kaip yra teisinga aiškinti teisės normą ar koks yra teisės normos tikslas, daugiausia dėmesio skiriama įvairių doktrininių argumentų analizei aktualiu teisės klausimu.

Apskritai teismų sprendimų argumentavimo kokybė priklauso nuo daugelio veiksnių: teisės tradicijos, aukščiausiųjų teismų, kaip pagrindinių precedentų kūrėjų, darbo krūvio, teisės doktrinos ir kitų veiksnių.[184] Nors Lietuva priskiriama prie romanų – germanų teisinės sistemos, tačiau skirtingai nei Prancūzijoje ir Vokietijoje, Lietuvoje teisminio precedento svarba yra pripažįstama *de jure*, todėl teismai turėtų kreipti didesnį dėmesį faktinių aplinkybių ankstesnėje ir vėlesnėje administracinėje byloje tapatumo tyrimui bei svarstymui ar konkretus teisminis precedentas taikytinas vėlesnėje administracinėje byloje ir ar yra pagrindo nuo jo nukrypti. Teismams argumentuojant savo precedentuose suformuluotas teisės taikymo ir aiškinimo taisykles ar naują teisėkūrą *ad hoc,* formuojama vienoda teismų praktika, beje neretai lemianti ir įstatymų leidybą[185]. Savo ruožtu precedentinės teisės koncepcija, paremta tik argumentuotais teismo sprendimais, natūraliai atmeta visus teismų sprendimus, kurie nėra argumentuoti. Neargumentuotas teismo sprendimas negali tapti precedentu[186]. Nors išsami argumentacija leidžia vienodinti administracinių teismų praktiką, užtikrinti, kad visi administraciniai teismai teisingai ir vienodai suprastų ir aiškintų teisės normas bei teisingai ir vienodai taikytų įstatymus, tačiau reikia pripažinti, kad milžiniškas administracinių bylų Vyriausiajame administraciniame teisme srautas yra rimta kliūtis surašyti tikrai argumentuotus precedentinę reikšmę turinčius aktus. Pernelyg didelis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, kaip

[181] Goutal J. L. *Characteristics of Judicial Style in France, Britain ant the U.S.A.* The American Journal of Comparative Law, 1976, p. 45. http://www.jstor.org/stable/839167, [2010-06-20].
[182] Ambrasienė D., Cirtautienė S. *Teismų praktikos reikšmė Lietuvoje: stare decisis v. jurisprudence constante* // Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: [straipsnių rinkinys/atsakingasis redaktorius Vytautas Mizaras]. - Vilnius: Justitia, 2008, p. 19.
[183] Mikelėnienė D., Mikelėnas V. *Teismo procesas: teises aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 82.
[184] Mikelėnas V. *The guarantee of the Uniform Interpretation of Law and the Principle of Equality Before Law: Requirements of Legal Certainty* // Teisė, 2002, T. 44. p. 81.
[185] M. A. Glendon, M. W. Gordon ir Ch. Osakwe pastebi, kad romanų – germanų teisinei sistemai priklausančiose šalyse nemažai teisės šakų yra sukurta teismų sprendimų dėka. Žr. Glendon A. M., Gordon W. M., Osakwe Ch. *Vakarų teisės tradicijos.* Vilnius: Pradai, 1993. p. 131-132.
[186] Mikelėnienė D., Mikelėnas V. *Teismo procesas: teises aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 79.

pagrindinio teisminių precedentų kūrėjo, darbo krūvis neabejotinai mažina Vyriausiojo administracinio teismo priimtų aktų precedentinę vertę, kuri tiesiogiai priklauso nuo šių aktų argumentų kokybės[187]. Štai pavyzdžiui, 2009 metais Lietuvos vyriausiame administraciniame teisme buvo išnagrinėtos 8 723 visų rūšių bylos. 2009 metais vidutinis teisėjo darbo krūvis išaugo daugiau nei 33 procentais. O teisėjų skaičius Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme nuo pat 2005 m. išliko nepakitęs – 2009 metais teisme dirbo penkiolika teisėjų. Vienas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjas 2009 metais kaip teisėjų kolegijos pranešėjas (ar įstatyme numatytais atvejais – vienasmeniškai) vidutiniškai išnagrinėjo 600 administracinių bylų (2008 m. – 443 administracines bylas), o kaip teisėjų kolegijos narys dalyvavo nagrinėjant dar 1 154 administracines bylas (2008 m. – 873 administracines bylas)[188]. Kasmet daugėjant[189] administracinių bylų, galima prognozuoti, kad administracinių bylų srautas į Vyriausiąjį administracinį teismą ateityje nemažės. Tuo tarpu yra akivaizdus bylų skaičiaus ir teismo darbo kokybės ryšys – kuo labiau Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjai apkrauti darbu, tuo jų darbo kokybė objektyviai tampa menkesnė, dėl ko nukenčia ir teisminio precedento argumentavimo kokybė. Siekiant stabilizuoti sudėtingą padėti būtų galima galvoti apie teisėjų skaičių didinimą, tačiau abejotina ar Lietuva yra finansiškai tam pajėgi. Be to, didelis teisėjų skaičius galėtų lemti tai, kad Vyriausiojo administracinio teismo praktika taptų prieštaringa iš vidaus, tas pats teismas priimtų vienas kitam prieštaraujančius teisminius precedentus. Minėtai problemai spręsti buvo ir kitų pasiūlymų, pavyzdžiui, perduoti administracinių teisės pažeidimo bylų nagrinėjimą bendrosios kompetencijos teismams, taip pat buvo siūloma riboti administracinių bylų pateikimą į Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą numatant konkrečius ribojimus įstatyme ir (arba) įvedant leidimų sistemą t. y. suteikiant diskrecijos teisę pačiam Lietuvos vyriausiajam teismui spręsti ar byla verta būti nagrinėjama teisme ar ne[190]. Deja, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų darbo krūvio problema iki šiol nėra išspręsta[191].

---

[187] Mikelėnas V. *The guarantee of the uniform interpretation of law and the principle of equality before law: requirements of legal certainty* // Teisė 2002, 44, p. 81.

[188] Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo metinis pranešimas (2009 metai). http://www.lvat.lt, [2010-06-18]

[189] Pavyzdžiui, 2007 metais Lietuvos vyriausiajame teisme išnagrinėta, įskaitant praėjusių metų likutį, 4 690 administracinių bylų; 2008 metais – 5 723 administracinės bylos.

[190] Pl., žr., Bilak D. A. Jungtinių Tautų vystymo programa. Administracinė justicija Lietuvoje: vertinimas, 2003; Valančius V. *Few Remarks on Uniformity of Judicial Practice* // Sudebnaja Vlast. Naučno – metodičeskij žurnal. Association of Judges of Armenia. 2006, Nr. 11-12; Ambrasaitė G. *Apeliacija administraciniame procese: teisės kreiptis į Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą ribojimo galimybės* // Jurisprudencija: mokslo darbai. - Vilnius, 2006. T. 6(84).

[191] Svarbu pažymėti, kad šioje srityje vis dėlto įvyko tam tikri pokyčiai ir tikėtina, kad LVAT susidariusi sudėtinga padėtis stabilizuosis. Lietuvos Respublikos Seime buvo įregistruoti Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 15, 16, 18, 20, 46, 137 straipsnių pakeitimo, 128, 144 straipsnių ir aštuonioliktojo skirsnio pripažinimo netekusiais galios įstatymo, Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 30^{2}, 226, 232, 232^{1}, 239, 239^{3}, 241, 241^{1}, 246^{1}, 246^{2}, 246^{7}, 249, 259, 260, 261, 262, 313 straipsnių, dvidešimt trečiojo skirsnio pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 260^{1}, 260^{2} straipsniais, dvidešimt trečiuoju[1] ir dvidešimt trečiuoju[2] skirsniais įstatymo, Lietuvos Respublikos saugaus eismo automobilių keliais įstatymo 20 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 12, 15, 23 ir 31 straipsnių pakeitimo įstatymo projektai, kurių vienas pagrindinių tikslų yra skundų dėl nutarimų administracinių teisės pažeidimų bylose nagrinėjimo perdavimas bendrosios kompetencijos teismams. 2010 m. lapkričio 9 d. rytinio Seimo posėdžio metu vyko svarstymai dėl įstatymų projektų ir šiems projektams buvo pritarta. Taigi artimiausiu metu turėtų būti priimti įstatymai, pagal kuriuos skundų dėl nutarimų administracinių teisės pažeidimų bylose nagrinėjimas vyks bendrosios kompetencijos teismuose, o tai kartu reikštų apygardų administracinių teismų ir Vyriausiojo administracinio teismo darbo krūvio sumažinimą, nes iki šiol administracinių teisės pažeidimų bylos sudarė nemažą dalį visų administraciniuose teismuose nagrinėjamų bylų. Pavyzdžiui, 2009 metais LVAT buvo gautos 8448 bylos, tarp jų 5989 – administracinių teisės pažeidimų bylos (http://www.lvat.lt/media/27572/lvat_metinis_pranesimas_2009.pdf, [2010-10-27]). Tikėtina, kad susidariusios sudėtingos padėties Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme stabilizavimas sudarys geresnes sąlygas Vyriausiajam

3.2. *Ratio decidendi*, kaip privalomos teisės taikymo ir aiškinimo taisyklės, identifikavimas

Minėta, kad Lietuvos administracinių teismų praktikoje nepakankamai išsamiai aptariamos nagrinėjamos administracinės bylos ir precedento, kuriuo remiamasi, faktinės aplinkybės, be to, administracinių teismų praktikoje nepakankamai dėmesio skiriama nustatyti *ratio decidendi*, t. y. tą teisminio precedento struktūrinį elementą, kurio privalu laikytis sprendžiant analogiškas ar iš esmės panašias administracines bylas ateityje. Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pasisakius dėl teismus saistančios horizontalios ir vertikalios teismų precedentų galios bei įtvirtinus šį principą statutinėje teisėje, teisminis precedentas tapo privalomu teisės šaltiniu[192] nagrinėjant administracines bylas, todėl būtina dabar turėti omenyje, kad administracinėje byloje, nustačius, jog ankstesnio teisminio precedento ir vėlesnės administracinės bylos, kurioje sprendžiamas tas pats ginčas dėl teisės, faktinės aplinkybės yra analogiškos ar iš esmės panašios, toks administracinio teismo sprendimas turi būti ne tik priemone, suteikiančia galimybę remtis tuo sprendimu vėlesnėje administracinėje byloje, bet jame suformuluota teisės taikymo ir aiškinimo taisykle, privalomai taikoma vėlesnėje administracinėje byloje. Be to, sprendžiant, ar remtis vienu ar kitu teisminiu precedentu, t. y. ar konkretus teisminis precedentas yra privalomas, neužtenka nustatyti kad faktinės administracinės bylos aplinkybės ankstesnėje ir nagrinėjamoje administracinėje byloje yra tos pačios, reikia aiškiai identifikuoti tą teisės taikymo ir aiškinimo taisyklę, kuri buvo esminis pagrindas priimti teismo sprendimą toje byloje ir kuri bus privaloma ir taikytina *per se* vėlesnėje analogiškoje administracinėje byloje. Todėl gali būti, kad netgi konstatavus faktinių bylos aplinkybių panašumą, ne visos teisės taikymo ir aiškinimo taisyklės bus privalomos, o tik tos, kurios buvo reikšmingos priimant teismo sprendimą toje konkrečioje byloje, nes *ratio decidendi* negali remtis hipotetiniais faktais, todėl tokie teismo pasisakymai įvairiais teisės taikymo ir aiškinimo klausimais gali turėti tik *obitur dictum* reikšmę[193]. Tačiau nesant aiškių *ratio decidendi* identifikavimo taisyklių, iškyla nelengvas uždavinys administracinių bylų gausoje atrinkti precedentinę reikšmę turintį ankstesnį sprendimą ir šiame sprendime identifikuoti jo privalomumo sprendžiant analogiškas administracines bylas, laikymosi elementą *ratio decidendi,* t. y. tą ankstesnio teismo sprendimo teisės taikymo ir aiškinimo taisyklę, kurios būtina laikytis vėlesnėse analogiškose administracinėse bylose.

Ratio decidendi nėra tapatus teisminiam precedentui[194], t. y. teisminio precedento galiojimas nėra absoliutus jo apimties prasme, t. y. ne visas administracinio teismo sprendimas, kuriuo remiasi kitas teismas, turi griežtai privalomąjį pobūdį[195], ne visos administracinio teismo sprendimo sudėtinės dalys turi vienodą įtaką teisminio precedento formavimui ir tolimesniam jo taikymui. Kalbant apie administracinio teismo sprendimo sudėtį apskritai, sprendimo svarbą bei autoritetą nulemia sprendimo motyvuojamoji

---

administraciniam teismui, kaip pagrindiniam precedento kūrėjui, surašyti tikrai argumentuotas precedentinę reikšmę turinčius aktus.

[192] Gedeikis M. *Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje* // Juristas. 2009, Nr. 4. p. 38.

[193] Ambrasienė D, Cirtautienė S. *Teismų praktikos reikšmė Lietuvoje: stare decisis v. jurisprudence constante* // Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: [straipsnių rinkinys/atsakingasis redaktorius Vytautas Mizaras]. - Vilnius: Justitia, 2008, p. 24.

[194] Ten pat. p. 15.

[195] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų-germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 20.

dalis, t. y. tie teisėjo teiginiai, kuriais jis grindžia savo išvadą. Spręsdamas konkrečią administracinę bylą, teisėjas pasisako dėl dviejų pagrindinių dalykų – dėl taikomos ar taikytinos teisės (teisės normos) bei dėl faktų, t. y. konkrečių administracinės bylos aplinkybių. Teisminio precedento privalomumo prasme svarbiausi yra teisės klausimai, t. y. tie teisėjo teiginiai, kurie formuoja tam tikrą elgesio taisyklę ir tik ši suformuluota konkreti taisyklė privaloma spręsiant analogiškas bylas[196]. Todėl, kaip jau minėta, sprendžiant, ar konkretus teisminis precedentas yra privalomas, neužtenka nustatyti, kad faktinės administracinės bylos aplinkybės ankstesnėje ir nagrinėjamoje administracinėje byloje yra analogiškos ar iš esmės panašios, reikia aiškiai identifikuoti tą teisės aiškinimo ir taikymo taisyklę, nulėmusį administracinio teismo sprendimą administracinėje byloje. Būtent ši teisės aiškinimo ir taikymo taisyklė, kuri buvo priimta remiantis esminėmis faktinėmis aplinkybėmis ir lėmė teismo sprendimą ir yra tas teisminio precedento struktūrinis elementas, kurio privalu laikytis spręsiant analogišką ar iš esmės panašią administracinę bylą, t. y. teismo sprendimo *ratio decidendi.*

Taigi teisės doktrina ir praktika išskiria dvi teisminio precedento sudedamąsias dalis: *ratio decidendi* (angl. *the reason for the decision*) ir *obiter dictum*. Kiekviena jų skiriasi savo privalomumo laipsniu, išraiškos forma, turiniu. Jau vien lingvistiškai nagrinėjant šių dviejų teisminio precedento struktūrinių dalių pavadinimus matosi akivaizdus jų skirtumas. *Ratio* – išvertus iš lotynų kalbos reiškia protą, galvojimą, svarstymą, todėl vien tik šis žodis pats savaime suteikia šiam teisminio precedento elementui autoritetą ir reiškmę[197]. *Ratio decidendi* yra teismo sprendimo šerdis - svarbiausias elementas, pagrindas, kuriuo remiantis yra priimamas sprendimas, t. y. ši precedento sudedamoji dalis tiesiogiai ar netiesiogiai teisėjo yra traktuojama kaip būtinas žingsnis sprendimo priėmimui, susijusį su teisėjo samprotavimo seka[198]. Kitais žodžiais tariant, *ratio decidendi* yra administracinio teismo sprendime įtvirtinta taisyklė, kurią suformuoja teisėjas spręsdamas administracinę bylą, ir kuri turi privalomą galią vėlesnėje administracinėje byloje tada, jeigu ankstesnės ir vėlesnės administracinės bylos faktinės aplinkybės sutampa. Kalbant apie *ratio decidendi*, teisės doktrinoje visų pirma akcentuojamas šio elemento norminis pobūdis[199]. Atkreiptinas dėmesys, kad ši teismo sprendime įtvirtinta taisyklė yra neatskiriamai susijusi su pagrindiniais administracinės bylos faktais, kurie ir lemia taisyklės suformulavimą (*reason for deciding*). Todėl patikslinant *ratio decidendi* laikytini pagrindiniai bylos faktai (*material facts*) ir teismo suformuluota teisės taisyklė[200]. Remiantis pagrindiniais administracinės bylos faktais ne tik formuluojama konkreti taisyklė, kuri tampa privaloma kitiems administraciniams teismams, tačiau šių administracinės bylos faktų pagalba sprendžiama dėl teisminio precedento taikymo arba netaikymo konkrečioje administracinėje byloje. Pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2009 m. liepos 31 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. AS[502]-363/2009 pažymėjo, kad „<...>*teismams sprendžiant administracines bylas precedento*

[196] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje* // Teisė, 2002, T. 42, p. 156.
[197] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų-germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 20.
[198] Cross R., Hariss, J. W. *Precedent in English Law*. Oxford: Clarendon press, 1991, p. 72.
[199] Stychin F. C., Mulcahy *Legal Method and systems: Text and Materials*. London: Sweet & Maxwell, 2003, p. 291; Williams G. *Learning the Law*. London: Sweet & Maxwell, 2006, p. 20, 21.
[200] Williams G. *Learning the Law*. London: Sweet & Maxwell, 2006, p. 93.

galią turi tik tokie ankstesni teismų sprendimai, kurie buvo sukurti analogiškose bylose, kai faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios į tos bylos, kurioje buvo sukurtas precedentas, aplinkybes“. Teisminiu precedentu privalu vadovautis tik tokioje administracinėje byloje, kuri iš esmės panaši į ankstesnę, t. y. į tą, kurioje išaiškinta ta pati teisės norma, taikoma panašiomis faktinėmis aplinkybėmis. Jeigu administracinis teismas nustato, kad *ratio decidendi* turinį sudarančios faktinės bylos aplinkybės iš esmės yra panašios su nagrinėjamos administracinės bylos faktinėmis aplinkybėmis, jis privalo vadovautis *ratio decidendi* suformuota teisės aiškinimo ir taikymo taisykle. Taigi turi būti kruopščiai analizuojama *ratio decidendi* ir tik tada sprendžiama ar galima remtis konkrečiu teisminiu precedentu. Administracinės bylos faktai, jų panašumo – identiškumo santykis taip pat dažnai vaidina svarbų vaidmenį teisminio precedento taikymo išvengimui remiantis tuo, kad jis nevisiškai atitinka faktines nagrinėjamos administracinės bylos aplinkybes. Šiuo atveju turi būti konstatuota bei motyvuotai nurodyta, kad administracinės bylos, kuri buvo išspręsta anksčiau ir kurios pagrindu atsirado teisminis precedentas, aplinkybės skiriasi nuo nagrinėjamos administracinės bylos aplinkybių. Kitoje, 2009 m. lapkričio 23 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. A^{662}-906/2009, Vyriausiasis administracinis teismas pakartoja aukščiau minėtą nuostatą papildomai akcentuodamas faktinių aplinkybių ir teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės santykį: *„<...>nagrinėdamas bylas teismas teisės normas aiškina ir taiko ne a priori (iš lot. – iš anksto; nepatikrinus), o konkrečioje byloje, atsižvelgdamas į konkrečios bylos faktines aplinkybes ir šias siedamas su taikytina teisės norma. Dėl to kiekvienas teismo pateiktas teisės aiškinimas gali ir turi būti suprantamas ir aiškinamas tik konkrečios bylos kontekste“.* Teisingai išaiškinti teisės normos neįmanoma *a priori*, nesiejant su konkrečios administracinės bylos faktais. Elgesio taisyklė gali būti gali būti taikoma tik esant teisės normos hipotezėje „užprogramuotai“ faktinei situacijai. Tai reiškia, kad norint nustatyti tikrąją teisės normos prasmę ir daryti išvadą, ar ši norma pritaikyta teisingai, reikia išsiaiškinti ne tik tai, kas yra „užprogramuota“ teisės normos hipotezėje, bet ir kokiems konkretiems administracinės bylos faktams tą normą taikė žemesnės grandies administraciniai teismai[201]. Taigi teisminio precedento struktūrinis elementas *ratio decidendi* susideda iš teisės taisyklės ir esminių administracinės bylos faktų, determinuojančių konkrečią taisyklę[202].

Kitas teisminio precedento struktūrinis elementas yra *obiter dictum.* Obiter, išvertus iš lotynų kalbos, reiškia praeinantį, tarp kitko, todėl šis teisminio precedento elementas išreiškia ankstesnio sprendimo teiginiu, išreiškimus, nebūtini bylos išsprendimui. Kaip pažymi V. Vasiliauskas, *obiter dictum,* tai papildomos formuluotės, papildomi teiginiai apie teisę, kurie nepatenka į *ratio decidendi* apimtį. *Obiter dictum* neturi privalomojo pobūdžio kitiems administraciniams teismams sprendžiant analogiškas administracines bylas. Nors *obiter dictum* yra papildoma sprendimo argumentacija, neturinti privalomojo pobūdžio, tačiau dažnai naudojama kaip autoritetinga nuomonė. Lyginant su *ratio decidendi,* tai santykinai antraeilis, pagalbinis precedento elementas, padedantis atrasti bei patvirtinti *ratio decidendi*. Kadangi dažnai *ratio decidendi* nėra aiškiai išreikštas teismo sprendime, jo identifikavimui labai svarbu nagrinėti

[201] Mikelenas V. *Quo vadis? Arba eksperimentuojama toliau* // Justitia. – Vilnius, 1999, Nr. 4. p. 24.
[202] Stychin F. C., Mulcahy *Legal Method: Text and Materials*. London: Sweet & Maxwell, 2003, p. 300.

papildomas teismo formuluotes, samprotavimus (*obiter dictum*) apie su nagrinėjamu administracinės bylos dalyku susijusius teisės klausimus. Būtina pastebėti, jog *obiter dictum* teismo sprendime atlieka ne tik svarbų argumentavimo vaidmenį, bet ir teisės aiškinimo funkciją. Šiuo teisminio precedento struktūriniu elementu teismas aptaria hipotetines situacijas, kuriuos susiklostytų įvairiai dėliojant atitinkamus faktus bei susieja tai su taikomos/kuriamos teisės normos prasme[203]. Teismas, priimdamas precedentinę reikšmę turintį sprendimą, turi diskreciją plėsti *obiter dictum* apimtį. Jeigu teismas mano, kad tam tikri jo teiginiai nėra pakankamai svarbūs, kad patektų į *ratio decidendi* turinį, tačiau yra svarbūs perteikiant bendrą *ratio decidendi* taikymo kontekstą bei labai reikšmingi šio elemento išskyrimui taikant precedentą, jis tokius teiginius gali priskirti *obiter dictum*[204].

Verta paminėti, jog, pavyzdžiui, Anglijos precedentinėje teisėje išskiriamos kelios *obitur dictum* rūšys priklausomai nuo jame išdėstytų samprotavimų sąsajų su priimtų sprendimu. Pirmajam *obiter dictum* priklausytų teiginiai, išdėstyti teismo sprendime, kurie neturi tiesioginio ryšio su byla – byloje sprendžiamas vienas klausimas, o teismas pasisako ir kitu klausimu, kuris bendrąją prasme gal ir susijęs su byla, bet konkrečiai neturi jokio ryšio su byloje nustatytais faktais ir aplinkybėmis. Antrajam *obitur dictum* tipui priklausytų tie teismo teiginiai, kurie, nors ir remiasi nustatytomis bylos aplinkybėmis, neturi įtakos sprendimui. Trečiajam *obitur dictum* gali būti teiginiai, kurie sudaro teisėjo atskirą nuomonę byloje. Tokia nuomonė konkrečios bylos sprendimui įtakos nedaro[205].

Taigi teisminio precedento struktūrinis elementas *obiter dictum* neturi privalomojo pobūdžio, teisėjai, spręsdami analogiškas administracines bylas, neprivalo atsižvelgti į ankstesnėje administracinėje byloje suformuluotą *obiter dictum*. Jame išdėstyti administracinio teismo svarstymai gali būti panaudojami kitam administraciniam teismui atskleidžiant *ratio decidendi* taisyklę arba formuojant kito administracinio teismo *obiter dictum*. Tačiau vertinant *obiter dictum* visos administracinių teismų praktikos kontekste, turint omenyje administracinių teismų sprendimų argumentų nuolatinį „importavimą“ į naujai priimamus sprendimus, pasakytina, kad *obiter dictum* elementas vienoje administracinėje byloje gali būti *ratio decidendi* elementu kitoje[206]. Todėl yra tikimybė, jog tai, kas ankstesnėje administracinėje byloje buvo priskirta prie *obiter dictum,* vėlesnėje administracinėje byloje bus laikoma *ratio decidendi*. Tokia situacija atskleidžia vieną iš sudėtingiausių teisminio precedento taikymo klausimų – *ratio decidendi* ir *obiter dictum* takoskyrą. Ši takoskyra yra nepaprastai svarbi visų pirma praktiniu aspektu. Jau minėta, kad teisminį precedentą taikančiam administraciniam teismui, yra privalomas tik *ratio decidendi* suformuluotos taisyklės taikymas. Tokiu būdu neteisingai nustačius, kurie teiginiai yra *ratio decidendi,* administracinėje byloje būtų neteisingai pritaikyta teisės taisyklė ir galimai neteisingai išspręsta administracinė byla. Darant analogiją su statutinės teisės taikymu, būtų galima tai palyginti, pavyzdžiui, su netinkamo įstatymo straipsnio pritaikymu bylos teisiniam santykiui. Todėl svarbu atskirti šiuos du teisminio precedento

[203] Williams G. *Learning the Law.* London: Sweet & Maxwell, 2006, p. 103 – 104.
[204] Stychin F. C., Mulcahy *Legal Method: Text and Materials*. London: Sweet & Maxwell, 2003, p. 301.
[205] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje* // Teisė, 2002, T. 42, p. 158.
[206] Williams G.. *Learning the Law.* London: Sweet & Maxwell, 2006, p. 93.

struktūrinius elementus, t. y. identifikuoti sprendime *ratio decidenti*, kurią privaloma taikyti sprendžiant analogišką ar iš esmės panašią administracinę bylą.

Bandant nustatyti, kas iš tiesų yra *ratio decidendi*, reikia skaityti ir nagrinėti visą sprendimą, neužtenka tik pasikliauti pateikta administracinės bylos santrauka, kadangi ji dažnai gali neatspindėti tikrosios esmės[207]. Štai administracinėje byloje Nr. P(261) – 136/2009, teisėjų kolegija pažymėjo, kad *„„<...> reikšminga nustatyti visumą argumentų, patvirtinančių, kad sprendžiant ginčą buvo nesivadovauta teismų praktika, suformuota nagrinėjant panašias ar analogiškas bylas.<...> negalima vadovautis atskiromis ištraukomis iš nurodytų Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutarčių. Būtina jas vertinti siejant su konkrečiomis faktinėmis aplinkybėmis nagrinėjamomis šioje byloje ir teisės aiškinimu konkrečiai situacijai.“* Turi būti analizuojamas keletas sprendimų, paremtų tuo pačiu precedentu, ir tik iš sisteminės analizės rezultatų bandyti nustatyti, kurie teismo sprendimo teiginiai yra *ratio decidendi*, o kurie sudaro *obiter dictum*.

Praktikoje yra gana sunku išskirti sprendimo *ratio decidendi* t. y. realybėje nėra akivaizdu, kurie teiginiai ir motyvai sudaro *ratio decidendi*, o kurie priskirtini prie *obiter dictum*. Teismo sprendimo *ratio decidendi* identifikavimas, pavyzdžiui, anglosaksų teisinės sistemos šalyse yra laikoma sudėtingu procesu, grindžiamu teisės doktrinoje ir teismų praktikoje išplėtota gana sudėtinga ir kompleksiškai taikoma *ratio decidendi* identifikavimo metodologija[208]. Anglijos teisminio precedento doktrinoje išskiriamos šios pagrindines *ratio decidendi* identifikavimo taisyklės:

1. *Ratio decidendi* negalima rasti konkrečiuose bylos teiginiuose, t. y. teisėjo vartuotuose konkrečiuose bylos teiginiuose, jį galima išvesti iš šių formuluočių;
2. *Ratio decidendi* nebūtinai sutampa su teisėjo suformuluotu bylos sprendimu. Tačiau toks sutapimas įmanomas, kai sprendžiamas nesureguliuotas klausimas arba byla išsprendžiama iš naujo;
3. *Ratio decidendi* turi būti ieškomas ir nustatomas atsižvelgiant į bylų seką, t. y. paskesnius teisminius precedentus, priimtus pirminio precedento pagrindu. Turimas omenyje faktas, kad į atskirus precedentus reikia žiūrėti kaip į sistemą ir kad negalima ieškoti *ratio decidendi* tik viename teismo sprendime, kadangi gali pasirodyti, kad aplinkybės, teiginiai, svarbūs vienai bylai, yra visiškai nereikšmingi kitai, tuo tarpu kiti teiginiai yra reikšmingi visai analogiškų bylų sekai – būtent pastarieji ir yra *ratio decidendi*;
4. Labai svarbu išgryninti tas faktines aplinkybes, kurias teisėjas laiko svarbiomis ir kuriomis remiasi sprendimas, o kitas, nesvarbias, atmesti. Tik svarbios faktinės aplinkybės gali padėti geriau suprasti sprendimo esmę, o kartu ir suformuluotą taisyklę – *ratio decidendi*;
5. *Ratio decidendi* galima nustatyti ir netiesiogiai, t. y. nagrinėjant ne tik teismo sprendimą, bet taip pat įvertinant advokatų kalbas, peržiūrint skirtingas teismų ataskaitas. Visa tai padeda prieiti prie sprendimo esmės, surasti tą sprendimo šerdį ir principą, kuriuo remdamasis samprotavo teisėjas;

[207] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje*: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004. p. 21-22.
[208] Ambrasienė D., Cirtautienė S. *Teismų praktikos reikšmė Lietuvoje: stare decisis v. jurisprudence constante* // Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: [straipsnių rinkinys/atsakingasis redaktorius Vytautas Mizaras]. - Vilnius: Justitia, 2008, p. 16.

6. *Ratio decidendi* negali būti hipotetiniais faktais, t. y. tokiais, kurių tikrumo (buvimo ar nebuvimo) teismas nenustatė, besiremiantis teiginys, toks teiginys gali būti tik *obiter dictum*[209].

Kaip matome, Anglijos teisminio precedento doktrinoje yra išskiriami konkretūs požymiai arba būdai, kurie leidžia atrasti *ratio decidendi* ir tokiu būdu išskirti šį bylos išsprendimo principą iš kitų, neturinčių reikšmės ateičiai (t. y. spręsiant analogišką bylą) teiginių[210]. Tuo tarpu Lietuva, kaip romanų – germanų teisinei sistemai priklausanti šalis, neturi tokių gilių tradicijų analizuoti konkrečios administracinės bylos *ratio decidendi*. Priešingai nei anglosaksų teisinei sistemai priklausančiose šalyse, Lietuvos administracinių teismų sprendimų motyvacijoje nepakankamai dėmesio skiriama teismo sprendimo *ratio decidendi* nustatyti ir svarstyti, ar konkretus teismo precedentas taikytinas vėlesnėje administracinėje byloje ir ar yra pagrindo nuo jo nukrypti. Tačiau laikantis teisminio precedento privalomumo doktrinos ir įtvirtinus šį principą statutinėje teisėje, jis gali būti realiai įgyvendintas tik suformulavus aiškias *ratio decidendi* nustatymo ir *obiter dictum* atskyrimo taisykles. Turi būti naudojami tam tikri būdai, požymiai, kurie padėtų atskirti *ratio decidendi* nuo *obiter dictum*. Tačiau neabejotina, kad *ratio decidendi* ir *obiter dictum* yra glaudžiai tarpusavyje susiję teisminio precedento struktūriniai elementai, kurie papildo vienas kitą.

3.3. Kiti veiksniai, turintys įtakos teisminio precedento taikymui (*Teisminių precedentų viešumas/prieinamumas ir aiškumas; Skirtingų teismų sistemų praktikos išsiskyrimas*)

Teisminių precedentų viešumas/prieinamumas ir aiškumas

Konstitucinio Teismo išaiškinimai[211], kuriais detalizuojama teisminių precedentų reikšmė žemesniųjų ir aukštesniųjų teismų santykio kontekste, t. y., kad 1) žemesnės instancijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose; 2) precedentai atitinkamų kategorijų bylose susaisto ne tik žemesnės instancijos teismus, bet ir tuos precedentus sukūrusius aukštesnės instancijos teismus, perša mintį, kad precedentai gali atsirasti (jais grindžiama nuosekli praktika formuotis) visų lygių (grandžių) teismuose, tačiau aukštesnių teismų sukurti precedentai nurungia žemesniųjų sukurtuosius[212]. Kitaip sakant, teisės taikymo ir aiškinimo taisyklė gali būti suformuluota ir žemesnės instancijos teismų (tiek bendrosios kompetencijos, tiek administracinių teismų) procesiniuose sprendimuose, tačiau aukštesnės instancijos teismų (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo), kaip pagrindinių teisminių precedentų kūrėjų, pritarimas šiai suformuluotai taisyklei ją daro visuotinai priimtina ir privaloma. Prof. dr. Egidijus Šileikis net pažymi, kad kol aukštesnės instancijos teismą nėra pasiekusios

[209] Vasiliauskas V. *Teisminio precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje* // Teisė, 2002, T. 42, p. 155 – 156.
[210] Ten pat. p. 157.
[211] Žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimą; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimą; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimą.
[212] Šileikis E. *Teismų precedentai ir aprobuota praktika darbo teisės šaltinių sistemoje: konstituciniai ir „tarpdisciplininiai" aspektai* // Darbo ir socialinės apsaugos teisė XXI amžiuje: iššūkiai ir perspektyvos. Tarptautinės mokslinės konferencijos, skirtos I. Nekrošiaus septyniasdešimtmečiui, medžiaga. Vilnius, 2007, p. 326.

bylos, jose iš esmės bus kuriami tik hipotetiški precedentai, kuriuos vėliau šis teismas galutinai sutvirtins, modifikuos arba atmes[213]. Siekiant, kad teisminė praktika būtų vieninga, būtina užtikrinti visų grandžių teismų precedentų viešo skelbimo sistemą. Neatsitiktinai Konstitucinis Teismas 2007 m. spalio 24 d. nutarime yra pažymėjęs, kad „*viena iš būtinų teismų praktikos vienodumo (nuoseklumo, neprieštaringumo), taigi ir jurisprudencijos tęstinumo, užtikrinimo sąlygų yra visų grandžių bendrosios kompetencijos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų precedentų prieinamumas, kurį lemia atitinkamų informacinių sistemų sukūrimas, organizacinių bei techninių galimybių teismams (teisėjams) susipažinti su analogiškose bylose anksčiau priimtais teismų sprendimais – precedentais analogiškose bylose užtikrinimas*“.

Aptariamuoju požiūriu labai svarbi ir Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 7 straipsnio 2 dalis, kuri numato, kad „*bylose priimti sprendimai skelbiami viešai“*. Atrodytų, kad įtvirtinus šią nuostatą, įstatymų leidėjas nereikalauja, kad viešai būtų publikuojami visi be išimties teismų priimti aktai, tarp jų ir precedentinę galią turintys aktai, nors atsižvelgiant į teismų praktikos prieinamumą ir nuspėjamumą, o kartu ir vienodos teismų praktikos svarbą, toks reikalavimas būtų logiškas ir racionalus. Taip pat Teismų įstatymo 39 straipsnis dėl teismų sprendimų oficialus skelbimo, o konkrečiai šio įstatymo 1 dalyje numatyta, kad „*Teismų baigiamieji aktai ir metinės Aukščiausiojo Teismo ir Vyriausiojo administracinio teismo praktikos apžvalgos skelbiami Nacionalinės teismų administracijos interneto tinklalapyje Teisėjų tarybos nustatyta tvarka, išskyrus įstatymuose nustatytus atvejus“*. Labai svarbia laikytina to paties straipsnio 5 dalies nuostata, pagal kurią prieiga prie internete skelbiamos informacijos yra vieša ir nemokama, o duomenų bazės turi būti aprūpintos elektroninėmis paieškos priemonėmis. Teisėjų taryba 2006 m. spalio 30 d. išvadoje „Dėl asmenų vardų ir pavardžių pakeitimo inicialais skelbiant teismo sprendimus internete“[214] pastebėjo, kad „kalbant apie teismų sprendimų viešą skelbimą, dažnai pamirštami du iš esmės skirtingi informacijos apie teismo sprendimus pateikimo visuomenei tikslai:

1. Informacija apie teismų procesinius sprendimus visuomenei turi būti pateikiama siekiant informuoti ją apie konkrečias bylas (rezonansines ar kitas viešąjį interesą turinčias bylas);
2. Informacija apie teismų procesinius sprendimus visuomenei turi būti pateikiama informuoti ją apie teismų praktiką, teisės aiškinimo taisykles ir precedentus“.

Vadovaujantis Teismų tarybos 2005 m. rugsėjo 9 d. ir 2008 m. rugsėjo 12 d. nutarimais, Lietuvos teismų procesiniai sprendimai skelbiami Nacionalinės teismų administracijos interneto tinklalapyje, Lietuvos teismų informacinėje sistemoje LITEKO. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo procesiniai sprendimai taip pat skelbiami šių teismų interneto tinklalapiuose. Kai yra techninės galimybės, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų teismų, apygardų administracinių teismų ir apylinkių teismų įsiteisėję procesiniai sprendimai gali būti taip pat skelbiami juos priėmusių teismų

[213] Šileikis E. *Penkiolika Konstitucijos metų ir Konstitucinio Teismo naujadarai* // Justitia. – Vilnius, 2007, Nr. 4(66), p. 13.
[214] Teisėjų tarybos 2006 m. spalio 30 d. išvada „Dėl asmenų vardų ir pavardžių pakeitimo inicialais skelbiant teismo sprendimus internete“ www.teismai.lt/savivalda/nutarimai/20061124-560.doc, [2010-07-29].

interneto tinklalapiuose[215]. Teisėjų taryba minėtoje išvadoje „Dėl asmenų vardų ir pavardžių pakeitimo inicialais skelbiant teismo sprendimus internete“ pažymėjo, kad „Teismų tarybos 2005 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 13 P-378 patvirtina Teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarimų ir nutarčių skelbimo internete tvarka nėra teismų uždarumo, o priešingai – teismų atvirumo plėtojimo priemonė. Ji sudaro prielaidas visuomenei lengvai ir patogiai pasiekti anksčiau niekur neskelbtus teismų sprendimus, juose formuluojamas teisės aiškinimo taisykles bei precedentus. Atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo formuojamą jurisprudenciją, pagal kurią teismo precedentais laikytini ir apylinkių teismų sprendimai, aptariama tvarka galėtų būti koreguojama dar labiau išplečiant skelbtinų teismų sprendimų ratą iki apylinkės teismų sprendimų. Taigi minėta Tvarka išplečia ir sudaro prielaidas dar labiau išplėsti teismų ir procesinių sprendimų, kuriuos būtina skelbti internete, ratą <…>“. Tačiau reikia pripažinti, kad tokia Teismų tarybos pozicija yra deklaratyvi, nes kol kas nemokamoje LITEKO sistemoje vartotojas neturi galimybės susipažinti su visais Lietuvos teismų priimtais aktais, todėl teisminio precedento viešumo klausimas iki šiol nėra tinkamai išspręstas. Teismų sprendimų (ir ne tik teismų) bazė yra prieinama interneto portale „INFOLEX.PRAKTIKA“, tačiau ir ši nėra išsami (joje nėra apylinkės teismų sprendimų), be to, nelaikytina laisvai prieinama, nes už šios duomenų bazės naudojimą reikia mokėti visai nemažą metinį mokestį. Be to, net ir sumokėjus mokestį bei gavus asmeninį prisijungimo vardą ir slaptažodį, prisijungimų galimybė iš skirtingų darbo vietų yra ribojama laike. Dėl to yra pažeidžiama Teismų įstatymo 39 straipsnio 5 dalies nuostata, jog „prieiga prie šio straipsnio nustatyta tvarka internete skelbiamos informacijos yra vieša ir nemokama“.

Aptariamuoju požiūriu aktuali gali pasirodyti ir Ministrų Komiteto Rekomendacijos Nr. R(95)11 valstybėms narėms nuostata, kad „pilna informacija apie visų teismų jurisprudenciją yra esminė teisingo (bešališko) įstatymų taikymo prielaida“[216]. Aktuali gali pasirodyti ir Konsultacinės Europos teisėjų tarybos nuomonės Nr. 7 (2005) 61 punkto nuostata, kad „Svarbų teisės prieinamumo aspektą, numatytą teismų sprendimuose, nusako jų prieinamumas visuomenei“. Siekiant šio tikslo rekomenduojama, kad „bent jau visų aukščiausiųjų teismų ir kitų teismų svarbūs sprendimai būtų nemokamai prieinami visuomenei interneto svetainėse“[217].

Kaip matome, nors yra teisinės prielaidos skelbti visus teismų priimamus aktus, jų įgyvendinimas kol kas nėra tobulas.

Minėta, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, kaip galutinė instancija, yra ir bus pagrindinis teisminių precedentų kūrėjas administracinėse bylose, todėl šio teismo priimti aktai, kuriuose suformuluotos teisės taikymo ir aiškinimo taisyklės, yra verti ypatingo dėmesio. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad nors Teismų įstatymo 31 straipsnio 2 dalies 1 punktas, 33 straipsnio 2 dalis bei Administracinių bylų teisenos įstatymo 13 straipsnio 2 dalis nustato, kad „*į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo*

[215] Teismų tarybos 2005 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 13P-378 „Dėl Teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarimų ir nutarčių skelbimo internete tvarkos patvirtinimo“ ir Teismų tarybos 2008 m. rugsėjo 12 d. nutarimas Nr. 13P-151-(7.1.2) „Dėl Teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarimų ir nutarčių skelbimo internete tvarkos pakeitimo“.
[216] Recommendation No. R. (95)11 of the Committee of Ministers to Member States concerning the Selection, Processing, Presentation and Archiving of Court Decisions in Legal Information Retrieval Systems, adopted on 11 September, 1995.
[217] Opinion No 7(2005) of the Consultative Council of the European Judges on „Justice and society” www.coe.int, [2010-07-29].

biuletenyje paskelbtuose sprendimuose, nutarimuose ir nutartyse esančius įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus atsižvelgia teismai, valstybės ir kitos institucijos, taip pat kiti asmenys, taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus“, tačiau ši nuostata jokiu būdu negali būti suprantama taip, kad Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje „Administracinių teismų praktika“ paskelbti Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo priimti aktai turi didesnę svarbą nei viešai nepublikuoti aktai ir, kad tik šiame biuletenyje paskelbti Vyriausiojo administracinio teismo priimti aktai, kuriuose suformuluotos teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės, turi precedentinės galią, tuo tarpu biuletenyje „Administracinių teismų praktika“ nepaskelbti šio teismo sprendimai, nutarimai ir nutartys precedentinės galios neturi, todėl administracijos teismai, valstybės ir kitos institucijos tokiais Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje nepaskelbtais aktais gali remtis savo nuožiūra. Nėra teisinio pagrindo skirstyti Vyriausiojo administracinio teismo priimtus aktus į „svarbius, į kuriuos atsižvelgti yra būtina“ ir „ne tokius svarbius, į kuriuos atsižvelgti nebūtina“. Teisinė aukštesnės instancijos teismų sprendimų galia negali priklausyti nuo šių sprendimų paskelbimo ar nepaskelbimo biuletenyje fakto. Precedentinis saistymas iš esmės negali priklausyti nuo publikavimo (redakcinės atrankos). Antraip visų asmenų lygybė prieš visus teismus tektų kurioziškai suprasti kaip asmenų lygybę tik prieš teismo leidinio atrinktus (publikuotus, dėl to saistančius) sprendimus[218]. Praktinė šių biuletenių svarba yra tame, kad jais norima atkreipti žemesnės instancijos teismų, valstybės ir kitų institucijų, taip pat kitų asmenų dėmesį į tai, kokios pozicijos tam tikru teisės klausimu aukštesnės instancijos teismas dabar laikosi[219], t. y. kokia aukštesnės instancijos teismo pozicija šiuo metu yra aktuali, dominuojanti. Suprantama, kad organizaciniu ir finansiniu požiūriu neracionalu spausdinti besąlygiškai visus Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo verdiktus, kuriuose suformuluotos teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės. Tačiau pati mintis, kad administracinius teismus, valstybės ir kitas institucijas (taigi ir į juos besikreipiančius asmenis) saisto tik į tam tikrą leidinį įtraukti aktai, neatitinka asmenų lygiateisiškumo supratimo. Principiniu požiūriu kiekvienas asmuo gali grįsti savo reikalavimus teisme ir jo padėčiai adekvačia byla, nepriklausomai nuo to, ar ji išspausdinta kuriame nors leidinyje[220]. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimų precedentinė galia nediferencijuojama priklausomai nuo jų publikavimo, paskelbimo biuletenyje, internete ar pan.[221] Pabrėžtina, kad Konstitucinis Teismas, 2006 m. kovo 28 d. nutarime aiškindamas jurisprudencijos tęstinumo principą, nesieja pareigos atsižvelgti į aukštesnės instancijos teismo priimtus aktus su šių aktų paskelbimu teismų praktikos biuleteniuose. Administraciniai teismai, valstybės ir kitos institucijos, taip pat kiti asmenys, taikydami įstatymus ir kitus teisės aktus privalo atsižvelgti į visus Lietuvos vyriausiojo

[218] Šileikis E. *Teismų precedentai ir aprobuota praktika darbo teisės šaltinių sistemoje: konstituciniai ir „tarpdisciplininiai“ aspektai* // Darbo ir socialinės apsaugos teisė XXI amžiuje: iššūkiai ir perspektyvos. Tarptautinės mokslinės konferencijos, skirtos I. Nekrošiaus septyniasdešimtmečiui, medžiaga. Vilnius, 2007, p. 331.

[219] Valančius V. *Few Remarks on Uniformity of Judicial Practice* // Sudebnaja Vlast. Naučno – metodičeskij žurnal. Association of Judges of Armenia. 2006, Nr. 11-12, p. 53.

[220] Šileikis E. *Teismų precedentai ir aprobuota praktika darbo teisės šaltinių sistemoje: konstituciniai ir „tarpdisciplininiai“ aspektai* // Darbo ir socialinės apsaugos teisė XXI amžiuje: iššūkiai ir perspektyvos. Tarptautinės mokslinės konferencijos, skirtos I. Nekrošiaus septyniasdešimtmečiui, medžiaga. Vilnius, 2007, p. 331.

[221] Sagatys G. *Teismo precedentas Lietuvoje: konstitucinė maksima ir jos įgyvendinimo problemos* // Justitia. – Vilnius, 2009, Nr. 2(72), p. 13 – 14.

administracinio teismo priimtus aktus, kuriuose suformuluotos teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės. Laikytina, kad jei konkrečiu teisės klausimu yra priimtas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo aktas, pateikiantis teisės nuostatos taikymo sampratą, vadinasi, dėl tos teisės nuostatos yra susiformavusi teisės aiškinimo ir taikymo praktika. Jei teigtume priešingai, t. y. jei dėl konkrečios teisės nuostatos taikymo esant Vyriausiojo administracinio teismo priimtam aktui, kuris nebuvo paskelbtas Vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje, būtų laikoma, kad nėra susiformavusi tos teisės nuostatos aiškinimo ir taikymo praktika, išeitų, jog, pavyzdžiui, administraciniai teismai neprivalo remtis tokiu Vyriausiojo administracinio teismo priimtu aktu ir gali analogišką administracinę bylą išspręsti kitaip, t. y. toks interpretavimas reikštų iš Konstitucijos kylančios maksimos, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, nepaisymą. Manytina, jog Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, pavyzdžiui, 2010 m. balandžio 16 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. P^{662}–19/2010, visiškai pagrįstai nesutiko su atsakovo nuomone, kad teismas, priimdamas 2009 m. liepos 9 d. nutartį, nepagrįstai rėmėsi Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. vasario 1 d. nutartimi administracinėje byloje Nr. A^{756}-55/2008, kadangi ši nutartis nebuvo paskelbta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje, kaip tai numatyta ABTĮ 13 straipsnyje. Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas pažymėjo, kad *„Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime nurodė, kad Lietuvos Respublikoje Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą ir pažymėjo, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentus, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų. Ši nuostata taip pat įtvirtinta jau minėta Teismų įstatymo 33 straipsnio 4 dalimi. Apeliacinės instancijos teismas 2009 m. liepos 9 d. nutartyje teisingai vadovavosi to paties klausimo, išnagrinėto Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. vasario 1 d. administracinėje byloje Nr. A^{756}-55/2008, sprendimu. <...> Apeliacinės instancijos teisėjų kolegija priėmė nutartį, vadovaudamasi formuojama administracinių teismų praktika <...> Todėl nėra pagrindo teigti, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas svarstomoje byloje nepaisė jau įtvirtinto teismo precedento analogiškoje byloje“.* Taigi vienodos administracinių teismų praktikos formavimo ar ,,sektino pavyzdžio“ prasme prie precedentinę reikšmę turinčių Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo aktų turi būti priskiriami ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje ,,Administracinių teismų praktika“ nepaskelbti galutinės instancijos teismo priimti aktai, jeigu pagal teisminio precedento susiformavimo aplinkybes galima išvada, jog jis turi esminės reikšmės vienodam tam tikro teisės klausimo aiškinimui ir taikymui visoje valstybėje. Be to, į tokius Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo priimtus aktus administraciniai teismai, valstybės ir kitos institucijos, taip pat kiti asmenys ne tik ,,savo nuožiūra gali“, bet privalo atsižvelgti.

Atkreiptinas dėmesys, kad asmenys, esantys už administracinių teismų sistemos ribų ir norintys susipažinti su aktualia Vyriausiojo administracinio teismo pozicija tam tikrais teisės klausimais, turi galimybę susipažinti tik su 2000 m. – 2007 m. biuletenio numeriais, tuo tarpu prieiga prie naujesnių t. y. 2008 m. – 2010 m. biuletenio ,,Administracinių teismų praktika“ numerių, kuriuose paskelbti naujausi Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo precedentai, yra apribota.

Išdėstytos aplinkybės sudaro pagrindą teigti, kad neužtikrinus patikimo ir išsamaus teisminio precedento visuotinio prieinamumo, kalbėti apie šio teisės šaltinio taikymo administracinėse bylose veiksmingumą galima tik santykinai. Siekiant, kad administracinių teismų praktika būtų vienoda, būtina sisteminti Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktiką aktualiais teisės taikymo ir aiškinimo klausimais bei užtikrinti visų grandžių teismų sprendimų viešo skelbimo sistemą, kad ne tik teisėjai turėtų galimybę susipažinti su kitų teismų precedentais, bet, kad teisminiai precedentai būtų prieinami ir asmenims, esantiems už teismų sistemos ribų. Tik užtikrinus lengvą ir patogų sprendimų prieinamumą bus galima reikalauti iš teismų tinkamai vykdyti jiems priskirtą funkciją – analogiškas bylas spęsti vienodai, atsižvelgiant į sukurtus teisminius precedentus.

Su teisminių precedentų prieinamumu glaudžiai susijęs teisminių precedentų aiškumo klausimas. Neabejotina, kad teisėjai, būdami teisės srities profesionalai, gali suprasti ir supranta net pačią sudėtingiausią teisės kalbą. Palyginti su bendrine, teisės kalba pasižymi ypatumais: 1) teisės kalboje vartojami specifiniai terminai, dažniausiai žinomi ir suprantami tik specialistams; 2) teisės kalba yra labiau internacionalizuota nei įprasta kasdienė kalba 3) teisės kalbai būdingas oficialusis stilius; 4) teisės kalbai būdingas formalizmas; 5) teisės kalbai nebūdingas individualusis stilius[222]. Tačiau teisinei kalbai būdingi visi kalbos trūkumai, jos negalima visiškai apsaugoti nuo daugiareikšmiškumo, prieštaringumo ir neaiškumo. Teisės kalbos neapibrėžtumas, abstraktumas, neaiškumas ir kt. savaime lemia teisminių precedentų neaiškumą ir tokiais teisminiais precedentais vadovautis vėlesnėje administracinėje byloje yra sudėtinga, nes tokie teisminiai precedentai patys reikalingi išaiškinimo, t. y. tampa teisės taikymo ir aiškinimo proceso objektu. Be to, nereikėtų pamiršti, kad svarbų teisminių precedentų prieinamumo aspektą, nusako jų prieinamumas plačiajai visuomenei, kuri paprastai nėra susipažinusi su specifine teisės terminija ir kuri gali susidurti su sunkumais bandydama suprasti teismo poziciją, išdėstytą teismo sprendime[223].

Konsultacinė Europos teisėjų taryba, taip pat pasisakydama dėl teismo proceso ir priimamų sprendimų kalbos prieinamumo, paprastumo ir aiškumo, pažymėjo, kad „<...> pageidautina, kad teismo vartojama kalba būtų prieinamesnė, paprastesnė ir aiškesnė. <...> paprasta ir aiški teisinė kalba yra naudinga visuomenei, nes yra lengviau suvokiama.<…> teisinė kalba turėtų būti glausta ir suprantama, be nereikalingų lotyniškų ar kitų sudėtingų formuluočių, kurias visuomenei sudėtinga suprasti. <...> Tačiau aiškumas ir glaustumas neturėtų būti vienintelis tikslas, kadangi teisėjai priimdami sprendimus privalo būti tikslūs ir tinkamai pagrįsti savo sprendimą“[224].

Teisminiai precedentai turi būti aiškūs ir nedviprasmiai. Teisminių precedentų aiškumas yra stabdis teismo ir kitų teisminį precedentą taikančių institucijų savivalei kartu užtikrinantis tinkamą ir teisingą teisminio precedento taikymą.

---

[222] Mikelėnienė D., Mikelėnas V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. - Vilnius: Justitia, 1999, p. 147 – 150.
[223] Valančius V. *Few Remarks on Uniformity of Judicial Practice* // Sudebnaja Vlast. Naučno – metodičeskij žurnal. Association of Judges of Armenia. 2006, Nr. 11-12, p. 53.
[224] Opinion No 7(2005) of the Consultative Council of the European Judges on „Justice and society” www.coe.int, [2010-07-29].

Skirtingų teismų sistemų teisminės praktikos išsiskyrimas (nevienodumas)

Dėl skirtingais principais savo veiklą formuojančių teismų sistemų t. y. bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų, aktualus tampa šių teismų praktikos nevienodumo klausimo sprendimas. Yra galimi atvejai, kai analogiškos teisės normos skirtingų teismų aiškinamos nevienodai. Nėra visiškai teisinga teigti, kad nuo administracinių teismų įkūrimo iš esmės tik vieną kartą buvo nukrypta nuo Aukščiausiojo Teismo suformuluoto precedento, t. y. bylose dėl žalos, padarytos viešojo administravimo subjektų neteisėtais veiksmais ar neveikimu (2001 m. gruodžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A4-1083/2001)[225]. Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2003 m. sausio 8 d. sprendimu sudaryta darbo grupė „Dėl Lietuvos Respublikos Teismų sistemos tobulinimo“ savo išvadoje taip pat atkreipė dėmesį į tai, jog „Per ketverius metus pasitaikęs vienas Aukščiausiojo Teismo ir Vyriausiojo Administracinio teismo praktikos išsiskyrimas, kuris buvo išspręstas, nėra pagrindas teigti, jog įstatymiškai yra užprogramuotos bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų praktikos išsiskyrimas ir egzistuojančias normas reikėtų keisti“[226], tačiau reikia pripažinti, kad šiuo požiūriu visiškai nėra svarbu, kiek kartų iki šiol buvo nukrypta nuo vieno ar kito teismo suformuluoto precedento analogiškose bylose. Nesant tam tikro mechanizmo, kuris leistų suvienodinti teismų praktiką, reali galimybė, kad administracinių ir bendrosios kompetencijų teismų praktika bet kada gali išsiskirti, vis tiek išlieka. Galima manyti, kad nevienoda aukščiausiųjų teismų praktika vertintina kaip „normali“ situacija, kurios neišvengiama ir užsienio valstybių praktikoje, o „neoficialiai“ egzistuojančių praktikos skirtingumų Lietuvoje yra daug daugiau, nei tai ištaisoma procesinėmis priemonėmis[227], vis dėlto būtų tikslinga numatyti procesinius ar institucinius veiksmus, kurie padėtų išvengti teismų praktikos nevienodumo, t. y. kurie padėtų suderinti bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų pozicijų dėl teisės taikymo ir aiškinimo skirtumus.

Užsienio valstybių administracinės justicijos sistemose yra numatytos skirtingos priemonės bendrai teisės taikymo ir aiškinimo praktikai užtikrinti. Štai, pavyzdžiui, Prancūzijoje, greta administracinių teismų bei bendrosios kompetencijos teismų veikiantis Konfliktų tribunolas (*Tribunal des Conflits*) be kompetencijos atskyrimo klausimų taip pat nagrinėja ir atvejus, kai bendrosios kompetencijos ir administraciniai teismai dėl tų pačių klausimų suformulavo prieštaringus precedentus. Taigi Konfliktų tribunolas pasisako ne tik kai: 1) ir bendrosios kompetencijos, ir administraciniai teismai siekia nagrinėti tą patį ginčą, motyvuodami, jog jis priklauso jų kompetencijai (pozityvus konfliktas); 2) ir bendrosios kompetencijos, ir administraciniai teismai atsisako nagrinėti ginčą, motyvuodami, jog jis nepriklauso jų kompetencijai (negatyvus konfliktas), bet ir 3) kai bendrosios kompetencijos ir administraciniai teismai dėl tų pačių klausimų priėmė prieštaringus precedentus. Į Konfliktų tribunolo sudėtį įeina aštuoni teisėjai: keturi iš jų skiriami iš Kasacinio teismo (*Cour de Cassation*) ir keturi – iš Valstybės tarybos (*Conseil*

[225] Šedbaras S. *Administracinio proceso teisinio reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje*. – Vilnius: Justitia, 2006, p. 165.
[226] Seimo darbo grupės išvados 2003 m. gegužės 7 d. paskelbtos Seimo savaitiniame leidinyje „Seimo kronika“, 2003 05 26, Nr. 16(256) http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_ivairus.cron_arch, [2010-09-03].
[227] Paužaitė – Kulvinskienė J. *Administracinė justicija: teorija ir praktika.* – Vilnius: Justitia, 2005, p. 145.

d'Etat). Tokie „suporuoti tribunolai" (*tribunal paritaire*), be jokios abejonės, gali sukelti pavojų t. y. situaciją, kada ginčas suskyla į dvi dalis, tada svarus balsas turėtų atitekti Tribunolui pirmininkaujančiam Teisingumo ministrui (*Garde des Sceaux*)[228]. Nors Konfliktų tribunolui pirmininkauja Teisingumo ministras, tačiau praktikoje realiai tribunolui pirmininkauja tribunolo vicepirmininkas, kuris yra renkamas tribunolo narių[229].

Vokietijoje taip pat egzistuoja Vokietijos federacinių teismų jungtinė įstaiga, skirta užtikrinti aukščiausiųjų federacinių teismų praktikos vienodumą. Tai Karlsruėje (*Karlsruhe*) įsikūręs Jungtinis Vokietijos aukščiausiųjų teismų senatas (*Gemeinsamer Senat der Obersten Gerichtshöfe des Bundes)*, dar vadinamas tiesiog Jungtiniu senatu (*Gemeinsamer Senat*). Šis Jungtinis senatas kompetentingas spręsti atvejus a) kada Aukščiausiasis federacinis (bendrosios kompetencijos, administracinis, socialinis, darbo ar finansinis) teismas nori nukrypti nuo kito aukščiausiojo federacinio teismo suformuotos praktikos; b) kai Aukščiausiasis federacinis teismas nori nukrypti nuo Jungtinio senato suformuotos praktikos. Jungtinis senatas dažnai laikomas vienu iš aukščiausiųjų Vokietijos teismų, tačiau kaip ir pats šios įstaigos pavadinimas rodo, kad tai savotiškas teisminis organas *ad hoc*, šaukiamas labai retai (paskutinis Jungtinio senato sprendimas buvo priimtas 2000 m.) ir tik ypatingais atvejais. Jungtinis senatas sprendžia teisės taikymo ir aiškinimo klausimus, kurie yra svarbūs visiems penkiems aukščiausiems Vokietijos federaciniams teismams. Jungtinio senato nariai yra: 1) penkių aukščiausiųjų Vokietijos federalinių teismų pirmininkai (išskyrus *Bundesverfassungsgericht*); 2) dviejų senatų pirmininkaujantys teisėjai; 3) kiti du teisėjai – dviejų senatų nariai, kurie yra skiriami metų pradžioje 2 metų kadencijai. Taigi iš viso – devyni teisėjai[230]. Senatų atstovai yra iš to senato, kuris nori nukrypti nuo suformuluotos teisminės praktikos ir to senato, kuris vadovaujasi suformuluota t. y. „senąja" praktika; jei šis senatas neturi teisės spręsti klausimo, sprendžia kompetentingas senatas. Jei klausimą dėl teisės sprendė daugiau kaip vienas senatas (ir skirtingai, kaip gali nutikti dėl nesusipratimo), tai senatas, kuris sprendė paskutinis, yra kompetentingas senatas. Jungtinio senato veiklą reglamentuoja specialus įstatymas – Bendros teismų praktikos įstatymas (*Gesetz zur Wahrung der Einheitlichkeit der Rechtsprechung der obersten Gerichtshöfe des Bundes*).

Taigi tiek Vokietijoje, tiek Prancūzijoje veikia specialios institucijos, kurios sprendžia galimus ir jau įvykusius teisminės praktikos išsiskyrimo klausimus. Kitaip yra Švedijoje, kur nėra mechanizmo, reguliuojančio galimo praktikos nevienodumo klausimo sprendimo. Švedijoje laikomasi pozicijos, kad Vyriausiasis administracinis teismas formuoja precedentus, į kuriuos ateityje turi atsižvelgti ne tik administraciniai, bet ir bendrosios kompetencijos teismai, lygiai kaip į Aukščiausiojo teismo precedentinius sprendimus privalo atsižvelgti ne tik bendrosios, bet ir visų grandžių administraciniai teismai. Kitaip tariant, Švedijoje susiformavęs precedentinis principas, kad administraciniai teismai ir bendrosios kompetencijos teismai privalo gerbti vieni kitų sprendimus ir jais vadovautis priimdami savo

[228] Brown L.N.; Bell J. S. *French Administrative Law*. Oxford: Clarendon press, 1998, p. 149-156.
[229] http://www.justice.gouv.fr/justorg/tconflits.htm, [2010-09-03].
[230] Code of Administrative Court procedure, http://bundesrecht.juris.de/englisch_vwgo/englisch_vwgo.html, [2010-10-24].

sprendimus[231]. Jei du aukščiausieji teismai vis dėlto skirtingai išaiškina tam tikras normas (tai atsitinka itin retai), jie stengiasi jas suderinti, tačiau tam formalios procedūros įtvirtintos nėra.

Šiuo metu Lietuvoje nėra sukurtas mechanizmas, skirtas spręsti administracinių ir bendrosios kompetencijos teismų praktikos išsiskyrimo klausimą. Atsižvelgiant į užsienio šalių patirtį administracinių teismų bei bendrosios kompetencijos teismų praktikos išsiskyrimo srityje, Lietuvoje būtų galima svarstyti du alternatyvius variantus, kurie galėtų padėti išvengti teisminės praktikos nevienodumo:

1) Institucinio pobūdžio sprendimas, t. y. esant skirtingai Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikai, sudaroma jungtinė šių dviejų aukščiausiųjų teismų teisėjų kolegija, kuri konstatuoja, kokiu teisminiu precedentu t. y. kokia teisės aiškinimo ar taikymo praktika reikėtų vadovautis ateityje. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas net buvo parengęs ir pateikęs Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui Teismų įstatymo papildymo 40(1) straipsniu įstatymo projektą, kuriame buvo numatyta, kad esant skirtingai bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų praktikai, sudaroma jungtinė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija, kuri konstatuoja, kokia teisės aiškinimo ar taikymo praktika reikėtų vadovautis ateityje. Tačiau iki šiol institucijos vieningai teismų praktikai užtikrinti Lietuvoje nėra.

2) Teisinio stabilumo ir teismų praktikos tęstinumo bei lygiateisiškumo užtikrinimo tikslais, administraciniai teismai ir bendrosios kompetencijos teismai privalo gerbti vieni kitų precedentus ir jais vadovautis priimdami savo sprendimus t. y. atsižvelgti į šiuose precedentuose suformuluotas teisės taikymo ir aiškinimo taisykles sprendžiant analogiškas ar iš esmės panašias bylas. Pažymėtina, kad šios, iš pirmo žvilgsnio nelabai populiarios pozicijos, pastaruoju metu stengiasi laikytis ir Lietuvos administraciniai teismai (ypatingai į vienodos teismų praktikos reikšmę dėmesys buvo atkreiptas Lietuvos Konstituciniam Teismui pirmąkart oficialiai suformulavus teisminio precedento doktriną). Tam, kad srityse, kuriose kompetencija nėra labai griežtai atribota, nebūtų nepagrįsto teisminės praktikos išsiskyrimo, administraciniai teismai stengiasi sekti kitų teismų praktiką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo suformuluotus precedentus).

Vis dėlto aukščiau minėta pozicija, kad administraciniai ir bendrosios kompetencijos teismai privalo gerbti vieni kitų suformuluotus precedentus ir jais vadovautis priimant savo sprendimus, kelia tam tikrų abejonių, nes, kaip jau minėta, nors administraciniai teismai stengiasi sekti kitų teismų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo) suformuotą praktiką, tačiau teismų praktikos išsiskyrimo vis tiek neišvengiama. Todėl institucinio pobūdžio sprendimas, t.y. numatant instituciją ar kolegiją, kuri būtų atsakinga už bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų praktikos vienodinimą, autorės nuomone, būtų tinkamesnis. Teismų praktikos suvienodinimo funkciją būtų galima iš principo pavesti specialiai teisėjų kolegijai, sprendžiančiai ginčus dėl teismingumo, tačiau persvarstant jos sudarymo tvarką, nes pagal dabartinę jos sudarymo tvarką, teismingumo konfliktų sprendimo sistema remiasi

[231] Paužaitė – Kulvinskienė J. *Administracinė justicija: teorija ir praktika.* – Vilnius: Justitia, 2005, p. 146.

kolegijos posėdžių pirmininko (Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininko) sprendimu, tuo tarpu teismingumo konfliktų sprendimo sistema turėtų remtis pačių konflikto subjektų kompromisu. Bet koks pirmininko *ex officio* numatymas pažeidžia paritetą ir kartu kompromisinį sistemos pobūdį[232].

Aptariamuoju požiūriu labai svarbu yra ir tai, kad Lietuvai tapus Europos Sąjungos sudėtine dalimi, akivaizdu, kad ir atitinkama Europos Sąjungos jurisprudencija, suformuluotos teisės aiškinimo taisyklės tapo sudėtine Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalimi. Tą patvirtina ir Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 33 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kuria nustatyta visų teisminių institucijų pareiga nagrinėjant bylas, ne tik taikyti Europos Sąjungos teisės normas, bet ir vadovautis Europos Sąjungos teisminių institucijų sprendimais, taip pat jų prejudiciniais sprendimais Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimo ir galiojimo klausimais. Analogiška nuostata įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 4 straipsnio 3 dalyje. Pareigą Lietuvos administraciniuose teismuose taikyti Europos Sąjungos teisę pirmiausia lemia Europos Sąjungos teisės tiesioginio veikimo, taikymo ir viršenybės principai[233]. Už šios pareigos nevykdymą gali kilti Europos Sąjungos valstybės narės atsakomybė[234].

ES teisė valstybėse narėse negali būti aiškinama ir taikoma skirtingai. Tačiau Europos Sąjungoje sukūrus decentralizuotą teismų sistemą išlieka pavojus, kad valstybėse narėse nebus užtikrintas vienodas Europos Sąjungos teisės normų aiškinimas ir taikymas[235]. Todėl siekiant išvengti tokių pavojų, Sutartyje dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnyje (Europos Bendrijos sutarties ex 234 straipsnis) įtvirtintas teisinio nacionalinių teismų ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo bendradarbiavimo mechanizmas – nacionalinių teismų kreipimasis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą dėl prejudicinio sprendimo Europos Sąjungos teisės aiškinimo ar (ir) galiojimo klausimu. Toks sprendimas, viena vertus, Europos Sąjungos Teisingumo Teismui sudaro sąlygas įgyvendinti jam pavestą uždavinį – užtikrinti, kad aiškinant ir taikant Europos Sąjungos teisę būtų laikomasi teisės. Kita vertus, tokiu būdu pasiekiamas tam tikras Europos Sąjungos teisės taikymo ir aiškinimo nacionaliniuose teismuose vienodumas[236]. Rheinmühlen byloje Europos Sąjungos Teisingumo Teismas apibrėžė prejudicinio sprendimo procedūros paskirtį ir tikslą: „*EEB Sutarties 177 straipsnis* [dab. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnis (Europos Bendrijos sutarties ex. 234 straipsnis) aut. pastaba] *pasižymi lemiama reikšme užtikrinant, kad Sutarties sukurta teisė iš tiesų liktų bendra teisė; jis turi laiduoti, jog ši teisė visose valstybėse narėse turėtų tokį patį poveikį. Tokiu būdu šis straipsnis turi užkirsti kelią skirtingiems nacionaliniuose teismuose taikomos Bendrijos teisės aiškinimams; tuo pačiu straipsnio paskirtis yra apskritai užtikrinti EB teisės taikymą, sudarant galimybę nacionaliniam teisėjui pašalinti sunkumus, galinčius atsirasti iš būtinybės*

[232] Paužaitė – Kulvinskienė J. *Administracinė justicija: teorija ir praktika.* – Vilnius: Justitia, 2005, p. 148.
[233] Valančius V. *Europos Sąjungos teisės poveikis Lietuvos administracinei justicijai: tendencijų kontūrai* // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2007, T. 7(97), p. 37.
[234] ESTT 1991 m. lapkričio 19 d. prejudicinis sprendimas byloje C-6/90 ir C-9/90, *Andrea Francovich ir Danila Bonifaci ir kt. prieš Italijos Respubliką*; ESTT 1996 m. kovo 5 d. prejudicinis sprendimas byloje C-46/93, *Brasserie du Pêcheur SA prieš Bundesrepublik Deutschland ir The Queen prieš Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd ir kt*.; ESTT 2003 m. rugsėjo 30 d. prejudicinis sprendimas byloje C-224/01, Gerhard Köbler prieš Austrijos Respubliką., http://eur-lex.europa.eu/RECH_legislation.do?ihmlang=lt, [2010-11-14]
[235] Valančius V. Kavalnė S. *Europos Sąjungos teisės įgyvendinimas Lietuvos administracinėje teisėje*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 272.
[236] Ten pat. p. 273.

valstybėse narėse visa apimtimi taikyti EB teisę. Kiekviena tokioje sukurtoje sistemoje egzistuojanti spraga sukeltų abejonę Sutarties nuostatų, tuo pačiu ir antrinės EB teisės veikmingumu."[237] Taigi kreipimasis dėl prejudicinio sprendimo į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą yra labai svarbi skirtingo Europos Sąjungos teisės aiškinimo ir taikymo nacionalinių teismų praktikoje prevencijos priemonė.

Administracinių bylų teisenos įstatymo 4 straipsnio 3 dalyje taip pat įtvirtina visų administracinių teismų galimybę, iškilus Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimo ar galiojimo klausimui, kurio nagrinėjimas būtinas sprendimui byloje priimti, kreiptis į kompetentingą Europos Sąjungos teisminę instituciją, prašant prejudicinio sprendimo Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimo ar galiojimo klausimu. Tokiu atveju teisminės bylos nagrinėjimas privalomai yra sustabdomas. Jei toks klausimas iškyla nagrinėjant bylą valstybės narės teisme, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti apskundžiamas toliau, toks teismas pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnio 3 dalį privalo kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą. Gavęs Teisingumo Teismo prejudicinį sprendimą, nacionalinis teismas turėtų tęsti bylos nagrinėjimą[238].

Teisingumo Teismo priimtame prejudiciniame sprendime pateiktas ES teisės išaiškinimas įpareigoja nacionalinį teismą, kuriam jis buvo skirtas. Kitaip tariant, priimdamas galutinį sprendimą nagrinėjamoje administracinėje byloje, nacionalinis teismas ***privalo*** taikyti ES teisės normą pagal Teisingumo Teismo pateiktą šios normos turinio išaiškinimą. Teisingumo Teismas yra pabrėžęs, kad „*Teismas, nagrinėdamas kreipimusis dėl preliminarių nutarimų, turi įgyvendinti tik EEB Sutarties 177 straipsnyje numatytas teises, t. y. aiškinti Bendrijos teisės normas. Teismas negali vertinti arba kvalifikuoti taikytiną byloje nacionalinių teisės normų. Teismas, priimdamas prejudicinį sprendimą pagal EEB Sutarties 177 straipsnį, negali aiškinti nacionalinės teisės normų ir vertinti galimų jos taikymo nagrinėjamoje byloje padarinių. ETT priimtas prejudicinis sprendimas dėl Bendrijos teisės išaiškinimo yra skirtas padėti nacionaliniam teismui atsakyti į iškilusius klausimus dėl Bendrijos teisės taikymo. Nacionalinis teismas, kurio kreipimąsi išnagrinėjęs Teismas priima prejudicinį sprendimą, yra įpareigotas atsižvelgti į Teismo pateiktą Bendrijos Teisės išaiškinimą*."[239] Tokios pareigos vykdymą iliustruoja sekantis pavyzdys. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas administracinėje byloje Nr. A[575]-22/2009, nagrinėdamas ginčą tarp pagal Lietuvos Respublikos teisę įsteigtos bendrovės UAB „Mechel Nemunas" ir Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos dėl sumų, sumokėtų kaip atskaitymai nuo pajamų pagal Lietuvos Respublikos kelių priežiūros ir plėtros programos finansavimo įstatymą, grąžinimo, vadovaudamasis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo pateiktu išaiškinimu[240], konstatavo, kad Šeštosios direktyvos 33

[237] ESTT 1974 m. sausio 16 d. prejudicinis sprendimas byloje C-166/73, *Rheinmühlen Düsseldorf v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61973J0166:EN:HTML, [2010-11-15]
[238] Valančius V. Kavalnė S. *Europos Sąjungos teisės įgyvendinimas Lietuvos administracinėje teisėje*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 280.
[239] ESTT 1977 m. vasario 3 d sprendimas byloje C- 52/76, *Luigi Benedetti prieš Munari F.lli. s.a.s*, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61976J0052:EN:HTML, [2010-11-15].
[240] Administracinėje byloje Nr. A575 – 40/2008 buvo nagrinėjamas ginčas tarp pareikškėjo UAB „Mechel Nemunas" ir atsakovo VMI prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos dėl pareiškėjo prašymo grąžinti 559 495 Lt, kuriuos nuo 2004 m. gegužės 1 d. iki 2005 m. birželio 30 d. jis sumokėjo kaip atsiskaitymus nuo pajamų pagal Lietuvos Respublikos kelių priežiūros ir plėtros programos finansavimo įstatymą (toliau – ir Įstatymas). Pareiškėjas savo prašymą grindė tuo, kad, jo nuomone, atskaitymai nuo

straipsnis nesudarė kliūčių rinkti tokio mokesčio, kaip atskaitymai nuo pajamų ir pareiškėjos uždarosios akcinės bendrovės ,,Mechel Nemunas“ apeliacinis skundas buvo atmestas. Taigi Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, priimdamas sprendimą nagrinėjamoje administracinėje byloje, vadovavosi Europos Sąjungos Teisingumo Teismo pateiktu išaiškinimu, turinčiu nacionaliniam teismui, pateikusiam kreipimąsi dėl prejudicinio sprendimo, privalomą galią. Jei nacionalinis teismas neatsižvelgia į Teisingumo Teismo pateiktą Europos Sąjungos teisės išaiškinimą, nacionalinio teismo veiksmus galima skųsti, jei tai numatyta nacionalinėje teisėje. Tačiau jeigu į tokį Teisingumo Teismo Europos Sąjungos teisės išaiškinimą neatsižvelgia nacionalinis teismas, kurio priimami sprendimai pagal Europos Sąjungos valstybės narės vidaus teisę negali būti skundžiami ir kuris kreipėsi dėl prejudicinio sprendimo, į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą galėtų būti kreipiamasi su ieškiniu dėl valstybės narės įsipareigojimo nevykdymo[241].

Siekiant tinkamai pritaikyti Europos Sąjungos teisę ir išvengti nepagrįsto teisminės praktikos išsiskyrimo bei žalos atlyginimo ieškinių prieš Lietuvos valstybę, būtina nuolat stebėti Europos Sąjungos teismų veiklą, susipažinti su Europos Sąjungos teisės aktų naujovėmis. Štai, pavyzdžiui, 2008 m. balandžio 10 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas išnagrinėjo bylą *Europos Bendrijų Komisija prieš Portugalijos Respubliką* (byla C-265/06), kuri turėjo reikšmės ir Lietuvos administracinių teismų praktikai. Byloje buvo iškilęs klausimas dėl Portugalijos nacionalinio teisės akto, nustatančio, kad ant keleivinių arba krovininių variklinių transporto priemonių stiklų draudžiama klijuoti spalvotas plėveles. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas išaiškino, kad draudimas tamsinti stiklus klijuojant plėveles prieštarauja laisvo prekių judėjimui principui ir yra laikytinas kiekybiniams importo ribojimams lygiaverte priemone. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, nagrinėdamas administracinio teisės pažeidimo bylą Nr. N[575]-1387/2009, pagal E. V. apeliacinį skundą dėl Kauno apygardos administracinio teismo 2008 m. birželio 6 d. nutarties E. V. administracinio teisės pažeidimo byloje, kurioje E. V. administracinėn atsakomybėn buvo patrauktas už tai, kad vairavo automobilį, kurio priekiniai šoniniai langų stiklai buvo padengti šviesos laidumą mažinančia plėvele, atkreipė dėmesį į tai, kad taikydamas Europos Sąjungos teisės normas, teismas privalo vadovautis Europos Sąjungos teisminių institucijų sprendimais ir prejudiciniais sprendimais (Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 4 straipsnio 3 dalis) ir nagrinėjamoje administracinio teisės pažeidimo byloje tiesiogiai rėmėsi Europos Sąjungos Teisingumo Teismo minėtu klausimu suformuluota praktika. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija konstatavo,

---

pajamų pagal Įstatymą yra Europos Sąjungos teisės draudžiamas apyvartos mokestis. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad šioje administracinėje byloje kyla Europos Sąjungos teisės aiškinimo ir taikymo klausimas, todėl pagal Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 98 straipsnio 1 dalies 8 punktą nagrinėjamą bylą sustabdė ir 2008 m. kovo 7 d. kreipėsi į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą klausimu: „Ar Pirmosios Tarybos direktyvos 67/227/EEB ir (arba) Šeštosios Tarybos direktyvos 77/388/EEB 33 straipsnio nuostatos turi būti aiškinamos kaip draudusios Valstybei Narei išlaikyti ir rinkti atskaitymus nuo pajamų <…> kaip mokestį <…>?“ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas 2009 m. vasario 5 d. nutarė, kad 1977 m. gegužės 17 d. Šeštosios Tarybos direktyvos 77/388/EEB dėl valstybių narių apyvartos mokesčių įstatymų derinimo – Bendra pridėtinės vertės mokesčio sistema: vienodas vertinimo pagrindas su pakeitimais, padarytais 1991 m. gruodžio 16 d. Tarybos direktyva 91/680/EEB, 33 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad jis nesudaro kliūčių rinkti tokio mokesčio, kaip antai Lietuvos Respublikos kelių priežiūros ir plėtros programos finansavimo įstatyme numatyti atskaitymai nuo pajamų. Pagrindinės administracinės bylos pagal pareiškėjo UAB „Mechel Nemunas“ apeliacinį skundą Nr. A-22/2009 nagrinėjimas Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme buvo atnaujintas ir priimtas galutinis sprendimas.

[241] Valančius V., Kavalnė S. *Europos Sąjungos teisės įgyvendinimas Lietuvos administracinėje teisėje*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 421-422.

kad absoliutus draudimas apklijuoti automobilių stiklus plėvele prieštarauja Europos Sąjungos teisei, ir administracinio teisės pažeidimo bylą nutraukė[242].

Būtinybė sekti Europos teismų praktiką kartu reiškia ir tai, kad itin svarbi yra ir kitų valstybių narių administracinių teismų praktika, kadangi Europos Sąjungos teisė remiasi ypatingu poreikiu užtikrinti efektyvų ir vienodą Sąjungos teisės aktų taikymą visose valstybėse narėse ir išvengti bet kokių aiškinimo skirtumų. Ar kitos valstybės teisėjas jau buvo susidūręs su panašia teisės taikymo ir aiškinimo problema? Ar dėl tokios problemos jis jau kreipėsi į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą? Ar tikrai Europos Sąjungos teisės taikymo klausimas yra akivaizdus ne tik Lietuvos, bet ir kitų valstybių administraciniams teismams tam, kad būtų galima pritaikyti *acte claire* doktriną? Atsakyti į šiuos klausimus neįmanoma nesusipažįstant su kitų valstybių narių administracinių teismų praktika. Tą tikslą pasiekti ypač padeda Europos Sąjungos valstybių tarybų ir Aukščiausiųjų administracinių teismų asociacijos (*Association of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union*), kurios narys (kaip ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismas) yra Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (narys nuo 2004 m.), įsteigta duomenų bazė, kurioje nacionaliniai aukščiausieji administraciniai teismai publikuoja savo reikšmingesnius sprendimus, susijusius su Europos Sąjungos teisės taikymu[243]. Be to, šioje asociacijoje veikia forumas, kuriame visų valstybių narių administracinių teismų teisėjai tiesiogiai gali užduoti su Europos Sąjungos teisės taikymu susijusius klausimus kolegoms iš kitų valstybių. Kitų valstybių narių administracinių teismų praktikos reikšmę išreiškia sekantis pavyzdys: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, nagrinėdamas administracinę bylą Nr. A822 – 155/09 pagal pareiškėjo A. K. apeliacinį skundą dėl Kauno apygardos administracinio teismo 2008 m. balandžio 1 d. sprendimo administracinėje byloje pagal pareiškėjo A. K. skundą atsakovui Alytaus apskrities valstybinei mokesčių inspekcijai, dėl arešto akto ir sprendimo panaikinimo, konstatavo, kad „*byloje iškilo EB sutarties, iš jos kylančių bendrųjų EB teisės principų ir 1976 m. kovo 15 d. Tarybos direktyvos 76/308/EEB dėl savitarpio paramos patenkinant pretenzijas, susijusias su tam tikromis rinkliavomis, muitais ir mokesčiais bei kitomis priemonėmis, aiškinimo ir taikymo klausimai. Todėl Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, kurio sprendimai pagal nacionalinę Lietuvos Respublikos teisę negali būti toliau apskundžiami teismine tvarka (Administracinių bylų teisenos įstatymo 20 straipsnis), privalo, remiantis EB sutarties 234 straipsnio nuostatomis kreiptis į Teisingumo Teismą, kad jis priimtų prejudicinį sprendimą šioje byloje ir tokiu būdu padėtų Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui tinkamai išspręsti ginčą pagrindinėje byloje nepažeidžiant EB teisės reikalavimų*“. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas taip pat pabrėžė, jog „*dėl to paties klausimo, kuris kilo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijai šioje byloje, į Teisingumo Teismą 2008 m. gegužės 30 d. jau kreipėsi Čekijos Aukščiausiasis administracinis teismas* - ***Nejvyšší správní soud*** (*žr. prašymą priimti prejudicinį sprendimą byloje* ***Milan Kyrian v. Celní úřad Tábo****, C – 233/08*). Atsižvelgiant į šią aplinkybę, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad

[242] Žr., pvz., LVAT 2009 m. gruodžio 28 d. nutartį a. b. Nr. N[575]-1387/2009.
[243] V. Valančius V. *Europos Sąjungos teisės poveikis Lietuvos administracinei justicijai* // Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. – Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2007, Nr. 1(11).

„iškyla būtinybė sustabdyti bylos nagrinėjimą iki kol bus priimtas Teisingumo Teismo prejudicinis sprendimas byloje ***Milan Kyrian v. Celní úřad Tábo****, C – 233/08, padėsiantis Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui tinkamai išspręsti ginčą ir šioje administracinėje byloje*“.

Atkreiptinas dėmesys, kad 2010 m. sausio 14 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas priėmė sprendimą byloje *Milan Kyrian prieš Celní úřad Tábor, C-233/08,* todėl pagrindinės administracinės bylos pagal pareiškėjo A. K. apeliacinį skundą nagrinėjimas Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme buvo atnaujintas ir atsižvelgiant į Teisingumo Teismo pateiktą Europos Sąjungos teisės išaiškinimą buvo priimtas galutinis sprendimas[244]. Verta paminėti, kad tuo pačiu pagrindu 2008 m. gruodžio 15 d. buvo sustabdytas ir kitos administracinės bylos Nr. A-556-1719-2008 pagal atsakovo Šiaulių apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos apeliacinį skundą nagrinėjimas. Šiuo metu šios administracinės bylos nagrinėjimas Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme yra atnaujintas ir byla turėtų būti išnagrinėta artimiausiu metu. Teisingumo Teismo pateiktu išaiškinimu Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas taip pat vadovavosi nagrinėdamas ir kitas administracines bylas[245].

Apibendrinant - Išsami argumentacija laikytinas svarbiu teisminio precedento vertę ir jo taikymo efektą, tiesiogiai priklausančio nuo taikomo precedento kokybės, didinančiu veiksniu. Teisminio precedento didelė argumentacijos galia yra ir teisinio tikrumo, teisminės praktikos nuspėjamumo, lygiateisiškumo bei pasitikėjimo teise principų įgyvendinimo išraiška.

Ratio decidendi identifikavimas ir *obiter dictum* atskyrimas yra nepaprastai svarbus praktiniu aspektu. Teisingas *ratio decidendi*, kaip privalomo ir taikytino *per se* vėlesnėje byloje teisminio precedento struktūrinio elemento, nustatymas padeda išvengti netinkamos elgesio taisyklės pritaikymo situacijos, dėl kurios galimai būtų neteisingai išspręsta administracinė byla.

Teisminių precedentų nuolatinis sisteminimas bei lengvas ir patogus visų grandžių teismų precedentų prieinamumas yra viena iš būtinų teisminės praktikos vienodumo (nuoseklumo, neprieštaringumo), taigi ir jurisprudencijos tęstinumo, užtikrinimo sąlygų. Neužtikrinus patikimo ir išsamaus teisminio precedento prieinamumo, kalbėti apie teisminio precedento taikymo administracinėse bylose veiksmingumą galima tik santykinai.

Teisminių precedentų kalbos prieinamumas ir aiškumas užtikrina lengvesnį vadovavimąsi tokiais precedentais sprendžiant vėlesnes analogiškas ar iš esmės panašias administracines bylas, o kartu užkerta kelią teismo ir kitų teisminį precedentą taikančių institucijų savivalei.

Dėl skirtingais principais savo veiklą formuojančių teismų sistemų, yra reali galimybė, kad administracinių ir bendrosios kompetencijų teismų pozicija dėl teisės taikymo ir aiškinimo bet kada gali išsiskirti. Todėl vienodos teismų praktikos formavimo tikslais būtina numatyti tam tikrus procesinius ar institucinius veiksmus, padėsiančius suderinti šių teismų pozicijų dėl teisės aiškinimo ir taikymo skirtumus. Teisminės praktikos vienodumo tikslais, būtina nuolat stebėti ir Europos Sąjungos teismų veiklą.

[244] Žr., pvz., LVAT 2010 m. spalio 7 d. nutartį a. b. Nr. A-822-12-10.
[245] Žr., pvz., LVAT 2010 m. gegužės 27 d. nutartį a. b. Nr. A[442] - 789/2010.

IŠVADOS

Apibendrinant tyrimo rezultatus darytina išvada, kad tyrimo pradžioje iškelta hipotezė pasitvirtino iš esmės. Atlikto tyrimo pagrindu autorė formuluoja šias išvadas:

1. Požiūris į teisminio precedento sampratą priklauso nuo konkrečios teisės tradicijos, konkrečios valstybės teisinio, politinio, kultūrinio gyvenimo savitumo vienu ar kitu istoriniu laikotarpiu. Lietuvos teisinėje sistemoje teisminis precedentas turi būti suvokiamas kaip tiek teisės interpretacijos, tiek administracinės teisėkūros *ad hoc* būdais pasiektas administracinio teismo sprendimas konkrečioje administracinėje byloje, kuriuo privaloma vadovautis sprendžiant visas kitas analogiškas ar iš esmės panašias administracines bylas, iškeltas priėmus sprendimą.

2. Teisminį precedentą administracinėse bylose galima taikyti tik paisant teisminės praktikos suformuluotų teisminio precedento taikymo taisyklių, tačiau šios taisyklės administracinių teismų ne visada taikomos vienodai ir dėl to gali atrodyti deklaratyvaus pobūdžio. Be to, kai kurios taisyklės, pavyzdžiui, reglamentuojančios, kad saistančią galią turi tik į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenį „Administracinių teismų praktika“ įtraukti aktai, verčia abejoti dėl jų atitikimo elementaraus asmenų lygiateisiškumo supratimui.

3. Administracinių teismų praktikos vienodumas (nuoseklumas, neprieštaringumas), taigi ir jurisprudencijos tęstinumas – tai esminės vertybės, todėl administracinių teismų praktikos koregavimas turi būti vertinamas kaip itin reta išimtis, pateisinama vien atvejais, kai tai objektyviai neišvengiama ir būtina, ir tik deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojant. Šių reikalavimų nepaisymas skatina atsitiktinių ir savavališkų nukrypimų nuo suformuluotų precedentų atsiradimą bei kelia grėsmę teisiniam nuoseklumui ir saugumui.

4. Kitaip nei Lietuvoje, Prancūzijoje, Vokietijoje ir Lenkijoje formaliai yra neigiamas teisminio precedento taikymo administracinėse bylose privalomumas, tačiau *administracinių teismų hierarchinė struktūra*, *sprendimą priėmusio administracinio teismo sudėtis*, *visuomenės politiniai, ekonominiai ir socialiniai pasikeitimai, administracinių teismų sprendimų argumentų stiprumas, Jurisprudence constante, administracinių teismų sprendimų pripažinimas moksliniuose darbuose* lemia faktinę teisminio precedento, kaip teisės šaltinio, galią.

5. Nepakankamas dėmesys faktinių aplinkybių ankstesnėje ir vėlesnėje administracinėje byloje tapatumo tyrimui bei svarstymui ar konkretus teisminis precedentas taikytinas vėlesnėje administracinėje byloje ir ar yra pagrindo nuo jo nukrypti, sudaro prielaidas atsirasti netinkamiems nukrypimams nuo suformuluotų precedentų. Dėl neišsamios argumentacijos nukenčia teisminio precedento galia ir vertė, o kartu ir teisminio precedento taikymo efektas, kuris tiesiogiai priklauso nuo taikomo precedento kokybės.

6. Nesant aiškių teisminės praktikos suformuluotų *ratio decidendi* identifikavimo taisyklių, iškyla nelengvas uždavinys administracinių bylų gausoje atrinkti precedentinę reikšmę turintį ankstesnį sprendimą ir šiame sprendime identifikuoti jo privalomumo sprendžiant analogiškas administracines bylas, laikymosi elementą. Neteisingai nustačius, kurie teiginiai yra *ratio decidendi*, iškyla reali grėsmė administracinėje

byloje neteisingai pritaikyti teisės taikymo ir aiškinimo taisyklę, dėl ko galimai būtų neteisingai išspręsta administracinė byla.

7. Teisminių precedentų viešumo klausimas iki šiol nėra tinkamai išspręstas, nes nemokamoje LITEKO sistemoje vartotojas neturi galimybės susipažinti su visais precedentinę reikšmę turinčiais Lietuvos administracinių teismų sprendimais. Administracinių teismų (ir ne tik šių teismų) sprendimų bazė yra prieinama interneto portale INFOLEX.PRAKTIKA, tačiau ir ši nelaikytina laisvai prieinama, nes yra mokama, be to, prisijungimų galimybė iš skirtingų darbo vietų yra ribojama laike. Neužtikrinus patikimo ir išsamaus teisminio precedento prieinamumo, kalbėti apie jo taikymo efektyvumą galima tik santykinai.

8. Dėl skirtingais principais savo veiklą formuojančių teismų sistemų, reali galimybė, kad administracinių ir bendrosios kompetencijų teismų pozicija dėl teisės taikymo ir aiškinimo bet kada gali išsiskirti, išlieka. Toks vienas kitam prieštaraujančių precedentų susiformavimas kenkia teismų autoritetui bei teisminio precedento kaip autoritetingo teisės šaltinio idėjai.

REKOMENDACIJOS

1. Autorė siūlo pakeisti sukeliančias painiavą dėl Vyriausiojo administracinio teismo priimtų aktų „precedentinio saistymo“ Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 31 straipsnio 2 dalies 1 punkto, 33 straipsnio 2 dalies ir Administracinių bylų teisenos įstatymo 13 straipsnio 2 dalies nuostatų formuluotes „Į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo *biuletenyje* (aut. išskirta) paskelbtuose sprendimuose, nutarimuose ir nutartyse esančius įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus atsižvelgia teismai, valstybės ir kitos institucijos, taip pat kiti asmenys, taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus“, išbraukiant žodį *biuletenyje*. Teisinė Vyriausiojo administracinio teismo priimtų aktų galia negali priklausyti nuo šių aktų paskelbimo ar nepaskelbimo biuletenyje fakto. Atitinkamai turi būti keičiamos nuostatų formuluotės dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo.

2. Siekiant neleisti atsirasti atsitiktiniams, savavališkiems nukrypimams nuo suformuluotų precedentų, kad teisminė praktika nebūtų koreguojama *in silentio*, autorė siūlo papildyti Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 33 straipsnio 4 dalį reikalavimu, *kad teismų praktikos atitinkamų kategorijų bylose keitimas ir naujos teisės aiškinimo taisyklės analogiškose ar iš esmės panašiose bylose kūrimas visais atvejais turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamuose teismų sprendimuose.* Remiantis užsienio šalių patirtimi teisminės praktikos koregavimo srityje, tikslinga būtų norminiu lygmeniu įtvirtinti nuostatą, kad administracinių teismų praktikos koregavimą (nukrypimą nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimą) pagal savo kompetenciją turi užtikrinti Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, tuo tarpu bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimą pagal savo kompetenciją turi užtikrinti atitinkamai Lietuvos apeliacinis teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

3. Atsižvelgiant į užsienio šalių patirtį, skirtingų teismų sistemų, t. y. bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų, pozicijų dėl teisės taikymo ir aiškinimo skirtumų suderinimui siūlytina sudaryti jungtinę Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegiją. Teismų praktikos suvienodinimo funkciją būtų galima pavesti Specialiajai teisėjų kolegijai (panašiai kaip ir Prancūzijoje, kur Ginčų tribunolas be kompetencijos atskyrimo klausimų taip pat nagrinėja bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų praktikos išsiskyrimo atvejus). Šiam tikslui siūlytina papildyti Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 37 bei Administracinių bylų teisenos įstatymo 21 straipsnius, reglamentuojančius ginčų dėl teismingumo sprendimą, išplečiant Specialiosios teisėjų kolegijos funkcijas, suteikiant jai praktikos vienodinimo klausimų sprendimo funkciją bei pakeičiant jos sudarymo principus.

4. Sprendžiant teisminių precedentų prieinamumo, naudojantis nemokama duomenų paieškos sistema, problemą, viešose bibliotekose, aukštųjų mokyklų skaityklose siūlytina įrengti daugiau darbo su kompiuteriais vietų, iš kurių vartotojas turėtų galimybę nemokamai prisijungti prie patogios operuoti INFOLEX.PRAKTIKA duomenų bazės. Taip pat siūlytina Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, kaip pagrindinio precedentų kūrėjo administracinėse bylose, praktikos aktualijas teisės taikymo ir

aiškinimo klausimais skelbti šio teismo interneto svetainėje, kartu įvardijant konkrečias administracines bylas, kuriose suformuota praktika koreguojama (pavyzdžiui, dėl esminių visuomeninių santykių, vertybių pokyčių ar teisinio reguliavimo pasikeitimų ar kt.), ir atitinkamai pažymint ankstesnes administracines bylas, kuriose suformuotos teisės taikymo ir aiškinimo taisyklės pakeistos vėlesniu administracinio teismo sprendimu.

5. Jeigu pavyks stabilizuoti (skundų dėl nutarimų administracinių teisės pažeidimų bylose nagrinėjimo perdavimu bendrosios kompetencijos teismams) Vyriausiajame administraciniame teisme sudėtingą situaciją, susidariusią dėl milžiniško administracinių bylų srauto, kuris neabejotinai kenkė teisminio precedento argumentavimo kokybei, Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui rekomenduotina motyvacijoje pradėti skirti didesnį dėmesį faktinių administracinės bylos aplinkybių tapatumo analizei bei *ratio decidendi* nustatymui ir svarstymui, ar konkretus teisminis precedentas taikytinas vėlesnėje administracinėje byloje ir ar yra pagrindo nuo jo nukrypti.

LITERATŪRA

Įstatymai ir kiti teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30);
2. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 13-308;
3. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851;
4. Teismų įstatymo 33, 34, 36, 38, 39, 42, 43, 47, 51, 55^1, 57, 61, 63, 64, 69^1, 81 straipsnių, IX skyriaus pavadinimo, 83, 84, 85, 86, 90, 98, 101, 103 straipsnių, XII skyriaus antrojo skirsnio pavadinimo, 106, 107, 108, 119, 120, 122, 124, 127, 128, 129 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 89, 109, 110, 111, 112, 125 straipsnių pripažinimo netekusiais galios ir įstatymo papildymo 53^1, 53^2 straipsniai ir IX skyriaus trečiuoju skirsniu įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 81 – 3186;
5. Seimo darbo grupės išvados 2003 m. gegužės 7 d. paskelbtos Seimo savaitiniame leidinyje ,,Seimo kronika“, 2003 m. gegužės 26 d., Nr. 16 (256) // prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_ivairus.cron_arch;
6. Teismų tarybos 2005 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 13P-378 ,,Dėl Teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarimų ir nutarčių skelbimo internete tvarkos patvirtinimo“ ir Teismų tarybos 2008 m. rugsėjo 12 d. nutarimas Nr. 13P-151-(7.1.2) ,,Dėl Teismų sprendimų, nuosprendžių, nutarimų ir nutarčių skelbimo internete tvarkos pakeitimo“;
7. Teisėjų tarybos 2006 m. spalio 30 d. išvada ,,Dėl asmenų vardų ir pavardžių pakeitimo inicialais skelbiant teismo sprendimus internete“// prieiga per internetą: www.teismai.lt/savivalda/nutarimai/20061124-560.doc;
8. Code of Administrative Court Procedure // prieiga per internetą: http://bundesrecht.juris.de/englisch_vwgo/englisch_vwgo.html
9. Opinion No 7(2005) of the Consultative Council of the European Judges on ,,Justice and society”// prieiga per internetą: www.coe.int;
10. Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi // prieiga per internetą: http://www.nsa.gov.pl/

Specialioji literatūra:

1. Alexy R. Teisinio argumentavimo teorija. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. – 381 p. – ISBN 9955557702
2. Ambrasienė D, Cirtautienė S. Teismų praktikos reikšmė Lietuvoje: stare decisis v. jurisprudence constante // Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: [straipsnių rinkinys/atsakingasis redaktorius Vytautas Mizaras]. – Vilnius: Justitia, 2008. – 348 p. – ISBN 9789955616528
3. Andruškevičius A. Administracinės teisės principai ir normų ribos. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. – 271 p. – ISBN 9955557419
4. Andruškevičius A. Administracinė teisė: bendrieji teorijos klausimai, valdymo aktų institutas, ginčo santykių jurisprudenciniai aspektai. – Vilnius: Registrų centras, 2008. – 339 p. – ISBN 9789955300298
5. Bakaveckas A. Administracinės teisės šaltinių sistema // Socialinių mokslų studijos: mokslo darbai. – Vilnius, 2010, T. 1(5), p. 137 – 150. – ISSN 2029-2236
6. Barak A. Teisėjo vaidmuo demokratinėje valstybėje // Konstitucinė jurisprudencija. 2006, Nr. 1, p. 291 – 306. – ISSN 1822-4520
7. Baranauskas E. Ar teismui lengva išlikti tik interpretatoriumi? // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 2(116), p. 201 – 210. – ISSN 1392-6195
8. Baublys L. ir kt. Teisės teorijos įvadas: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010. – 365 p. – ISBN 9786099520209
9. Bilak D. A. Jungtinių Tautų vystymo programa. Administracinė justicija Lietuvoje: vertinimas. – Vilnius, 2003 m.
10. Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika, I tomas. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. – 863 p. – ISBN 9955-557-80-X
11. Dworkin R. Rimtas požiūris į teises. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjunga, 2004. – 516 p. – ISBN 9986393132

12. Gedeikis M. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje // Juristas, 2009, Nr. 4.
13. Glendom M. A.; Gordon M. W.; Osakwe CH. Vakarų teisės tradicijos. – Vilnius: Pradai, 1993. – 384 p. – ISBN 9986405017
14. Hien E. Kreipimosi į teismą suvaržymai ir aukščiausiųjų teismų vaidmuo daugiapakopėje teismų sistemoje: naujovės Vokietijoje // Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. – Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2008, Nr. 4(14), p. 161 – 169.
15. Jarašiūnas E. Oficialios konstitucinės doktrinos koregavimo problemos // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 1(115), p. 39 – 70. – ISSN 1392-6195
16. Jokubauskas R. Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2007. T. 5(95), p. 51 – 56. – ISSN 1392-6195
17. Kūris E. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 2(116), p. 131 – 149. – ISSN 1392-6195
18. Lastauskienė G. Teisinio teksto interpretavimo ribų ir teisės principų santykis: teorinės nuostatos ir Lietuvos teismų praktika // Teisės problemos, 2005, Nr. 1(47).
19. Mikelenas V. Quo vadis? Arba eksperimentuojama toliau // Justitia. – Vilnius, 1999, Nr. 4.
20. Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius: Justitia, 1999. – 279 p. – ISBN 9986567238
21. Mikelėnas V. Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be Parlamento // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 2(116), p. 79 – 92. – ISSN 1392-6195
22. Nekrošius V. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje // Teisė, 2007, Nr. 63.
23. Paužaitė – Kulvinskienė J. Administracinė justicija: teorija ir praktika. – Vilnius: Justitia, 2005. – 245 p. – ISBN 9955616164
24. Sagatys G. Teismo precedentas Lietuvoje: konstitucinė maksima ir jos įgyvendinimo problemos // Justitia. – Vilnius, 2009, Nr. 2(72), p. 2 – 15. – ISSN 1392-5709
25. Šedbaras S. Administracinio proceso teisinio reglamentavimo problemos Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Justitia, 2006. – 269 p. – ISBN 9955616237
26. Šileikis E. Teismų precedentai ir aprobuota praktika darbo teisės šaltinių sistemoje: konstituciniai ir „tarpdisciplininiai“ aspektai // Darbo ir socialinės apsaugos teisė XXI amžiuje: iššūkiai ir perspektyvos. Tarptautinės mokslinės konferencijos, skirtos I. Nekrošiaus septyniasdešimtmečiui, medžiaga. Vilnius, 2007. – 620 p. – ISBN 978-9955-30-022-9
27. Šileikis E. Penkiolika Konstitucijos metų ir Konstitucinio Teismo naujadarai // Justitia. – Vilnius, 2007, Nr. 4(66).
28. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Alma litera, 2004. – 790 p. – ISBN 9955081007
29. Vaišvila A. Etatizmas – konceptuali teisinės reformos kliūtis. Teisės problemos, 1997, Nr. 3.
30. Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. – Vilnius: Litimo, 2000. – 647 p. – ISBN 9955401575
31. Valančius V. Kavalnė S. Europos Sąjungos teisės įgyvendinimas Lietuvos administracinėje teisėje. Vilnius: Registrų centras, 2009. – 682 p. – ISBN 9789955300502
32. Valančius V. Europos Sąjungos teisės poveikis Lietuvos administracinei justicijai // Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis. – Vilnius: Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2007, Nr. 1(11), p. 145 – 152.
33. Valančius V. Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principo įgyvendinimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.
34. Valančius. V. Europos Sąjungos teisės poveikis Lietuvos administracinei justicijai: tendencijų kontūrai // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2007. T. 7(97), p. 33 – 38. – ISSN 1392-6195
35. Vasiliauskas V. Teisminio precedento reikšmė jo tėvynėje – Anglijoje // Teisė, 2002, T. 42.
36. Vasiliauskas V. Teisminio precedento reikšmė romanų – germanų teisinėje sistemoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004.
37. Ambrasienė D., Cirtautienė S. The role of judicial precedent in the court practice of Lithuania // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2009. T. 2(116), p. 61 – 78. – ISSN 1392-6195
38. Bix, B. A Dictionary of Legal Theory. Oxford: Oxford University Press, 2004. – 226 p. – ISBN 0-19-924462-6
39. Brown L.N.; Bell J. S. French Administrative Law. Oxford: Clarendon press, 1998,

40. Cross R., Harris J. W. Precedent in English Law. Oxford: Clarendom Press, 1991. – 246 p. – ISBN 0-19-876162-7
41. Dainow J. The role of judicial decisions and doctrine in civil law and in mixed jurisdictions. Baton Rouge: Louisiana State University, 1974, p. 114. http://www.jstor.org/stable/839171.
42. Goutal J. L. Characteristics of Judicial Style in France, Britain ant the U.S.A. The American Journal of Comparative Law, 1976, p. 45. http://www.jstor.org/stable/839167.
43. Harris, J. W. Legal philosophies. London: Butterworths, 1997. – 318 p. – ISBN 0-406-50716-3
44. MacCormick D. N., Summers R. S. (eds). Interpreting precedents: a comparative study. – Aldershot: Ashgate, 1997, - 585 p. – ISBN 1-85521-686-8
45. Mikelėnas V. The guarantee of the Uniform Interpretation of Law and the Principle of Equality Before Law: Requirements of Legal Certainty // Teisė, 2002, T. 44.
46. Rorive I. Diverging legal culture but Similar Jurisprudence of overruling: the case of the House of Lords and the Belgian Cour de cassation // European Preview of Private Law. 2004.
47. Siltala, R. A theory of precedent: from analytical positivism to a post-analytical philosophy of law. Oxford: Hart, 2000. – 287 p. – ISBN 1-84113-123-7
48. Slapper, G.; Kelly, D. English law. Oxton: Routledge – Cavendish, 2007. – 1009 p. – ISBN 1-85941-898-8
49. Stychin F. C., Mulcahy Legal Method and systems: Text and Materials. London: Sweet & Maxwell, 2003.
50. Tetley W. Q. C. Mixed Jurisdictions: Common Law vs. Civil Law (Codified and Uncodified). http://www.mcgill.ca/files/maritimelaw/mixedjur.pdf
51. Valančius V. Few Remarks on Uniformity of Judicial Practice // Sudebnaja Vlast. Naučno – metodičeskij žurnal. Association of Judges of Armenia. 2006, Nr. 11-12, p. 12-20.
52. Valančius V. Some thoughts on uniform judicial prantice // Vistnik Akademii advokaturi Ukraini. Pravo Nauka Praktika. Kyiv, 2007, 1(8), p. 50-56.
53. Williams G. Learning the Law. London: Sweet & Maxwell, 2006.
54. Kaltenbrunner G.- K. Die Stunde des Richters // Auf dem Weg zum Richterstaat. Die Folgen politischer Impotenz. – Herderbucherei INITIATIVE 33. Freiburg-Munchen-Wien, 1979.
55. Адо А. В. Документы истории Великой французской революции: в 2-х томах. Москва : Издательство Московского университета, 1990. Т. 1. – 527 p. – ISBN 5211010418
56. Батыр К. И. и др. Хрестоматия по всеобщей истории государства и права, 2 том, Москва, 1996. – 391 p. – ISBN 5735700685

Teisminė praktika:

1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1974 m. sausio 16 d. sprendimas *Rheinmühlen Düsseldorf v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel,* C-166/73;
2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1977 m. vasario 3 d sprendimas *Luigi Benedetti prieš Munari F.lli. s.a.s,* C- 52/76,
3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1991 m. lapkričio 19 d. sprendimas *Francovich ir Bonifaci*, C-6/90;
4. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 1996 m. kovo 5 d. sprendimas *Brasserie du Pêcheur SA prieš Bundesrepublik Deutschland ir The Queen prieš Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd ir kt*., C-46/93;
5. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. sprendimas *Gerhard Köbler prieš Austrijos Respubliką*, C-224/01;
6. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2010 m. sausio 14 d. sprendimas *Milan Kyrian prieš Celní úřad Tábor,* C-233/08;
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 36-1292;
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 51-1894;
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 88–3475;

9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas // Valstybės žinios, 2006, Nr. 127-4849;
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas // Valstybės žinios, 2007, Nr.: 111-4549
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-237/2003;
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-451/2006;
13. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2002 m. spalio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A2-944-02;
14. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2005 m. gegužės 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A^{14}-595-05;
15. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. gegužės 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P^{17}-44/2006;
16. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS^{6}-496/2006;
17. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. spalio 6 d. nutartis administracinėje byloje. Nr. A^{2} – 1537/2006;
18. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. lapkričio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS^{15}-622/2006;
19. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. gegužės 31 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P^{8} – 231/2007;
20. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. rugsėjo 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P^{14}– 274/07;
21. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis administracinėje byloje. Nr. P^{8} –250/2007;
22. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. sausio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P^{248} - 28/2008;
23. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. sausio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N-438-1327/2008;
24. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. gegužės 8 d. nutartis administracinėje byloje. Nr. P-438-64/2008;
25. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. rugsėjo 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A^{556}–984/2008;
26. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. rugsėjo 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS^{143} – 375/2008;
27. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-261-1951/2008;
28. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. gruodžio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS^{63} – 622/2008;
29. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. sausio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-756-80/2009;
30. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. kovo 4 d nutartis administracinėje byloje Nr. A^{556} – 317/2009;
31. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. kovo 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P(261)– 39/2009;
32. Lietuvos administracinio teismo 2009 m. birželio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A^{822}-788/2009;
33. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. liepos 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A^{146}-798/2009;
34. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. liepos 31 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS^{502}-363/2009;
35. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. lapkričio 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P(261) – 184/2009;
36. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. lapkričio 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P^{756}- 244/2009;

37. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. lapkričio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[822]-1258/2009;
38. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. lapkričio 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P[822]-242/2009;
39. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2009 m. lapkričio 23 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A[662]-906/2009;
40. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2009 m. kovo 6 d. nutartį administracinėje byloje Nr. P(261)–39/2009;
41. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2009 m. kovo 6 d. nutartį administracinėje byloje Nr. P(261) – 184/2009;
42. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2009 m. kovo 17 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A[143] – 67/2009;
43. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2009 m. gegužės 25 d. nutartis administracinėje byloje A[575]-22/2009;
44. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2009 m. spalio 8 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A[662]-1078/2009;
45. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2009 m. gruodžio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N[575]-1387/2009;
46. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2010 m. sausio 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P[146]-2/10;
47. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2010 m. sausio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N[575] - 1253/2010;
48. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2010 m. vasario 25 d. sprendimas administracinėje byloje A[822]-231/2010;
49. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2010 m. kovo 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[146]-431/2010;
50. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2010 m. kovo 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N[444]–1293/2010;
51. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2010 m. balandžio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[146]-529/2010;
52. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2010 m. balandžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P[662]–19/2010;
53. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2010 m. balandžio 16 d. nutartis administracinėje byloje P[444]-94/2010;
54. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2010 m. balandžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P[662]–7/2010;
55. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2010 m. balandžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P[822]-81/2010;
56. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2010 m. gegužės 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P[662]–54/2010;
57. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2010 m. gegužės 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[442] - 789/2010;
58. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2010 m. liepos 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. P[662]-99/2010;
59. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2010 m. rugsėjo 17 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A[822]–893/2010;
60. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2010 m. rugsėjo 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A[756]-77/2010;
61. Lietuvos vyriausiojo administracinio 2010 m. spalio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-822-12-10;

Internetinės svetainės: www.europa.eu; www.conseil-etat.fr; www.jstor.org; www.juradmin.eu; www.lat.lt; www.lrkt.lt; www.lrs.lt; www.lvat.lt; www.nsa.gov.pl; www.teismai.lt;

SANTRAUKA

Batura J. Teisminio precedento taikymo teoriniai ir praktiniai ypatumai administracinėse bylose / Teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas lektorius R. Kalašnykas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2010. – 91 p.

Ilgą laiką Lietuvos teisės aktai neįtvirtino aiškios teisminio precedento, kaip administracinio proceso teisės šaltinio, pozicijos bei privalomo pobūdžio ir tik 2008 m. liepos 3 d. įstatymų leidėjas papildė Teismų įstatymo 33 straipsnį 4 dalimi, kurioje galutinai pagal Konstitucinio Teismo suformuluotą doktriną pozityviojoje teisėje oficialiai įtvirtino teisminio precedento privalomumą nagrinėjant administracines bylas. Tačiau kyla **klausimas** – ar teisminio precedento vien tik privalomumo formalizavimas gali garantuoti teisminio precedento taikymo administracinėse bylose efektyvumą, siekiant užtikrinti vienodą (nuoseklią, neprieštaringą) administracinių teismų praktiką, taigi ir visaverčio teisingumo vykdymą? Ar vien tik įstatymu įtvirtinus horizontalųjį ir vertikalųjį administracinio teismo sprendimo (teisminio precedento) veikimo modelį Lietuvoje gali būti užtikrintas realus jo įgyvendinimas? Įvertinus esamą padėtį, vis dėlto kyla pagrįstų abejonių, ar vien tik įstatymų leidėjo žingsnis gali garantuoti teisminio precedento taikymo administracinėse bylose efektyvumą. Ir nors precedento instituto įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje yra sveikintinas ir pažangus žingsnis, tačiau nesiejant šio žingsnio su kitais veiksniais, vargu ar įmanoma išvengti situacijos, kai teisėtų lūkesčių principas neveikia, o analogiškose administracinėse bylose yra priimami skirtingi sprendimai.

Teisės magistro baigiamojo darbo temos aktualumą lemia keliamo probleminio klausimo mastas, temos naujumas ir praktinis reikšmingumas.

Darbo tyrimo objektas – teisminio precedento taikymas administracinėse bylose. **Tyrimo dalykas** – teisminio precedento taikymą administracinėse bylose sąlygojantys veiksniai. **Tyrimo hipotezė** – įstatymo leidėjo žingsnis, t. y. teisminio precedento privalomumo formalizavimas, negali būti laikomas pakankamu administracinių teismų praktikos vienodumo (nuoseklumo, neprieštaringumo), taigi ir jurisprudencijos tęstinumo įgyvendinimo garantu. **Tyrimo tikslas -** nustatyti teisminio precedento taikymo administracinėse bylose sąlygotumą nuo tam tikrų veiksnių ir ištirti, kaip, pasitelkus šiuos veiksnius, būtų galima padidinti teisminio precedento taikymo efektyvumą, siekiant užtikrinti vienodą (nuoseklią, neprieštaringą) administracinių teismų praktiką, taigi ir visaverčio teisingumo vykdymą. **Tyrimo uždaviniai -** Atskleisti teisminio precedento, kaip administracinio proceso teisės šaltinio, sampratą, analizuojant teisminio precedento sąvoką bei teisminio precedento reikšmę atskirose teisinėse sistemose (anglosaksų ir romanų – germanų); Atskleisti ir įvertinti kai kuriuos teisminio precedento taikymo administracinėse bylose aspektus, analizuojant teisminio precedento taikymo procesą Lietuvoje ir pasirinktose romanų – germanų teisinei sistemai priklausančiose šalyse; Nustatyti veiksnius, turinčius įtakos teisminio precedento taikymui administracinėse bylose, ir įvertinti šių veiksnių įtaką teisminio precedento taikymo efektyvumui.

Tyrimo metu buvo naudojami tiek teoriniai, tiek empiriniai mokslinio tyrimo metodai: dokumentų analizės, statistikos duomenų analizės, lyginimo, teleologinis, analitinis – kritinis, apibendrinimo, sisteminės analizės ir loginis.

Apibendrinimų ir išvadų teisingumui bei patikimumui didelę reikšmę turėjo kompleksinis šių metodų taikymas.

Darbo metu iškelta hipotezė pasitvirtino iš esmės. Autorė daro šias išvadas: Teisminio precedento taikymo efektyvumui turi įtakos teisminio precedento argumentavimo kokybė, *ratio decidendi*, kaip privalomos teisės taikymo ir aiškinimo taisyklės, identifikavimas, teisminių precedentų prieinamumas (viešumas) ir aiškumas bei skirtingų teismų sistemų praktikos išsiskyrimas, todėl būtinas tinkamas šių veiksnių klausimų sprendimas.

Pagrindiniai žodžiai: Teisminis precedentas, administracinė byla, administracinio proceso teisės šaltinis.

SUMMARY

Batura J. Theoretical and practical peculiarities of the application of judicial precedent in administrative cases / Master's Work in Law. Supervisor: Lecturer R. Kalašnykas. – Vilnius: Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2010. – 91 p.

Lithuanian legislation has not provided for a clear position and binding nature of judicial precedent, as a source of law of administrative process, for a long time, and only on 3 July 2008 a legislature added the 4 section to the 33 article of the Law on Courts where a binding nature of judicial precedent in accordance with a doctrine stated by Constitutional Court was officially established. However, the question arises – whether entirely a formalization of a binding nature of judicial precedent can guarantee an effectiveness of the application of judicial precedent in order to ensure uniform (coherent, consistent) practice of administrative courts, and thus complete the administration of justice? Whether an incorporation by law of the model of horizontal and vertical bindingness of judicial decision (judicial precedent) of administrative court in Lithuania can ensure a real its implementation? Evaluation of present condition, however, raises serious doubts if a step of legislator is able to guarantee an effectiveness of the application of judicial precedent in administrative cases. And although an establishment of judicial precedent in the legal system of Lithuanian is welcome and progressive step forward, but not relating this step with other factors, it is hardly possible to avoid a situation where a legal principle of legitimate expectation does not work and different judgments in similar administrative cases are passing.

An extent of raised problematic question, a newness of the theme and practical importance determine a relevance of the topic of the MA in Law thesis.

Research subject of the thesis – the application of judicial precedent in administrative cases. **Object of the research** - factors determining the application of judicial precedent in administrative cases. **Research hypothesis –** a step of legislator, that is, a formalization of a binding nature of judicial precedent, can not be considered as a sufficient guarantor of the implementation of the uniformity (coherency, consistency), and therefore of the continuity of jurisprudence. **Aim of the research** is evaluate how the particular factors affect the application of judicial precedent in administrative cases and to explore how having employed said factors to increase the efficiency of the application of judicial precedent in order to ensure a uniform (coherent, consistent) practice of administrative courts, and thus complete the administration of justice. **Tasks of the research –** to reveal the conception of judicial precedent as a source of law of administrative process, analyzing the concept and the significance of judicial precedent in a particular legal system (Anglo – Saxon and Romano – Germanic); to reveal and evaluate some aspects of the application of judicial precedent in administrative cases, analyzing the application process of judicial precedent in Lithuania and in chosen countries which belong to Romano – Germanic legal system; to identify the factors effecting the application of judicial precedent in administrative cases, and evaluate the influence of these factors on the effectiveness of the application of judicial precedent.

Both theoretical and empiric methods of scientific research have been employed, namely document analysis, statistics analysis, comparative analysis, teleological, analytical – critical, generalizing, systematic analysis and logical methods. Complex application of the said methods played an important role in favour of correctness and reliability of generalizations and conclusions given.

The working hypothesis has proved. The author has come to the following conclusions: the quality of the reasoning of judicial precedent, an identification of *ratio decidendi* as a binding rule of application and interpretation of law, a publicity and clarity of judicial precedents, a divergence of the practice of the particular court systems influences the efficiency of the application of judicial precedent, so the issue of these factors needs an appropriate solution.

Keywords: judicial precedent, administrative case, the source of law of administrative process.